

DOOR GOD GEROEPEN

UIT HET LEVEN VAN DS. DAVID JANSE

En

**FACETTEN UIT DE HISTORTIE VAN DE
LEDEBOERIAANSE GEMEENTE**

TE MIDDELBURG

Nagelaten in zijn brieven

en in kerkelijke notulen

1° brochure in de serie: *Kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*

Uitgave: Stichting DE GIHONBRON
MIDDELBURG

2001

INHOUD

Voorwoord

Hoofdstuk 1

Levensloop van David Janse, door hemzelf beschreven in 8 brieven.

Hoofdstuk 2

1. Ontstaan van de Gereformeerde Gemeente te St. Jan ten Heere en Middelburg.
2. Floris Braam, lerend ouderling, collega van diaken D. Janse
3. Scheuring in de Ledeboeriaanse gemeenten 1864
4. Ledeboeriaans kerkbegrip
5. Brief van ds. A. de Bruijne
6. Antwoord van diaken D. Janse over de breuk van de kerk
7. De ledenlijst van 1875

Hoofdstuk 3

1. Ouderling Janse tot opvolger van ds. P. van Dijke gekozen
2. Afschrift van beroepsbrief
3. Bevestiging en handoplegging
4. Jan Vaders visie
5. Vader geschorst en Scherpenisse buiten het verband
6. Oefenaar L. Boone
7. Beroep uit Amerika

Hoofdstuk 4

1. N. H. Beversluis, een nieuwe oefenaar
2. Beversluis en Boone tot predikant beroepen
3. Ds. L. Boone opvolger van ds. Janse
4. Overlijden van ds. Janse, beschreven door ds. L. Boone
5. Gedicht van A. A. van Lieburg
6. Gedeeltelijke stamboom van David Janse.

Literatuuroverzicht

VOORWOORD

... *"Gelijk als ik met Mozes geweest ben, zal Ik met u zijn; Ik zal u niet begeven en zal u niet verlaten"*, Jozua 1:5b. Met deze woorden werd David Janse *geroepen* tot herder en leraar van 18 Ledeboeriaanse gemeenten, in 1883. Vanuit Middelburg heeft hij 17 jaar die gemeenten, met 4 vermeerderd, alléén bediend. Slechts enkele jaren had hij enige steun van ds. Van der Velden. In onze kerkgeschiedenis is dit uniek. Ds. E. Franssen, bediende ongeveer 10 jaar alleen enkele Kruisgemeenten. Het werk door beide leraars verricht vormde de grondslag voor de Gereformeerde Gemeenten, waarin de Heere in vorige eeuw zo dikwijls wilde werken. Thans liggen ze verdeeld in 4 formaties, afgezien van velen die naar andere kerken overgingen om die te dienen of daar bediend te worden.

Paulus citeert de tekst uit Jozua 1:5 in Hebréeën 13:6 en laat er op volgen in vers 7: *"Gedenk uw voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandel."* Ds. Janse was een vreedzaam man en zijn einde was ook vrede. Hij was een samenbindende kracht temidden van veel verdeeldheid. In Middelburg had hij een rijk gezegende gemeente. Velen van Gods volk uit het hele Walcheren waren lid in die gemeente.

Mijn doel met de aandacht voor het leven van Gods kinderen op Walcheren is o.a: Voor hen die zich vermaken in kerkhistorie en de bevinding van Gods volk uit vroeger dagen en nu, een kleine bijdrage te leveren.

Maar meer nog, om elk op te wekken om de zalige kennis van God in Christus te zoeken, omdat alles daarbuiten helemaal wegvalt. Tevens tot onderwijs voor hen die hun geloof navolgen, al is het in veel mindere maat dan hen die hier beschreven worden. Bovendien om ons te vernederen voor de Heere. Wat is er in onze kerken, in onze huizen, in ons hart toch weinig te vinden van dit eenvoudig geestelijk leven! De kerk des Heeren is verdeeld en verstrooid. Maar wij zijn helaas de geestelijke ballingschap gewend geraakt en velen troosten zich met de goede structuur van de kerk en de uitwendige rechtzinnigheid. Velen gaan op in uitwendige vormendienst en anderen in het bespreken van het bevindelijk leven in rangen en standen. Maar de eenvoudigheid die in Christus is, zijn we over 't algemeen kwijt.

Het is nu bijna een eeuw geleden is dat ds. Janse stierf en tevens meer dan 150 jaar dat de Gereformeerde Gemeente te Middelburg bestaat. Het is goed ons te bezinnen op hetgeen wat ds. Janse heeft nagelaten en voor ons voorgeslacht heeft betekend. De Heere zegene de erfenis van deze rechtvaardige man, tot berouw en inkeer van velen op ons eiland en daarbuiten. Wat zou het onuitsprekelijk groot zijn als de Heere Sion opnieuw wilde opbouwen in waarheid en godsvrucht, in liefde en eenheid, tot eer van Zijn Naam, om Zijn onveranderlijk Verbonds wil.

*Uit hen zal altijd iemand komen voort,
om de nakomers te leren Uw woord,
Ende de goedigheid hoog geprezen,
Van U bewezen.*

Psalm 22:6 (Datheen)

De levensloop van ds. D. Janse is uitgegeven te Middelburg, 26 augustus 1902 met de volgende titel:

Ter nagedachtenis van den WelEerwaarden Heer DAVID JANSE, in leven predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Middelburg, alwaar hij den 24sten Mei 1902 zalig in Zijn Heer en Heiland is ontslapen. Bevattende: 8 brieven, omtrent zijne Levensgeschiedenis met nog een andere brief.

Op verzoek zijner familie in het licht gegeven, ter gedachtenis voor zijn Zoon en Kleinkinderen.

De eerste 5 brieven zijn geschreven aan Janke Eenhuistra, dienstbode van de heer C. B. van Woerden, de 6^e en 7^e brief is aan Van Woerden gericht. Het gezin woonde tot 1920 te Akkrum, daarna tot zijn overlijden in 1932 te Zeist.

Wat tussen [] staat is door mij toegevoegd, W. W.

EERSTE BRIEF.

Middelburg, [voorjaar 1893 ?]

Geliefde Vriendin.

Genade en vrede zij en blijve met u en met degenen die u dierbaar zijn, in de band der liefde van de Vader in Christus door de Heiligen Geest.

Daar ik op de zeer gewaardeerde letteren van uw hand ontvang, een kort antwoord heb gezonden, en de toezegging gedaan, mogelijk nog eens iets uitgebreider, aangaande mijn persoon en des Heeren wegen en handelingen met dezelve te zenden, zo overdenk ik wel eens mijn toestand in vierderlei opzicht:

1. Mijn afkomst, geboorte, opvoeding en des Heeren wegen met mij op het gebied der natuur.
2. Mijn zielstoestand van der jeugd af.
3. Mijn huwelijk en
4. Zijn wegen en gangen ten opzichte van de kerkelijke toestanden om tot deze bediening, door Hem geleid te worden.

Mocht het mogen zijn tot Gods eer, in terugleiding en indachtigmaking van de Heilige Geest en tot uw stichting.

Van vaders zijde ben ik uit Fransen bloede, door vluchten om des geloofs wil, - waarschijnlijk met de opheffing van het edict van Nantes omstreeks het jaar 1685- en op die tijd te Vlissingen aangekomen. De oorspronkelijke naam werd uitgesproken Raimsté, doch hoe hij geschreven werd is mij niet bekend. Deze gevluichte voorvader heeft één zoon gehad en werd genoemd *Jan Hendrikz*. Deze gewon elf kinderen en bracht de *toenaam* van zijn kinderen op zijn voornaam, 't welk wel met toestemming van regering geschied zal zijn. Van toen af is de naam van Janse tot heden toe in het eiland Walcheren en elders verspreid. Dit is de afkomst van de zijde mijns vaders. *Psalm 22 laatste zangvers in de oude berijming*, mocht dat bevestigd zijn!

Van moeders zijde een echte Nederlandse naam, n.l. Huijsman naar de land- of huislieden. Mijn ouders teelden vijftien kinderen en brachten er onder de zegen des Heeren veertien groot en zagen ze tot volwassen leeftijd opgroeien (zeven zoons en zeven dochters). Ik was van de vijftien de tiende. Mijn geboorteplaats was een schoon gelegen boerenhofstede "Groot Middenhof" dicht bij het dorp Oostkapelle in het eiland Walcheren.

Aldaar in het ouderlijk huis leefde ik 22 jaar vredig voort. Op dien leeftijd ging ik in dienstbaarheid op een boerenhofstede onder dezelfde gemeente bij een zwager en zuster van mij. Hier verbleef ik 5 jaren tot op 27 jarige leeftijd en trad toen in het huwelijk met mijn nog tegenwoordige geliefde echtgenote. Wij waren beide van het jaar 1828, zij van maart, ik van november. Toen, zijnde het jaar 1856, betrokken wij een arbeiderswoning in dezelfde gemeente en gingen samen voor een dagloon in het veld en op de dorsvloer à 75 en 45 cent per dag -bij sommige gelegenheden iets hoger- op de hofstede van mijn ouders. Dit duurde zo anderhalf jaar, toen een boerenplaatsje van tien bunderen bouw- en weiland voor ons, gekocht werd en door ons werd gehuurd ook te Oostkapelle bij Domburg. [hofstee: 'De Eenzame'] Daar verbleven wij door des Heeren wijze voorzienigheid in liefde en vrede 26 jaren, onder al de omstandigheden, waarin wij daar verkeerden.

Toen nu de roeping tot de tegenwoordige bediening tot mij kwam, door een gecombineerde vergadering van 18 verschillende grotere of kleinere gemeenten, en ik dezelve na zeer veel strijd en worsteling voor des Heeren aangezicht, had aangenomen en ook mijn vrouw er in bewilligde, werd alles vrijwillig verkocht en trokken wij met onze enige 19 jarige zoon op naar deze stad Middelburg, de hoofdplaats van Zeeland. Hier hebben wij nu in deze zo volwichtige bediening bijna 10 jaren gewoond onder de beschermende en bewarende hand des Heeren, die om Christus wil, door de Heilige Geest, Zich niet onbetuigd aan ons heeft gelaten. Wat nog zal volgen, ligt in de raad des Heeren; Hij geve ons slechts stil te volgen door Zijn genade. En hiermee eindig ik dezen, en is het des Heeren wil en uw begeerte, zo zou ik u mogelijk de drie andere genoemde zaken kunnen laten volgen.

De Heere zij ons en ulieden genadig!

Doet de hartelijke groeten aan onze geliefde vriend en broeder in de hoop der genade, van Woerden en zijn beminde echtgenote en kinderen met de vrienden

Na minzame groeten, uw dienstwillige dienaar

(get.) D. Janse.

TWEEDE BRIEF.

Middelburg, 17 oktober 1893.

Veelgeachte Vriendin!

Genade en vrede zij u, van Hem, die zoekt en zalig maakt dat verloren was. Lucas 19 vers 10.

Door des Heeren ongehouden goedheid zijn wij nog in redelijke welstand; hopende dat het bij ulieden mede zo moge zijn. Lang, zelfs te lang, is het stilzwijgen bewaard, zo van uw als mijn zijde. En was er geen vijand van binnen en geen aanvallers van buiten, het zou zo niet zijn. Doch wie zal ze overwinnen en doen zwijgen dan de Enige Overwinnaar, Die ze met Zijn dood heeft overwonnen en ze door Zijn opstanding en hemelvaart heeft doen zwijgen van zo gedurig te zeggen: 'Wat zou gij beginnen te melden van uw ervaringen van uw jeugd aan? Het heeft toch geen waarde en was beter gezwegen en aan de vergetenheid overgegeven'. Tegen des Heeren getuigenis in Jesaja 43:21; Psalm 66 en veel andere plaatsen meer.

Zoals ik u in een vorige brief gemeld heb, was ik het 10e kind van de 15 gegeneerde en gebaarde van één vader en één moeder. "Mijn tijden zijn in Uw hand", zegt David, Psalm 31:16. En Christus getuigt Jesaja 49:1 *dat Zijn Vader Zijn Naam gemeld had van zijns moeders ingewand af*. Mijn naam zou naar de regel en het gebruik van ons land bij de geboorte geweest zijn Gilles, doch mijn vader toen die naam niet begerende, liet mij David noemen en in de registers inschrijven en bij de Heilige Doop uitspreken. En zijn

nu onze namen getekend zoals ze zijn in het Boek van des Heeren Alwetendheid, zo gaat ook dien raad door, hetzij ten eeuwigen leven of ten eeuwigen dood.

Mijn eerste geheugenis, aangaande de zielservaringen met betrekking tot de eeuwige belangen derzelve, was als een jeugdig kind, staande aan de schoot van mijn tedere en zeer geliefde moeder, die mij de vraagjes uit Borsius (klein vragenboekje) van buiten leerde opzeggen. Toen zij mij de laatste vraag deed: *Waarover moeten wij het meest verblijd zijn?*" met het antwoord, dat ik moest geven: *"Dat onze namen geschreven zijn in de hemelen"* zonk dat woord zeer diep in mijn kinderlijk hart, *gemengd met een blijdschap, die ik te voren niet kende en bleef diep liggen en is nog niet weg.* Dat woord gaf mij wonderlijke, kinderlijke gedachten en overleggingen. Gods heilig en dierbaar Woord, werd driemaal daags na de maaltijden geregeld gelezen in ons huis, van Genesis tot Openbaring. Hierbij gaf de Heere mij als kind een zeer opmerkzaam hart en ik sloeg nauw acht op hetgeen gelezen werd en leerde vroeg kennen het onderscheid tussen Joodse, heidense en Christelijke godsdienst, beklagende als kind zeer het leidendom, achtende onszelf gelukkig Christenen te zijn, die van de ware God van hemel en aarde onderwezen werden uit en door Zijn Woord.

Dit duurde echter niet lang. Zeven of 8 jaren oud zijnde, werd mij dat geluk ontnomen, ik hoop door de Heilige Geest in Zijn verlichtende bewerking, door middel van een gesprek tussen mijn vader en een kleermaker. Na het lezen in Gods Woord, deed de een de ander de vraag of wij nu beter waren dan de heidenen. Die vraag sloeg diep in mijn hart en deed de vraag bij mij oprijzen: Hoe, niet beter dan de heidenen? En op dat ogenblik moeten mij de zielsogen zijn opengegaan voor de plaag van mijn hart, de zonde, *want ik werd een ongelukkig kind.* Niemand op aarde zou mij van die tijd af, meer hebben kunnen gelukkig maken. Het heilig recht Gods tegenover de zonde in mij en tegen alle zondaren met mij, werd mij duidelijk ingedrukt, zodat ook vader en moeder, broers en zusters (hoe lief en dierbaar zij mij ook waren) met mij in hetzelfde oordeel beschouwd werden. Gods Heilig recht kreeg ik lief en ook dat Heilig Wezen, tegen Wie ik zo gezondigd had. Ik dacht in mijn kinderlijke eenvoudigheid: *sterf ik zo, dan is mijn plaats rechtvaardig in de hel en zal de Heere in Zijn recht zijn.* En ik meende waarlijk, ik zou aldaar de Heere verheerlijken, al lasterden ook alle verdoemden Hem. Dat ik moest bekeerd worden, zou ik ooit zalig worden, was mij duidelijk uit Gods Woord, en dat Christus daartoe moest gekend worden als Zaligmaker, was mij zeer klaar, *doch hoe ik deel aan Hem moest krijgen, daar verstond ik niets van.* Uit mijn werkeilig beginsel dacht ik, dat ik eerst beter moest worden, en alzo een voorwerp van medelijden voor de Heere om mij te bekeren en voor Christus om mij zalig te maken. Dat de Heilige Geest mij in de ontblotende bewerkingen leidde, wist ik toen niet en hoewel als kind in alle ijdelheden opwassende, gevoelde ik gedurig veel droefheid over mijn zonde en vooral over die op 's Heeren dagen en bleef alzo een ongelukkig kind bij de vele voorrechten, die ik uitwendig mocht genieten. Gods Woord was mij nu nog veel dierbaarder dan te voren, en de liefde tot God en Christus en alle heiligen lag duidelijk in mijn hart. Eenvoudige kindergebeden en dankzeggingen werden opgezonden en ook soms kennelijk verhoord. Zo sukkelde ik voort en bleef in mijn achting onbekeerd tot 13 of 14 jarigen leeftijd met veel afwisselende toestanden die zeer klaar en duidelijk worden blootgelegd en aangetoond in 21ste predikatie van Ds. Bernardus Smijtegeld over 'Het gekrookte riet' uit Mattheüs 12.

Hierbij zal ik het voor ditmaal laten, hopende dat ge dezelve in welstand zult mogen ontvangen en ook aan uw belofte zult mogen gedenken, om een lettertje te zenden in voldoening van 1892 tot 93. Doet de hartelijke groeten aan onze vriend en broeder, met

de juffrouw en de kinderen. Ik heb nog niets, ook geen lettertje ontvangen sedert onze ontmoeting. Wees minzaam van ons gegroet.

Uw dienstwillige dienaar en vriend,
(get.) D. Janse.

DERDE BRIEF.

Middelburg, 14 februari 1894.

Geliefde Vriendin!

Genade en vrede uit de eeuwige liefde des Vaders, in Christus door de Heiligen Geest zij uw deel en degenen die met u in huis zijn, bij aan- en ook bij voortgang.

Sedert 17 oktober van het vorige jaar is de briefwisseling gestaakt, veelal om dezelfde rede als in de vorige gemeld, één vijand van binnen en twee van buiten hebben onder des Heeren toelating grote kracht, opdat het van uitstel tot afstel zou komen. Door des Heeren ongehouden goedheid, zijn wij met de onzen nog wèl en hopen het ook van u, als een weldaad aan zo gans onwaardigen.

Als een vervolg op de voorgaande zij u gemeld, dat de vraag bij u oprijzende: 'Zou in die kindse jaren de vijand der zielen en van het werk Gods in dezelve, zich hebben stil gehouden?' geheel ontkennend moet worden beantwoord. De eerste bijzondere list, die mij heugt door de ziel- en lichaambelager, was deze: Daar ik een teer, zwak en niet sterk opgroeïend kind was, werd ik van de huisgenoten wel eens geplaagd, dat ik voor onze stand te zwak was en maar een ambacht mocht leren. Hier had ik op tegen om de verachtelijke naam daaraan verbonden en hier begon de vijand zijn listen voor te bereiden. Het was niet minder dan dit: 'Ik moest mij dan maar verdrinken, dan zouden zij spijt en berouw hebben'. Maar dat mijn ziel dan voor eeuwig ongelukkig was, bedekte hij. Hij werkte op de wraakgierige natuur uit zijn beeld ons toegekomen, doch daar ik in mijn stand opgeleid werd, verviel de uitkomst.

Een tweede aanval of bestrijding op die jeugdigen leeftijd was: de verschillen in de godsdiensten, de Joodse, Mohammedaanse en de Christelijke met al de verschillen in de laatste. Wie zou uitmaken, dat wij Gereformeerden, het recht hadden? Was dat zo niet, dan baatte ons onze godsdienst niet. 't Was alleen, om daardoor tot ongeloof of moedeloosheid te brengen. Uit deze strik ben ik toen, van achteren beschouwd, door des Heeren Geest klaar uitgered. Daar ik toen reeds klaar aan mijn verloren staat en vloekwaardigheid ontdekt was, ging dit licht in mijn ziel op, dat geen enkele godsdienst de arme mens kon baten zonder wedergeboorte en ware bekering door de Heere Zelf gewrocht. En buiten dat, dat ik zelf en allen die mij dierbaar waren, met de gehele wereld verloren waren en dat geen anderen dan die deze zuivere grond naar Gods Woord voorstonden, leerden of vasthielden, behouden zouden worden; en hiermede was ook deze strik verbroken.

Een derde aanval, die mij veel benauwdheid heeft gekost, geschiedde op de schoolbank, in de school te Oostkapelle. Lukas 7 werd door onze klas gelezen en de woorden door de Heere Jezus Zelf gesproken tot Simon in het 44e, 45e en 46e vers. Toen zei ik, onbedacht Wie deze woorden had gesproken (even of ik bedwelmd was): *dat waren nu toch ook maar grappen, voeten wassen, kussen en zalven*. Niet lang waren die woorden gesproken, of ik werd indachtig, Wie die woorden gezegd had en als een vogel, die uit de lucht neergeschoten wordt, viel het in mijn hart: Ik had Christus onteerd en moest op geen genade of zaligheid meer hopen, Jezus was voor mij nooit te bewegen. Deze

wonde heeft jaren gebloed; duizenden malen heb ik uitgeroepen in mijn hart: 'Och, had ik nooit deze woorden over de lippen laten komen'. *Doch het was gebeurd*, zei de vijand en ook mijn eigenhart. Mijn genegenheden naar Christus werden veel sterker, doch aan mijn beweegoffers van mijn kant, om Christus te bewegen mij toch lief te hebben en die zonde te vergeven, was ik niet ontdekt.

Zo werd ik omtrent 14 jaren oud en op een winteravond door mijn geachte vader verzocht een predikatie uit 'Het gekrookte riet' van Bernardus Smijtegelt te lezen voor de huisgenoten. Ongezocht las ik de 21ste. Die predikatie viel geheel in mijn hart. De stof was: *die van der jeugd aan wedergeboren waren*. Er ging licht bij mij op onder het lezen, hoe diep de genade in een zodanig kind kan verborgen liggen, dat de zonde soms de overhand schijnen te nemen, gelijk de as over de vonk vuur; dat evenwel de Heere eenmaal komt, om die genade te doen voortkomen en uitbreken. Zo ik mag hopen, werkte de Heilige Geest een levende hoop in mijn jeugdig hart dat mij dit eenmaal zou geschonken worden, zodat mijn ziel met blijdschap vervuld werd, en ik later nog één- of tweemaal die predikatie gelezen heb. Doch die blijdschap duurde niet lang; er was stilte in mijn ziel gedaald en zo ik geloof, evangelische blijdschap. Hier kwam de vijand op aan en zei van binnen: *dit was zorgeloosheid en zou mij bedriegen*. En ik wilde liever langs de hel gevoerd worden tot de ware bekering, dan door ingebeelde stilte mij te bedriegen. Verscheiden jaren durfde ik dezelfde predikatie niet meer lezen. Later werd zij mij weer zoet en zij is het nog.

Toen ik 15 jaar oud was, genoot ik iets zaligs voor mijn ziel. Te Gapinge, een klein dorp niet ver van Middelburg, stond toen een jonge leraar Gutteling genaamd. Deze, een liefdebeurt te Oostkapelle vervullende, predikte over de woorden uit Collossensen 3:11 "In de Welken . . . enz." In de toepassing over de woorden: "Christus is alles in allen", daalde zulk een liefde van en tot Christus in mijn ziel, dat ik er geheel van vervuld werd. Daarbij kreeg ik een sterke genegenheid tot die leraar, het middel tot die geschonken weldaad, doch ik zag of hoorde hem nimmer weer, daar hij vertrok naar een andere plaats. Evenwel bleef ik dezelfde ongelukkige jongeling. Het werk brak niet door en ik bleef 'de gebondene der hoop' (als ik dat zo noemen mag) naar Zach. 9:11,12. Zo ging het enige jaren door, soms in gezelschappen en op plaatsen der ijdelheid en ik had geen kracht om los te laten of los te komen, daar ik de ware bekering nog miste.

In de twee vorige brieven heb ik verhaald van mijn 18 en 19 jarige leeftijd, ook over de zaak van een huwelijk en het kerkelijk standpunt. Zo werd ik op en neer gaande, 22 à 23 jaar zijnde als een zwangere, waar de tijd van baren nog niet is gekomen en er toch zo naar wordt uitgezien en verlangd. Op die leeftijd in 'Des Christens Heil en Sieraad' van Smijtegelt lezende, werd ik onder het lezen van de kenmerkende eigenschappen van het geestelijk leven in, uit en door Christus, zo duidelijk in- en doorgeleid, bij het licht des Heiligen Geestes, dat het mij niet mogelijk was ongelovig te zijn, als in 't geval van Thomas geschiedde toen Jezus tot Hem zei: "Breng uw vinger en steek ze in de tekenen der nagelen en breng uw hand en steek ze in Mijn zijde en zijt niet ongelovig, maar gelovig. En Thomas zeide: Mijn Heere en mijn God." Op zodanige wijze ging het mij ook. Het was mij zo onmogelijk ongelovig te zijn, als het te voren was om te kunnen geloven. Ik mocht dit toen beschouwen als een overgang met bewustheid uit de *toevluchtnemende* daad des geloofs in de *vertrouwende* daad deszelfs, waarop onafscheidelijk de *heiligende* daad in de vrucht ook volgde en zowel het gebed als de dankzegging nu veranderde in de toenadering tot de troon der genade. Naar Hebréeën 4:16 zo keerde ook Satan en het ongelooft de strijd om en er werd een nieuwe toestand uit geboren, die zoete vruchten draagt in de gemeenschap en kennisneming van en met de drie Goddelijke Personen, inzonderheid door onderwijzing des Heiligen Geestes in en

door het Woord. Dit kwam uit zowel in het geestelijk leven, als in 't geen later zou volgen in de ambtelijke bediening. Doch daarvan (zo de Heere wil en wij leven) wellicht later nog iets van.

Ontvangt de hartelijke groeten met de huisgenoten. Ik hoop te blijven uw dienstwillige dienaar,

(get.) D. Janse.

VIERDE BRIEF.

Middelburg, 24 October 1894.

Veel geachte Vriendin!

Des Heeren zegen en vrede ruste door genade in Christus op u van de Vader door de Heilige Geest ter gedurige vrijmaking inwendig, in uw dienstbaarheid uitwendig en Hij stelle u tot Zijn lof en eer op aarde.

Zeer verblijd was ik met Uw letteren en heb ze door des Heeren ongehouden goedheid, in welstand met de mijnen ontvangen en uit de inhoud uw gezondheid en zielstoestand mogen vernemen, die evenals ook anderen ervaren, door licht en donker gaat. De afstand van de ouderlijke woning is met uw nieuwe dienst veel vergroot van Friesland naar Gelderland, doch het schijnt u niet tegen te vallen. 'De aarde is des Heeren en de volheid derzelve' ook is de bepaling van onze woning bij Hem vast. Ook mij speet het wel, u niet meer in Steenwijk te kunnen ontmoeten, daar het zo weinig dagen verschilde. Ik ben in de noordelijke provinciën niet ongezegend geweest, behalve in Steenwijk. Daar was een ban bij het dopen van het moederloze kindje, die bij de vader lag en mij niet was bekend gemaakt, 't welk in de bediening zéér wel gevoeld werd.

Om nu aan uw uitgedrukt verlangen en mijn gedane belofte te voldoen, moet ik eerst verklaren, dat mijn oude kwaal te voren gemeld nog niet is weggenomen, noch overwonnen en van daar het lang uitstel. Mocht het Hem, Die van Zichzelf getuigt: "Ik ben de Alfa en de Omega" nog believeën om Zijns zelfs wil, enig licht te schenken.

Toen ik dan die verruiming of meerdere vastheid, aangaande mijn zielstoestand van de toevluchtnemende tot de meer vertrouwende daad des geloofs (Hebreeën 4:16) had ontvangen, in de vorige brief vermeld, volgde daaruit ook een meer *heiligende* daad in geloviger en tederder wandel onder de zoete invloeiende bewerkingen des Heiligen Geestes en oefeningen der liefde Gods in Christus. Vele plaatsen uit het mij zo dierbaar Woord des Heeren vloeiden in mijn hart ter overdenking, Psalm 104:34, als ook bewerkingen die op de *toekomende tijd* zagen, die letterlijk vervuld zijn geworden in de weg van de roeping tot het zo gewichtige ambt dezer bediening uit Psalm 32:8 *en Hebr. 13:5 en ongeveer één jaar later het 6e vers geheel*, eerst 16 jaar later vervuld en tot nu toe bevestigd zo ik mag hopen, 25 jaren lang.

Na een geruime tijd in die toestand verkeerd te hebben, scheen alles te verdonkeren en weggenomen te worden. Ik werd dor, dodig, lusteloos in de plichten en fel bestreden met aanvallen, die ik begon te geloven. Zodat ik, die een jonge engel had geschenen, als een oude duivel zou sterven. Ik had het toen zeer bang en zou liever gestorven zijn (zo ik meende) dan in de zonde te leven. Ik zag met bewondering op oude vromen, hoe ze de weg waren doorgekomen tot de ouderdom, 't welk voor mij onmogelijk scheen. Toch hield het zuchten en roepen tot de troon der genade niet op; ook bleef ik bewaard voor uitbreken in de zonde, doch ik was treurende. Toen dit op het hoogste was, gebeurde het aan tafel zijnde, in het huis waar ik dienstbaar was, gelezen werd Jesaja 46. De 2 eerste verzen hoorde ik, doch meer niet, maar toen het 3^e en 4^e vers gelezen werd, daalde en

zonk ieder woord in mijn bedrukte ziel met zoveel kracht en toe-eigening dat ik inwendig uitriep: *Heere, dan is er geen nood, al werd ik ook 100 jaar oud.* Die twee verzen werden zo in mijn hart bezegeld, dat ik nóg geloof, dat ze mij geschonken zijn, hoewel ik soms aan alles twijfel. Ook was er nog iets bij, het scheen mij ingedrukt te worden, dat ik ook waarlijk oud in jaren zou worden, zo vast ging die daad des Heeren. Ik was toen 24 jaren en nu bijna 66. Toen was het mijn ziel zoet en goed, doch daarna kreeg ik vreselijke aanvallen van de Satan, in en uitwendig, zoals ze door de Godzalige W. à Brakel in zijn 'Redelijke Godsdienst' beschreven worden en wel 2 jaren lang afwisselend, doch ik kreeg ook zoete vertroosting en versterkingen daarbij, in de Heere.

Toen ik in die voormelde dorre en dodige gestalte was, had ik hevige aanvallen over het aanwezige Gods. En de vijand der ziel drong mij om zulks te bewijzen. Het woord van Elihu in Job 36 werd mij in dezen tot sterkte: "God is groot en wij begrijpen Hem niet." De geloofsartikelen zijn geen begripsartikelen en dat houdt de vijand bedekt en de ziel wordt geslingerd en op en neer geworpen tot het des Heeren tijd is en het licht opgaat in de bestreden ziel.

In die 5 jarige dienstbaarheid had ik driemaal een mede dienstknecht. De eerste, die ruw en ongebonden was, werd gezeglijk en van een vloeker een kerkganger. Dit duurde zo lang wij samen woonde, een half jaar. Toen kreeg hij een andere dienst en viel daar in de poel mistrouwen, worstelde naar de kant van de wereld er uit en liet de godsdienst varen.

Toen kwam er een tweede ook een half jaar, die ook vol van de wereld was, met de godsdienst zich niet inliet, doch vlug van kennis en oordeel was. In weinig tijds was hij zo ingenomen door woord en wandel in de samenleving, dat hij zonder een hartelijke droefheid over zijn zonde in korte tijd een groot gelovige werd, doch zeer tot mijn zielesmart kwamen er geen zielsbanden. Ik vreesde dat het een tijdgeloof zou zijn met oppervlakkige blijdschap zoals later, treurig genoeg, ook is gebleken.

De derde scheen waarlijk een bekeerd jongeling. En één jaar bogen wij samen de knieën tot het gebed des morgens bij het opstaan en des avonds bij het naar bed gaan. Tot op eens, na lang hunkeren, waaronder ik veel zielesmart heb geleden (ik had hem zo gaarne behouden gezien) hij de waarheid verliet en de wereld weer inging met het volgen van alle ijdelheden en zondige genietingen tot een totale afval van de waarheid en verwensing van de bekering en soms vervloeking van het volk des Heeren. In die toestand ging hij allengs tot erger over; langzaam werden in hem openbaar alle kenmerken van de zonde tegen de Heilige Geest. Zo heb ik nog 2 en een half jaar met hem doorgebracht, tot ik getrouwd ben. Drie zeer nuttige lessen zijn dit voor mij geweest. Wees minzaam gegroet,

Uw vriend,

(get.) D. Janse.

VIJFDE BRIEF.

Middelburg, 6 Juni 1895.

Waarde en zeer geachte Vriendin!

Zegen en vrede door genade in Christus zij uw deel van de Vader door de Heilige Geest!

Hoewel de tijd veel te lang verlopen is zonder dat aan de toezegging (onder voorbehoud gedaan,) gevolg is gegeven, waarvan de oorzaak u niet onbekend is, hoop ik thans toch te beproeven, of het de wil des Heeren is wederom enige regelen aan u toe te zenden,

teneinde ook wederom van u iets te vernemen aangaande uw lichaam- en zielstoestand. Ik mag dan door des Heeren ongehouden goedheid, zeer wel zijn naar 't lichaam. In de verlopen winter ben ik evenwel zeer verkouden geweest, veel hoesten en later nog meer ongesteld, maar toch heb ik altijd door mijn zwaarwichtige bediening kunnen waarnemen. Mijn beminde echtgenote is bijna de gehele winter door sukkelende geweest en onder dokters behandeling. Zwakke borst, veel hoesten en koorts, doch ook thans is zij door des Heeren goedheid weer in- en uitgaande, hoewel in zwakheid wegens de borst. Ook zoon en dochter met hun vijf kindertjes zijn nog in redelijke welstand, als ook de dienstmaagd, zodat wij met David zouden mogen zingen van goedertierenheid en van recht en mag het dan zijn uit het Vaderlijke in Christus door verzoening in de kinderlijke betrekking door de Heilige Geest.

Om nu dan de draad van het vorige verhaal nog een weinig te vervolgen. Toen wij uit onze dienstbaarheid in het huwelijk waren getreden, de 23e april 1856 was de Heere ons goed in de arbeidersstand. Veel was er vooraf gegaan, dat te voren reeds gemeld is, doch niet één woord valt er ooit, van al de goede woorden, die de Heere tot de Zijnen spreekt of gesproken heeft. Al loopt des Heeren voorzienigheid ook schijnbaar tegen de toezegging aan, het komt toch altemaal op zijn eigen tijd. Zijn oog was op ons en bij harde landbouwarbeid, kregen wij bijna dagelijks zoete lessen en leringen, die in Zijn aanbiddelijke voorzienigheid ons voorkwamen en niet onopgemerkt voorbij gingen. Soms echter ook bezwaren, die niet gering waren als omtrent de eerste blijde verwachting, dat wij ons niet zouden verblijden, 't welk ook alzo gebeurde in de maand februari 1857. Ik bad toen in 't verborgen veel om ontdekkend licht des Heiligen Geestes om maar meer en meer aan de diepe plaag van mijn hart ontdekt te worden en had veel behoefte aan doorbrekend licht in de Weg der verlossing, hetwelk ook werd geschonken, doch in een gans andere weg dan ik verwachtte en ooit had kunnen vermoeden. De brand is echter in beide verzoeken binnen de wanden des harten gebleven en nooit naar buiten uitgeslagen tot lichaams- en zielsverwoesting. Van achteren is het gebleken, dat het moest dienen om te weten al wat in mijn hart was van nature, zoals van Jehiskia getuigd werd.

Zoals ik ulieden in de vorige brieven gemeld heb, was ik in de tere kindsheid reeds aan mijn verloren toestand, het Goddelijk recht, en mijn eigen vonnis met volkomen overneming bekend gemaakt, alsook met de waardigheid, dierbaarheid en onmisbaarheid van de enige Zaligmaker Jezus. Hierdoor hadden de ijdelheden en wereldse vermaken weinig invloed op mijn hart, hoewel ik alle boosheid wel in mijn hart gewaar werd en ik mij als alle andere kinderen en jongelingen zag en kende. De behoefte aan de genade en de vrede met God in Christus hield veel onder, dat anders zou zijn uitgebroken, zo ook al die boze vleses-lusten, die van binnen gevonden werden, waarvan ik een innige afkeer had en voerde er strijd tegen, zoals ik vroeger meldde.

Zo ook de innerlijke betrekking op het Goddelijk Wezen in Zijn dienenswaardigheid van mijn vroege jeugd af, kon mij niet doen vermoeden dat een zo vreselijke vijandschap in dat hart huisvestte tegen dat Heilig Wezen, als later is geopenbaard tegen het eeuwig recht des Heeren.

Toen wij dan 1 jaar getrouwd waren en ons eerste kind als levenloos geboren in 't graf was en een stille overgave (als daar op voorbereid geweest zijnde) onze ziel vervulde en wij in die van de Heere Zelf ingestelde huwelijksband, alsook op 't kerkelijk en geestelijk gebied zeer nauw verbonden waren, even als nu nog na ruim 39 jaren, zo kwam een zeer zware verzoeking van de duivel op mij aan, onder de heilige toelating des Heeren *door op een ander voorwerp te wijzen, op het vlees te werken en de profheet te spelen*. Dit ontstelde mij zeer en deed mij gedurig tot de Heere vluchten in de gebede doch de verzoeker en het vlees lieten zich niet uit de weg slaan, hoewel de brand binnen

bleef en niemand er iets van wist. Dit duurde enige jaren, op en neergaande. Daarbij kwam ook, dat allerlei ijdelheden en dartelheden door mijn hart liepen, die ik dacht in staat te wezen uit te voeren, zo de Heere mij niet weerhield en bewaarde.

Kort na deze ingekomen verzoeking in datzelfde jaar 1857 viel er iets diep smartelijks in mijn familie voor, dat in eeuwigheid niet was te herstellen. Hierop kwam de vijand van een andere zijde, dat de tweede verzoeking veroorzaakte, die nog veel dieper ging, om de vreselijke vijandschap van mijn hart te openbaren en aan het licht te brengen. Bijna woordelijk vindt gij die toestand in de 1ste brief van William Huntington aan 'Philomela in des Konings dal', hoewel het bij mij langer duurde en hoger ging. Eerst door de gebeurde omstandigheid in eigen familie tot medelijden en opstand verzocht en aangezet tegen de eeuwige raadsbesluiten en het vrijmachtige van het welbehagen in de toelating van de val des mensen en de onherroepelijke gevolgen van al de ellende over het menselijk geslacht, trok de vijand dit door tot al de ellende in mijn omgeving, tot de oorlogen met deszelfs vernielende en verwoestende gevolgen en eindelijk tot het eeuwig onherroepelijk ongeluk der duivelen in hun eeuwig vonnis. Hier kwam het uiterste van onze dodelijke vijandschap aan de dag; alles wat in het hart woont volgens Christus zeggen: "Gij zijt uit de vader de duivel en wilt de begeerten uws vaders doen." Hoe zal hier de Arminiaan nog van vrije wil ten goede spreken? Ik zou met mijn bloed hebben ondertekend, dat Christus de eigen toestand van mijn hart had uitgedrukt en ik dacht dieper gezonken te zijn dan Korach, Dathan en Abiram, dan Achaz en Manasse, die nog altaren en offers wilde.

Had de getrouwe Verbondsgod in die verzoeking, die ook jaren op- en neergaande was, niet ondersteund als van onder eeuwige armen, het ware *uit* geweest, want ook de verzoening in en door Christus wist de vijand te bespringen als niet nodig, ware de val niet toegelaten. Ik dacht soms in de aarde te zullen verzinken en wist soms niet, wat de Heere daarvan weerhield, ware het niet geweest, dat mij nu en dan een ademhaling der ziel was geschonken uit Zijn eeuwige liefde in Christus, zoals Jer. 31:1 en 2 en dat van Hiskia „Om te weten" enz. Die verzoeken kwamen meest als ik alleen was in de verborgen oefeningen. En bij mijn huisgezin of bij het volk des Heeren, dan zo niet. Zo werd ik omtrent 35 jaren, eer ik van beide verzoeken verlost was in zo verre, dat ze nog gedurig door de reten naar binnen gluren. Op die leeftijd hadden wij 6 kindertjes in 't graf en werd ons zevende levend geboren 4 maart 1864.

Na minzame en hartelijke groeten. Uw dienstwillige,
(get.) D. Janse.

ZESDE BRIEF.

Middelburg, 30 Juni.

Zeer geachte Vriend en Broeder.

Zegen en vrede, door genade van Hem, die onze wegen en lotgevallen in Zijn hand heeft, zij u met de uwen toegewest.

Daar ik de vorige brief aan de inwonende in uw huis gezonden en gericht heb, vond ik het oorbaarder dezen van zulk een inhoud, aan u te zenden en daarmee de band der gemeenschap te betonen, daar deze dan toch ook aan uw huisgenoten komt. Genesis 1:27; 2:18 en 3:16-20, ziedaar de grondslag van deze brief, daar ik enige toezegging van gedaan heb.

De eerste herinnering van die van God ingeschapen neiging, ligt al in mijn schooljaren als kind. Een zeer blozend, bevallig schoolmakkertje trok toen al mijn aandacht en

bracht ook overleggingen in mijn hart, waarvan nooit iets kwam. In 't einde van mijn kindse jaren trok een andere mijn aandacht van die ouderdom, niet door schoonheid maar door afkeer van de wereld met haar verleidingen, omdat zij door haar opvoeding daarvan afgetrokken werd; ook dit ging zonder enige uitwerking voorbij. Omstreeks 18 of 19 jarige leeftijd gaf ik mij, als ik zo spreken mag, in plechtige opdracht in deze zo gewichtige zaak voor een mens, aan de Heere en Zijn leiding over. Alleen te blijven, was het Zijn wil, zo ik Hem maar als mijn Borg en Zaligmaker mocht genieten en op aarde tot Zijn eer leven, het was goed, was het des Heeren wil verbonden te worden in die weg Zijner instelling, dat het alsdan niet *mijn* keuze mocht zijn, maar Zijn aanwijzing en zulks dan in Zijn vreze. Een die door genade met Hem was verenigd, om alsdan *daarmede* naar Zijn wil met Zijn Erfdeel te leven, al moest ik dan ook als een onwaardige voor eeuwig uitgesloten worden, dan genoot ik hier toch de zaligheid van Zijn dienst *met Zijn volk*. Dit ging plechtig toe en zover ik weet, van ganser harte en scheen ook inwendig bevestigd te worden door de stille vrede in mijn hart en de uitkomst in later tijd na een verloop van 3 of 4 jaren. Ik had in mijn jeugd zulk een afkeer van de ontucht en de aanleidingen daartoe door wereldse vermaken, dat ik denk liever gestorven te hebben, dan mij daarin te verlopen, hoewel alle boosheid en verdorvenheid in mijn hart woelde tot mijn zielesmart, en die kond ik niet te boven komen.

Ik heb dan ook nooit enige gemeenschap of samenspreking in die weg met een iemand gehad, in betrekking tot verkeer of huwelijk ook tot heden toe, totdat de tijd van de Heere bepaald, dáár was, dat ik mijn tegenwoordige geliefde huisvrouw Johanna Marinussen op een bijzondere gelegenheid mocht ontmoeten op een Zondagavond voor de avondgodsdienst in Middelburg, eind mei 1851, waar de band met één oogopslag zeer innig viel en dat zowel in de zielsbanden als in die van des Heeren instelling. Dit scheen mij een aanwijzing te zijn van de Heere, die ik begeerd had, doch ik sprak geen woord daarover tot wie ook en hield dat met veel worstelingen van eigen onwaardigheid en aantrekkende begeerte bij mij. Wel enigszins *als een verliefde en toevluchtnemende ziel naar de dierbare Heere Jezus*, die ze denkt wel voor een ander, maar niet voor háár te zijn.

Zo verliepen 8 of 9 maanden, eer het verkeer een aanvang kreeg, door middel van een brief aan haar geschreven, begin februari 1852, waarin ik mijn toestand meldde van jongs af, enigszins als hier gemeld is. En ik gaf de zaak aan haar over tot de ernstige en biddende overweging voor de Heere en wachtte haar antwoord.

Het lezen van de brief alleen besliste de overgave van haar zelf aan de wil des Heeren, zijnde de brief als uit haar eigen hart en bevinding geschreven en ook als een antwoord op haar eigen zielswerkzaamheden in deze weg. Eind februari 1852 was de eerste ontmoeting. Na 2 jaren in die weg met veel samensprekingen over des Heeren leidingen en ervaringen verkeerd te hebben, uitzien de of de weg tot het huwelijk mocht geopend worden, verzocht ik zulks volgens mijn verplichting, waar dat behoorde, (bij mijn ouders) volgens Goddelijke autoriteit of gezag en afhankelijkheid als kind. Dit werd eerst toegestaan, doch daarna ingetrokken, zodat het nog 2 jaren duurde, eer er verlof gegeven werd en wij beide 27 jaren waren 23 april 1856. Veel is in die 2 jaren gebeurd door des Heeren toezeggingen in en tot ons hart, zo van een mannelijk zaad in ons huwelijk, als ook van door diepe en zware wegen en smarten geleid te zullen worden. Dat is dan ook volkomen bevestigd, doch ook de trouw en zorg des Heeren is na Zijn toezegging tot nu toe niet achter gebleven. Zes malen achter elkander ging de vrucht des buiks in volwassen dracht naar het graf, zijnde in de geboorte gebleven of reeds gestorven met de wonderlijkste verwisselingen in de wijze van geboren worden. Eerst bij het zevende kind werd de toezegging bevestigd, na de duizenden slingeringen, aanvechtingen en bestrijdingen van binnen en van buiten, daar de vijand niet stil zat,

doch de Heere verlevendigde nu en dan de hoop en verwachting, als onze ziel door geloof en liefde, gesterkt werd in Christus door de Heiligen Geest. Jesaja 26:12 en Psalm 27 de twee laatste verzen enz.

Na dan op de 23 april 1856 verbonden te zijn en kerkelijk ingezegend door de Eerwaarde ds. H. H. Middel te Middelburg,* werd op 4 maart 1864 ons dat zevende en eerste levende kind geschonken tot onze en veler blijdschap. Deze is nog in leven; man en vader van 4 kinderen. O wondere bedeling! Na het 7e kwamen nog twee geboorten, beide levenloos. De zoon werd op 4 jarige leeftijd op de rand des grafes gebracht, door twee deskundigen was hij opgegeven en plotseling door de Heere gered. Zodat wij nu nog samen zijn als onwaardigen door des Heeren goedertierenheid.

Na hartelijke groeten aan allen. Uw dienstwillige,
(get.) D. Janse.

* [Ds. Middel stond in de Kruisgemeente te Middelburg. Uit de volgende brief blijkt dat Janse voorjaar 1857 belijdenis deed bij de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.]

ZEVENDE BRIEF [van David Janse aan zijn ouders i.v.m. zijn verkering]

Oostkapelle, de 9 februari 1852.

Hartelijk geliefde Ouders!

Gij zult ulieden wel verwonderen, waarom ik nu wederom schrijve, doch onvrijmoedigheid om te spreken, noodzaken mij hier enigszins toe. De reden daarvan is hierin gelegen.

Daar ik vernomen heb, dat er door sommige bezwaren worden geopperd, omtrent het verkeer, hetwelk ik, mocht het zijn in de gunst en bestiering Gods heb aangegaan, hierin bestaande, of ik zulks niet slechts op het aanraden van een of ander vriend ben aangegaan en overleggende, of dit ook bij u het geval mocht zijn, zo heb ik voorgenomen u geliefde Ouders, de brief, welke ik aan haar geschreven heb, zelf te laten lezen, teneinde gij hieruit zou zien, hoe ik tot de zaak gekomen ben.

Ontvang dan hetgeen ik schrijf in gunst, want het is niet om iemand te stoten of ongenoegen te geven, maar alleen om dit bezwaar weg te nemen, hoe ongegrond dan ook dit bezwaar is, vooral voor degenen, die mij van nabij kennen en weten hoe onverzettelijk ik altoos zelf op de sterkste aanradingen van mijn vorig goddeloos gezelschap en van mijn broeders en zusters in dezen geweest ben.

Het wordt nochtans bijgebracht, hoewel ik het wel kan begrijpen, daar de satan in alle goede zaken alle mogelijke zwarigheden bijbrengt, daar hij de kwade wel stil op zijn plaats laat. Het zou immers te bezien staan, wanneer ik deze zaak had aangegaan met het doel om de wereld en de zonde te dienen en Gods dag te schenden, of er wel enig bezwaar tegen zou zijn. Althans van de wereld niet, want men zou immers zeggen; hij mag dit wel doen op een ordentelijke manier, want hij is jong. Het is toch een bijzondere eigenschap van alle wereldlingen, dat zij niet alleen hun eigen verderf zoeken, maar ook dat van anderen, daar integendeel Gods volk niet alleen hun eigen zaligheid zoeken, maar ook die van hun naasten. Doch ik vind nergens in Gods Woord vrijheid voor de jeugd om de wereld en de zonde te dienen. Salomo schijnt ons hiertoe vrijheid te geven, wanneer hij zegt: Pred. 11 vers 9 "Verblijd u, o jongeling in uw jeugd, en laat uw hart u vermaken in de dagen uwer jongelingschap en wandelt in de wegen uws harten en in de aanschouwingen uwer pogen," doch hij besluit het vers met deze schrikkelijke woorden, welke, wanneer ze op het hart van iedere jeugdige ziele

gebonden werden, ze zo gemakkelijk de wereld niet zoude dienen, n.l. deze: „maar weet, dat God u om alle deze dingen zal doen komen voor het gericht."

O, zien wij dan op de oordelen, die er op volgen, want Hij zegt: "Ik zal hun zonde met de roede bezoeken en hun ongerechtigheden met plagen." Hoe wordt dat niet bevestigd? De een wordt bezocht met een slecht huwelijk; de ander met de bitterste armoede; een derde met bezoeken over hun kinderen, waarvan wij een kennelijk voorbeeld hebben in onze zuster; bij welke ik woon. En o, mocht de roede Gods dan nog strekken, om hen tot de Heere te drijven, want Hij roept hun hierdoor nog toe: "Wendt u naar Mij toe, en wordt behouden alle gij einden der aarde, want Ik ben God en niemand meer" en op een andere plaats: „Want Ik heb geen lust in de dood des zondaars, maar daarin heb Ik lust, dat de goddeloze zich bekere van zijn weg en leve. En de Heere Jezus belooft Joh. 6:37, dat "al wie tot Hem komt Hij hem geenszins zal uitwerpen." Gelooft daarom niet, dat ik beter ben dan dezulken, och neen, het is alleen Gods bewarende hand, dat ik daarvoor bewaard ben gebleven, en ik heb die ook nu nog dubbel nodig, daar alle gruwelen, welke er in enig menselijk hart gevonden worden, zich in mijn hart bevinden, gelijk geschreven is Jer. 37: "Arglistig is het hart meer dan enig ding, ja dodelijk, wie zal het kennen?" Wij liggen dus voor alle zonden open, tenzij de Heere ons beware. Mochten wij dan de Heere kennen in al onze wegen en voorzichtig zijn op onze paden, want ik ken in het natuurlijke geen zaak, die meer voorzichtigheid en een biddende werkzaamheid vereist dan de zaak van het huwelijk. O, mocht ik er meer biddende werkzaam onder zijn, daar ik reeds voor verscheiden jaren deze wens en begeerte in mijn hart gehad heb, dat wanneer ik tot deze zaak mocht komen, het in de vreze Gods mocht zijn. O, mocht de Heere het aan mij bevestigen, want ik ken in dezen geen groter voorrecht dan in enigheid des gemoeds de Heere te mogen dienen. Mocht Hij mij dan aanvankelijk in Zijn gunst op dezen weg geleid hebben, zo bevestig Hij het verder en zo niet, dat Hij het dan mocht verbreken en mij in Zijn wil geve te berusten.

Maar de een of ander zou misschien zeggen, die mij toch toegewezen is, zal mij toch ten deel worden en wat over mij besloten is, zal mij toch overkomen, wat ik dan hier aan doe of niet. Dit is een gewisse waarheid. Doch een ieder zie toe dat hij de wil van Gods besluit niet stelle tot een rustpunt om op te zondigen, maar dat hij handele naar de wil van Gods bevel of Zijn geopenbaarde wil, welke ons in Zijn Woord duidelijk geopenbaard wordt, zo door vermaningen en voorbeelden als door beloften en bedreigingen, zodat men ook in deze zaak uit Gods Woord genoegzaam weten kan, waaraan men zich te houden heeft. Want de apostel Paulus leert ons, dat zij niet zondigen, die trouwen, doch hij zegt: alleenlijk in de Heere. Izaäk gebood aan Jacob zeggende: „Neemt u geen vrouw van de dochteren Kanaäns", namelijk van die goddeloze mensen, welke hen tot een bitterheid des geestes waren. En hoe leveren het ook de droevige voorbeelden niet op. Hoe was een goddeloze, bevallige Delila de vrome Simson niet ten valstrik en de wijze Salomo, hoe werd hij niet door de goddeloosheid van zijn afgodische vrouwen tot die gruwelijke zonde verleid. Een goddeloze Izébel was voor het huis van Achab ten val en ziet ook eens hoe dat Herodias van Herodes bewerkte, dat hij Johannes de Dooper liet onthoofden. En o, hoe leert het de dagelijkse ondervinding niet, hoeveel huwelijken zijn er niet die uit dronkenschap of op aanraden van een goddeloos gezelschap haar beginsel hebben genomen, die in een allerdeerlijkste toestand verkeren! Hoeveel twist en tweedracht is er niet in vele huisgezinnen vanwege verschil van godsdienst, daar de een bekeerd en de andere vijandig is, hetwelk voor de enen een duisterheid voor de ziele verwekt en voor de anderen ter verzwaring van het oordeel dient. Hoe zalig is dan het voorrecht van hen die tezamen de Heere mogen dienen. Want voor deze zijn de beloften, die zo menigvuldig in het Woord beloofd worden. Niet, dat het de rechtvaardigen, altijd voorspoedig gaat, och neen, want "vele zijn de tegenspoeden der rechtvaardigen, doch uit alle deze redt ze

de Heere." En ook zegt de Heere Jezus, "In de wereld zult gij verdrukking hebben", doch wederom met een belofte: "doch hebt goede moed, want Ik heb de wereld overwonnen." En integendeel wordt de vloek uitgesproken over alle goddelozen: "Zegt de rechtvaardigen, het zal hem wèl gaan; wee de goddeloze, het zal hem kwalijk gaan." Ook over alle hoereerders en overspelers. Hebr. 13 vers 4: "Het huwelijk is eerlijk onder allen en het bed onbevlekt, maar hoereerders en overspeelders zal God oordelen."

De Heere beware er een iegelijk van ons voor en Hij geve ons omtrent deze zaak biddend werkzaam te zijn, want "geld en goed", zegt Salomo "is een erve der vaderen, maar een verstandige vrouw is van de Heere."

Doch iemand zal misschien zeggen: een mens kan van nature niet bidden. Dit is waar, doch de ezelin van Bileam kon evenmin spreken als een natuurlijk mens bidden, doch dit stomme dier wierp zich plat voor God neder en de Heere gaf het een mond om te spreken. Mocht dan Bileams ezelin ons tot lering en tot beschaming verstrekken, opdat wij ons even alsoo voor God verootmoedigen en voor Hem in de schuld komen.

Doch ziet daarom niet hoog op mij, alsof deze zaken zich levendig in mij zouden bevinden. Och neen, want gij zou u lichtelijk kunnen bedriegen, doch dat de Heere het waarheid in mij mocht maken naar zijn belofte Jes. 61 vers 8: "En Ik zal geven, dat haar werk in der waarheid zijn zal."

Doch ik moet tot de zaak wederkeren, daar ik reeds veel verder gegaan ben, dan mijn plan was, doch de lust en opgewektheid om te schrijven, hoe gebrekkig en ellendig het dan ook zij, heeft mij doen aanhouden. En daar ik, geliefde ouders in dit schrijven niet rechtstreeks bij u gebleven ben, zo hat ik u de vrijheid om deze brief ook voor mijn broeders en zusters te lezen, nogmaals betuigende, dat ik hiermee niemand op het oog heb om ongenoegen te geven of uit vijandschap, maar alleen u te overtuigen, dat ik deze zaak niet op iemands aanraden, maar uit eigen beweging begonnen ben, daar ik meer dan 6 maanden op het hartelijkste aan haar verbonden geweest ben, zonder aan iemand een woord te kennen te geven. Ja, dat er ruim acht maande verlopen zijn, aler ik tot de zaak gekomen ben, alsdan vastelijk overtuigd zijnde, indien ik mij niet bedrieg, dat haar lust en keuze is de Heere te dienen en dat zij in beoefening brengt; de woorden van de apostel Paulus 1 Timoth. 2 vers 9 en van Petrus, 1 Petrus 3 vers 3 en 4.

Nochtans verzoek ik u, geliefde ouders, de andere brief voor u zelf te lezen en toch aan niemand over te geven of te laten lezen, en mij dezelve terug te bezorgen. Dat dan dit voor degenen, die het mocht aangaan, tot lering en vermaning mocht strekken, om zich in dezen aan Gods Woord te houden.

Nu dan dat de Heere ons alle tezamen moge verwaardigen en een waar deel aan het verbond der genade in Christus te verkrijgen en dat Hij het in ons werke door de krachtadige en onwederstandelijke werking van Zijn Heilige Geest, is de hartelijke wens en bede van Uw liefhebbende en dienstwillige zoon,
(get.) David Janse.

ACHTSTE BRIEF.

Middelburg, 31 juli 1893.

Zeer geachte Vriend en Broeder!

Sions Koning, die Zijn onderdanen door genade regeert en elk een van hen zijn plaats en werk met Goddelijke wijsheid in ambt en roeping geeft, geve ook u met de uwen wat Zijn eeuwige wijsheid tot Zijn eer en uw zaligheid nodig weet.

Na lang wachten om volgens belofte enig verhaal te doen van hetgeen de Heere op het gebied van het kerkelijk leven gedaan heeft om mij te brengen op de plaats, waar ik

tegenwoordig ben in de gewichtige roeping mij opgelegd en van des Heeren wege als een onwaardige en onbekwame toebetrouwd, nu juist 24 jaren in deze stad. Wie is tot deze dingen bekwaam? Sprak de heilige Paulus.

In de Ned. Herv. kerk te Oostkapelle ben ik gedoopt in het jaar 1828 door de toen daar staande Ds. Johannes Greve en ben van hem ook in mijn kindse en enige jongelingsjaren gecatechiseerd. Daar mijn ziel in de kindsheid reeds naar geestelijk voedsel smachtte door ontdekking aan de plaag van mijn hart en de behoefte naar Christus door de ware bekering en wedergeboorte, had ik reeds vroeg smart over de onvruchtbare bediening en verlangde ernstige leraars te horen, doch vond die zelden. Enkele wedergeboren zielen kende ik in mijn omgeving en speurde die na. Ik zag die niet in de kerk, maar òf thuis of 2 uur ver gaans gingen zij naar de zogenaamde Afgescheiden kerk. Deze mensen beminde ik in mijn hart en verlangde wel met hen te verkeren; doch hiertoe was door opvoeding en eigen onwaardigheid geen denken aan. Zo bracht ik dan mijn kindse en een gedeelte van mijn jongelingsjaren door. 18 à 19 jaren oud geworden zijnde had ik nog geen andere leraars gehoord dan Ned. Hervormde, hoewel mijn ziel dikwerf hunkerde naar degenen die uitgeworpen waren sedert 1834. In die tijd trok ik wel eens hier, dan daarheen, soms uren ver, om iets tot stichting van mijn ziel te mogen horen. Tot ik 19 à 20 jaren tellende, de eerste afgescheiden leraar hoorde, ene ds. Kleijn te Middelburg in de Gasthuiskerk over 1 Cor. 3:11-15, waar ik veel indrukken ontving. Kort daarna hoorde ik op een heren-buitenplaats van Jonkheer W. Versluijs, een paar uur afstand van onze woning onder Domburg, de godzalige ds. L. G. C. Ledeboer over de woorden uit Daniël 5:27. Deze predikatie en de persoon maakten een diepe indruk op mij, als een geliefde en van Christus gezonden dienaar. En door de band der liefde en des geestes, werd ik zo verbonden, zo ik mag hopen en geloven, door des Heeren Geest, dat ik in dat kerkelijk standpunt als vastgezet werd en tot heden na 44 jaren nog ben. Tegen kerkelijke ambten zag ik zeer hoog op vanwege derzelve gewicht. Reeds in de Herv. kerk, ziende welke personen die ambten als Ouderlingen en Diakenen bedienden en wat hun leven was, nam ik soms voor maar niet te trouwen in de dwaze mening, dat zij dan zo iemand daartoe niet benoemden. Ik stelde dan ook vast, geen enkele bediening te zullen aannemen, dan na volle bewustheid van wedergeboren en krachtdadig bekeerd te zijn. Wat is de mens vol dwaze meningen en wat is des Heeren raad anders.

Op 28 jarigen leeftijd werd ik lidmaat door belijdenis in de gemeente van ds. Ledeboer, toen door ds. P. van Dijke bediend, te Middelburg en op de voormelde buitenplaats te Domburg, *die één gemeente insloot en door één kerkeraad bediend werd*. Op diezelfde leeftijd deed ik te Middelburg reeds enige malen dienst als voorlezer en voorzanger tot noodhulp en werd daarin van de Heere geleid en gesterkt. 38 jaren tellende, werd ik verkozen met eenparige stemmen door de kerkeraad tot Diaken op de voorgemelde buitenplaats genaamd St. Jan ten Heere op een uur afstand van mijn woning. Hierin was ik 2 jaren werkzaam en vervulde soms bij afwezigheid de plaats van onze broeder ouderling, door de samenkomst te leiden met gebed en dankzegging en het lezen der predikatie. Ik stond dan op dezelfde plaats, waar ik 18 jaren te voren, die Eerwaarde dienaar des Heeren L. G. C. Ledeboer gezien en met stichting gehoord had. Wonderlijk zijn de wegen van God, die gezegd heeft: „Mijn raad zal bestaan.” Na twee jaren in dit ambt werkzaam te zijn geweest, en 40 jaren oud zijnde, werd ik met eenparige stemmen tot ouderling en medehulp van de broeder ouderling en voorganger Florus Braam benoemd te Middelburg; 't welk, twee en een half uur afstand van mijn woning was. Mijn medebroeder ging de gemeente iedere zondag tweemaal voor met oefening en ik 's avonds lezen met een voorafpraak.

Op 1 Augustus 1869 begon ik onder biddend opzien tot de Heere en inwendig zeer aangedrongen dit werk. Onze broeder voorganger die dag van huis zijnde en ik de vorige zondag 25 Juli bevestigd zijnde, moest dadelijk tweemaal de dienst waarnemen. De morgen voorafpraak was Ps. 107:1 en 2 en des namiddags Jeremia 6:8. De volgende 8 augustus des avonds 6 uur en dan te voet naar huis. Bij afwezigheid of krankheid van de voorganger om 4 uur huiswaarts. Enkele zondagen in 't jaar hadden wij onze geliefde leraar Van Dijke. Dit werk duurde 2 ½ jaar; toen ontviel ons door de dood onze geliefde broeder voorganger op 40 jarige leeftijd in maart 1872 en bleef ik alleen tot dat werk. Van toen af was ik 's avonds vrij en werd de avonddienst door een broeder ouderling of diaken vervuld. Ik kwam nu in de avond en anders in de nacht thuis. Dit werk ging veel op en neer met moedgevende en moedbenemende toestanden, met voor- en tegenstand, van binnen en van buiten. Dit was mij tot vertroosting, dat ik een open toegang aan de troon der genade had en wel eens in benauwdheid een woordje van boven kreeg tot opbeuring en versterking; Psalm 27, de 2 laatste verzen zijn mij zoet geweest. Ook wist ik hoe en in Wiens Naam ik was begonnen en hoeveel verloochening en opoffering van tijd en krachten er aan was verbonden, daar ik de gehele week door in mijn beroep als landbouwer hard werkte en alles geheel onbezoldigd bediende.

Toen ik dit bijna 3 jaren alzo verricht had, verzocht onze waarde leraar P. van Dijke op een vergadering juli 1872 het lezen der prediciën na te laten en de gemeente met oefenen te stichten en met volle goedkeuring der vergadering, werd dit door mij, met een biddend en overgegeven hart voor de Heere en de gemeente aangenomen.

De eerste stof was de voorafpraak Psalm 97:1 en 2 en de oefening uit 1 Sam. 2:30 „Die Mij eren zal Ik eren, maar die Mij versmaden, zullen licht geacht worden." En de eerste Catechismus Zondag 34. Dit heeft nog ruim elf jaren zo voortgeduurd, ook de handenarbeid en het gratis bedienen. De laatste jaren ook nu en dan in andere gemeenten, waar dan vergoeding van reiskosten plaats had. Op 3 Maart 1883 overleed onze waarde leraar en op 20 juni in datzelfde jaar, werd ik op de Algemene Vergadering, die 18 zo grotere als kleinere gemeenten vertegenwoordigde, met algemene stemmen beroepen als hun herder en leraar en ontving de volgende dag 21 juni de hier volgende beroepsbrief* geschreven door de scriba van die vergadering, de ouderling M. Poirot te Kockengen, ouderling te Oudewater.

Mijn beraad in deze zo gewichtvolle beroeping voor het Aangezicht des Heeren, duurde tot de 4^e september, toen 's morgens na het lezen van Jozua 1 en wel bijzonder het laatste deel van vers 5 mijn hart met een volle overgift onvoorwaardelijk overgebogen werd om de roeping in des Heeren Naam, onder beding van Zijn genade en kracht aan te nemen, wat des avonds van dezelfde dag ook door mijn geliefde echtgenote met volle overgift gevolgd werd, zijnde ik toen bijna 55 jaren oud. Op de 17^e oktober 1883 werd door de Algemeene Vergadering te Bruinisse tot bevestiger verkozen de Eerwaarde Ds. A. O. Schaafsma van Enkhuizen, thans te Delftshaven- Rotterdam met 30 van de 32 stemmen. De 15^e december werd ik geëxamineerd in een vergadering te Middelburg, dat 3 uren duurde, door voornoemde Leraar. Met algemene goedkeuring werd toen besloten de volgende dag, zijnde zondag 16 december 1883 de bevestiging met handoplegging te doen plaats hebben, wat ook met stichting in tegenwoordigheid van een grote schare belangstellenden te Middelburg is gebeurd, zijnde de tekstwoorden der bevestiging Openb. 10:8-11. Des namiddags deed ik mijn intreerede met een voorafpraak uit Jeremia 20:7 eerste deel en de tekstwoorden uit Handelingen 11 vers 17 en 18. Van dat ogenblik af tot heden toe, nu bijna 10 jaren, heb ik in de 16 à 17 plaatsen, die ik thans nog bedien, nog geen enkelen zondag rust gehad van niet te prediken of door ongesteldheid een gehele dag verhinderd te zijn. Psalm 115 vers 1.

Na hartelijke groeten, Uw dienstw. dienaar en Vriend,
(get.) D. Janse

* [**zie bij notulen 1883**]

HOOFDSTUK 2

Het ontstaan van de Gereformeerde Gemeente te St. Jan ten Heere en Middelburg.

Wanneer is de Afscheiding in de omgeving van St. Jan ten Heere begonnen? In elk geval werden er in het late najaar van 1835 samenkomsten gehouden.

Het is bekend dat de Afscheiding van de Hervormde Kerk in het voorjaar van 1836 te Biggekerke inzette, waar Ds. H. J. Budding stond. In 1836 schreef ds. Budding in een brief: *"Vijgeboom gaat nog voort op het Kasteel van de Heer Versluijs waar een zeer ruime plaats is in gereedheid gebracht, gezet te oefenen. Een en andermaal ben ik op bezoek bij den Heer Versluijs geweest en met toegenegenheid ontvangen en aangehoord.* Budding schrijft verder dat hij de *gemeente* daar binnenkort hoopt te bezoeken.

De voorgangers, oefenaar Jan Willem Vijgeboom, ds. Budding, zowel als de eigenaar Jhr. Versluijs met de aanwezigen, werden vervolgd en beboet.

In 1839 hebben de gemeenten van Biggekerke en St. Jan ten Heere zich met ds. Budding van de Afscheiden Kerk losgemaakt. Zij weigerden verdere omgang omdat de Afscheiden Kerk 'Vrijheid van Godsdienstuitoefening' hadden aangevraagd bij koning Willem 1.

Deze streekgemeente werd bezocht door mensen uit een groot gedeelte van Walcheren. Ds. Ledeboer preekte er regelmatig en later ds. Van Dijke eveneens.

De volgende Ledeboeriaanse gemeente op Walcheren was te Vlissingen. Deze gemeente ontstond rond 1847, waar Simon den Hengst ouderling werd en Christiaan Monnier diaken.

5 maart 1851 vond er een Kerkvergadering plaats te Vlissingen waar Pieter van Dijke toegelaten werd om als predikant bevestigd te worden door Ds. Ledeboer te St. Philipsland op 23 maart 1851. Aan de handoplegging nam o.a. Pieter de Voogd deel, als vertegenwoordiger van Walcheren. Pieter had zich onttrokken in 1836 aan de Hervormde Kerk te Domburg. Sinds november 1838 was hij kerkenraadslid. De Voogd verwierf veel achting in de Ledeboeriaanse gemeenten.

De presentielijst van deze vergadering bestaat uit de volgende personen:

..De na te noemen broeders

van Domburg, Aagtekerke en Westkapelle

Adriaen Koppoolse	Ouderling	1836
-------------------	-----------	------

Pieter de Voogd	id	
-----------------	----	--

Jannis Kodde	Diaken	
--------------	--------	--

Van Middelburg

J.A. Siebregt	Diaken	
---------------	--------	--

Van Heinkenszand

J. Pijke	Ouderling	1836
----------	-----------	------

B. G. van Loon	Diaken	
----------------	--------	--

[Enz.]

Vlissingen

Simon den Hengst	Ouderling	1851
------------------	-----------	------

Notulen zijn overgenomen uit: Toen hij 't ambt ontvangen zou, door J. M. Vermeulen. Wij hebben hier de *eerste concrete aanwijzing dat er in Middelburg een Ledeboeriaanse gemeente was*, en wel met één kerkenraad van zowel St. Jan ten Heere als Middelburg. Ds. Janse zegt in zijn 8e brief: Op 28 jarigen leeftijd werd ik lidmaat door belijdenis in de gemeente van ds. Ledeboer, toen door ds. P. van Dijke bediend, te Middelburg en op de voormelde buitenplaats te Domburg, *die één gemeente insloot en door één kerkeraad bediend werd*.

De belangrijkste schakel in het ontstaan van een Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg is J. A. Siebrecht (Siebregt) geweest. Een kleine toelichting kan dit verduidelijken.

Johannes Antony Siebrecht zoon van Johan Hubrecht Siebrecht, kamerbehangen, getr. met Lena C. Cezar. Johannes trouwt 10-2-1831, 22 jaar met Jacoba Minderhout, 22 j. geb. te Grijpskerke, d. v. Johannes Minderhout en Maria van der Maas. Hij was van beroep winkelier, handelaar, wonende in de Krommeweele te Middelburg. Hij overleed 5-7-1852.

In **Middelburg** ontstond op 10 maart 1836 een Afgescheiden Gemeente van ongeveer 100 zielen; in 1842 was dit getal 120. Zij werden gesteund door jhr. Willem Versluijs. In augustus 1836 deed J. A. Siebrecht belijdenis in de Afgescheiden kerk te Middelburg. Op vrijdag 2 september 1836 werd hij als diaken bevestigd door ds. Budding. Hij kreeg een wijk voor mensen buiten de stad. Toen ds. Budding enkele jaren later de Psalmen van Datheen poogde door te voeren, kreeg hij de kerkenraad van Middelburg tegen, behalve Siebrecht. Diaken Siebrecht hield thuis ook samenkomsten waar alleen de 'oude Psalmen' werden gezongen. In november 1838 moest hij beloven dit gezelschaphouden te staken. Op 23-10-1839 werd ds. Budding als predikant van de Zeeuwse Afgescheiden kerken afgezet. *Hoogstwaarschijnlijk nam ds. Budding een kleine minderheid mee*, schrijft dr. Wesseling, blz. 56.

De bestaande Afgescheiden kerk verzocht 9-1-1841 om 'vrijheid van Godsdienstuitoefening' bij de koning. Siebrecht wordt niet meer als kerkenraadslid genoemd. Hoogstwaarschijnlijk dat zijn gezelschap tot een gemeente is uitgegroeid. Zach. Verhage bezocht Siebrecht regelmatig in die tijd. Hij spreekt over hem met grote achting. (Onuitgegeven handschrift; brochure 3 in deze serie).

Vanaf 1841 kerkten de Christelijke Afgescheidenen in de Gasthuiskerk. In die gemeente was vanaf 15 nov. 1850 tot 5 okt. 1856 de godzalige ds. H. H. Middel predikant. Het is dan ook niet te verwonderen dat er praktisch geen groei in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg zat. En dat de gemeente te Vlissingen ophield te bestaan. Zach. Verhage schrijft dat ds. Middel, Budding en Van Dijke in die tijd regelmatig in Middelburg preekten.

In 1856 vond een Middelburg de zgn. anti-toga beweging plaats in de Hervormde kerk. Deze was gericht tegen de predikanten die in toga op de kansel verschenen. Daardoor verlieten een groep mensen de Herv. Kerk. *Hoewel dit getal volgens de notulen niet groot scheen te zijn, volgens dr. Wesseling*.

In april 1856 rapporteert ds. Middel op de provinciale vergadering: "Dat tegen ons overstaande partijen als Van den Oever, Budding en Van Dijke zich overal waar ze maar kunnen trachten in te dringen om te preediken". Zie 'De afscheiding van 1834 in Zeeland', door dr. J. Wesseling, blz. 71.

Ds. Middel hield 5 okt. 1856 zijn afscheidsrede uit Hand. 20:32. Volgens de notulen gaan in dat jaar enkele leden "over naar de gemeente van Van Dijke". Onder hen was

ook Johanna Marinisse, die op 23 maart 1856 door ds. Middel in het huwelijk met David Janse werd 'ingezegend'.

In dezelfde tijd dat ds. Middel vertrok maakte ds. P. van Dijke bekend dat hij naar Middelburg zou verhuizen. Een beroep was niet nodig, want hij was *predikant van al de gemeenten*. Op Kerstdag van 1856 was ds. Van Dijke een middel tot bekering van de sleper Pieter Ingelse. 20 febr. 1857 nam ds. Van Dijke intrek in Middelburg. 12 juni daarop hertrouwde hij met Janna W. M. Meijer. Het huwelijk werd de volgende zondag 'ingezegend' werd door ds. Ledeboer.

In de literatuur wordt regelmatig verondersteld dat de Gereformeerde Gemeente te Middelburg ontstaan is door de anti-togamensen. Echter, de gemeente was er al, volgens de notulen van 1851. Het is ook ondenkbaar, hoewel niet onmogelijk, dat ds. Van Dijke naar Middelburg zou komen voor een groepje mensen die onlangs uit de Hervormde kerk gekomen waren. Ds. Van Dijke preekte er tevoren al, volgens ds. Middel. Maar Gods volk kon onder de zuivere en bevindelijke preken van ds. Middel geestelijke onderwijs genoeg vinden, volgens Verhage. Alleen het kerkverband stond hun tegen, omdat de Afscheiden kerken het spoor kwijt raakten.

Er is geen bewijs geleverd dat de gemeente ontstond uit Middelburgers die de Hervormde kerk verlieten, door de anti-toga beweging. Een gedeelte van die 'Anti-toga mensen' sloten zich aan bij een klein groepje mensen die regelmatig Ds. C. van den Oever lieten voorgaan. In 1858 was de tijd rijp om een eigen gemeente te stichten: een Kruisgemeente. Zij werden de 'Kruisridders' genoemd. Zijn zoon Harmen werd er predikant in 1858. De 'Anti-toga mensen' stichtten een nieuwe gemeente in een pand aan de Rouaanse Kaai.

De Ledeboeriaanse gemeenten op Walcheren ontstonden uit mensen van de *werkende stand*. Stadsmensen gingen meestal niet naar een predikant uit het werkvolk. Niet ter kerk, en niet tot een huwelijk, wat uit de genealogie duidelijk blijkt. Er was één voorname uitzondering: Jhr. Willem Versluijs, heer van Gapinge. Aan de belangrijke rol die deze man vervuld heeft, is in de literatuur nog te weinig aandacht geschonken. Het was m.i. door deze man dat er zo'n eigenaardige combinatie ontstond: één gemeente en één kerkenraad op twee plaatsen. De Ledeboerianen in en rond Middelburg zochten dan ook -waarschijnlijk reeds vóór 1850, maar in elk geval vanaf 1856- steun bij deze zeer vermogende edelman. En dat kregen ze: hij stelde zijn prachtige patriciërshuis, beschikbaar in de Lange Delft. Dit pand bevatte een ruime vergaderzaal voor zo'n 800 tot 1000 bezoekers. De zaal was voorzien van 3 ventilatoren, waardoor de verwarmde lucht kon ontwijken en camphine-lampen voor de verlichting.

De kerkenraad van St. Jan ten Heere heeft in onderling overleg de zaak zo geregeld dat er sprake was van één kerkeraad en twee lokaties waarop de gemeente samenkwam. Gemakshalve spreken we van 2 gemeenten.

Hier moet wel aan toegevoegd worden dat door de komst van ds. Van Dijke en de zegen des Heeren de gemeente in Middelburg de meerderheid kreeg en door de centrale ligging het voornaamste punt werd. Maar er is méér. In de loop der jaren trokken tientallen kinderen Gods uit Walcheren naar Middelburg, die St. Jan ten Heere, en na 1876 Aagtekerke, voorbij liepen en in Middelburg kerkten. De kerkelijke grenzen lagen toen uiterst flexibel, en waar zich het meeste geestelijk leven openbaarde, daar trokken Gods kinderen heen. Of, waar ze het meeste zin in hadden, want het was niet alles goud wat er blonk.

Deze situatie is zo gebleven tot 1900. De kerkenraad besloot toen de gemeente te Aagtekerke een zelfstandige status toe te kennen:

"Redenen welke tot dit besluit leidden zijn: Ten eersten: Dat al sinds jaren de openbare Godsdienst in die gemeente gehouden is; ja dat het ontstaan eener Gereformeerde Gemeente van Middelburg vandaar zijn oorsprong heeft gehad."

Floris Braam, oefenaar en collega van diaken David Janse.

Floris Braam, geboren op 2 mei 1831 in West-Souburg, was een zoon van Gillis Braam, van beroep 'landman' en getrouwd met Margaretha de Pagter. Gillis was de zoon van Floris Braam en Johanna Wijkhuijse; hij overleed op 21 mei 1843, 63 jaar.

Floris, landman, trouwt 19 dec. 1851 te Souburg, met Suzanna Jezina de Wolf, dochter van Pieter de Wolf en Francina de Croo. Floris Braam, overlijdt op 23 maart 1872.

Uit dit huwelijk:

Margaretha, geb. Souburg 1853; overl. 2- juni 1896. Trouwt te Souburg 31 maart 1876 met Cornelis Cevaal, geb. Koudekerke, landbouwersknecht, 30 jaar

Suzanna de Wolf overlijdt 14 feb. 1855. Florus hertrouwt in Terneuzen, 26 sept. 1855 met Maria de Zeeuw, dochter van Adriaan de Zeeuw, winkelier en Pieterella Kervink.

Kinderen uit dit huwelijk:

Gilles, geb. 1859, overlijdt op 13 juni 1864 te Souburg.

Gilles, geb. 1865, overlijdt na 7 weken, 16 sept. 1865 te Souburg.

De kerkelijke loopbaan van Braam is waarschijnlijk al jong begonnen als lerend ouderling. Diaken David Janse 'vervulde soms bij afwezigheid, de plaats van onze broeder ouderling', zegt hij in zijn 8^e brief. Dit vond plaats vanaf aug. 1869. Misschien heeft Braam een wat zwakke gezondheid gehad, want Janse schrijft er bij dat hij regelmatig moest invallen en een preek lezen als Braam ziek of afwezig was. Braam oefende tweemaal per zondag; 's avonds werd door Janse een preek gelezen. Hij bezoekt de grote vergaderingen te Sint-Annaland in 1864, te Bruinisse in 1865 en te Middelburg in 1867 en 1868. Ook spreekt hij af en toe in een andere gemeente.

In 1872 wordt ouderling David Janse door ds. Van Dijke verzocht als oefenaar op te treden in de plaats van Floris Braam.

Jan Vader schrijft dat hij regelmatig bij weduwe Braam logeerde.

De scheuring in de Ledeboeriaanse gemeenten.

Het is erg bedroevend om te lezen hoe verdeeld het kerkelijk leven in de vorige eeuw zich ontwikkelde. Een aaneenschakeling van scheuring, twist en tweedracht komt in de notulen voor, van alle kerkformaties. Zelfs onder kinderen en knechten van God die bijzondere genade gekregen hadden vinden we dikwijls eigen zin en visie op de voorgrond treden. Weliswaar een visie die verdedigd werd met de bijbel. Zodoende ging men de strijd aan met teksten en ondervindingen, die in hun leven grote betekenis gekregen hadden. Dikwijls waren de eenvoudig leden er de dupe van. Kerkscheuring grijpt diep in en verbreekt de eenheid dikwijls tot in vele geslachten.

De oorzaak van de scheuring van 1864 in de Ledeboeriaanse Gemeenten ligt in de houding van de voorgangers en in dit geval vooral bij ds. P. van Dijke. Hij preekte eens te 's-Gravenpolder over de rechtvaardigmaking. Oefenaar Bakker is het er niet mee eens. Hij spreekt daarover met ouderling Schouten te Moerkapelle. Schouten geeft het gesprek door aan ds. Van Dijke.

Op een classisvergadering in mei 1864 te Sint-Annaland, worden de problemen besproken. Floris Braam van Middelburg, Marinus Luijk van Stavenisse, Adriaan van Overbeeke van Borssele en meerdere ouderlingen zijn aanwezig. Van Dijke opent met Psalm 96:4 en verklaart dat 'D. Bakker lasterlijk over dat geschil of leerpunt had gesproken te Moerkapelle tegen ene Schouten, die daar ouderling was...' Oprecht verklaart daarop Daan Bakker niet de minste laster bedoeld te hebben, 'maar dat zulks was geschied op aandrang van Schouten'. Schouten was niet aanwezig. Bakker verklaart wat hij bedoeld heeft, waarop ds. Van Dijke belooft om weer naar 's-Gravenpolder te komen. Maar een paar weken daarna schrijft ds. Van Dijke vanuit Krabbendijke een brief aan Bakker waarin hij verzoekt om een schriftelijke verklaring dat hij verkeerd is geweest. Ook de beloofde preekbeurt gaat voorlopig niet door. De kerkenraad van 's-Gravenpolder gaat op deze vreemde eis niet in, maar Bakker wil de zaak uitpraten op de najaarsclassis.

Maar op deze vergadering wordt de breuk definitief. Direct nadat de vergadering geopend is, bedankt ds. Van Dijke voor alle *Zeeuwse* gemeenten. Een verklaring geeft hij niet en de broeders gaan verslagen naar huis.

Op 9 november 1864 vergaderen de Ledeboerianen in Stavenisse. Ouderling M. Luijk van Stavenisse reist vooraf naar Sint-Philipsland om ds. Van Dijke persoonlijk te vragen aanwezig te willen zijn. Maar hij bedankt 'om Bakkers wille'. Door dit aanhoudend bedanken van Van Dijke komen de broeders in een moeilijke situatie. Ouderling Meijer uit Krabbendijke stelt voor om ds. Van Dijke opnieuw te beroepen. De vergadering 'besluit eindelijk, na lang heen en weer handelen, Ds. Van Dijke weder te beroepen.' Daan Bakker stemt tegen. De beroepsbrief die door Meijer bij ds. Van Dijke persoonlijk bezorgd wordt benadrukt 'de vredelievende gesteldheid van al de gemeenten.' Na 2 weken bedenktijd zegt ds. Van Dijke dat hij zich geroepen voelt het beroep aan te nemen maar te bedanken voor de gemeenten die destijds Bakker hadden beroepen. Dat zijn 's-Gravenpolder, Axel, Stad aan 't Haringvliet, Stavenisse en Borssele. Luijk probeert nog te bemiddelen maar ds. Van Dijke weigert te komen preken 'indien den ouderling voortdurend bleef handelen me de bedankte gemeenten.'

Bakker schrijft hierover:

Hierop heeft Ds. van Dijke als oorzaken onzer scheiding de drie navolgende punten opgegeven. 1°. Dat ik zijn leer gelasterd had. 2°. Dat ik mijn schuur geweigerd had om in te preken. En 3° dat ik een antiomiaan, of wetbestrijder was."

Uit: *Gods groote barmhartigheid verheerlijkt aan een overtreder van al Zijne geboden.*
Door D. Bakker, gereformeerd Leeraar te 's Gravenpolder.

Wat ds. van Dijke bedoelde om oefenaar Bakker een antinomiaan te noemen is niet helemaal duidelijk. Het kan niet over zijn leven geweest zijn, want ds. Bakker leefde een nauw gebedsleven en leefde onberispelijk. Dus moet het over zijn *leer* geweest zijn. Nu, als we de nagelaten geschriften van ds. Bakker lezen wordt het wel duidelijk wat zijn standpunt was. Ds. Bakker veroordeelde alle godsdienst buiten Christus en ook alle kerkelijke gewoonten als men niet kon verklaren hoe men bevindelijk daaraan gekomen was. In de rechtvaardigmaking waren beide leraars zo zuiver als glas. Echter, ds. Van Dijke leerde dat een kind van God opnieuw onder Gods recht komt als hij zondigt. Oefenaar Bakker sprak dieper in die bevinding en sneed meer alle menselijke vonden die uit de wet voortkomen, af. Een kind van God leeft onder het ongenoegen van de Vader als hij zondigt, maar niet meer onder wet en recht, maar onder de genade, *Want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade*, zegt Paulus Rom. 6:14. Het komt waarschijnlijk hier vandaan, waarom ds. Bakker beschuldigd werd, wat we o.a. uit onderstaande beschuldiging kunnen afleiden.

Ten tweede heeft hij zich verzet tegen de vergadering wegens het stuk door Ds. Van Dijke verklaard, en op grond der Heilige Schrift bewezen dat elk bekeerd mensch zondigende onder Gods Regt komt. J. M. Vermeulen: Toen hij het ambt ontvangen zou, blz. 466.

D. Bakker en de 5 gemeenten stonden dus alleen en besloten: 'door de genade Gods, met al Gods oprechte volk liever te blijven waar wij van God geplaatst waren, dan hem in dien weg te volgen.' Helaas besluiten de gemeenten die ds. Van Dijke volgen op 9 januari 1865, alle contacten met Bakker te beëindigen. 'Toen scheen alles verloren, en wij waren als schapen die geenen herder hadden', schreven de volgelingen van oefenaar Bakker.

Op 13 september 1865 vergadert ds. Van Dijke met 30 afgevaardigden in Bruinisse. Vooral de broeders uit het noorden, Zwartsluis, Dedemsvaart, Steenwijk en Zuidwolde krijgen een toelichting over de gebeurde zaken.

Oefenaar Bakker vergadert diezelfde dag in Stavenisse. Nog diverse gemeenten, o.a. Poortvliet onder leiding van Adriaan Bergers, sluiten zich bij de groep van Bakker aan.

Als we dit eigenaardig besluit van ds. Van Dijke om voor al de Zeeuwse gemeenten te bedanken, overwegen, moeten we wel in acht houden dat ds. Van Dijke ervan overtuigd was dat hij de gemeenten niet achterliet aan een *letterknecht*. Hij wist dat oefenaar Bakker van God geroepen was. Alleen, hij wilde er niet mee samenwerken. Aan de andere kant is het ook weer zo, dat ds. Van Dijke geen alleen heerser wilde zijn. Telkens blijkt zijn bezorgd over 'zijn' gemeenten om hen van leraars te voorzien. Het volgend jaar, 22 dec. 1866 schrijft hij aan een broeder in de Heere:

Ik zou u aanraden met àl de broeders in Holland, Overijssel en Drenthe te vergaderen en met elkander zoeken overeen te komen en een leeraar te beroepen voor de provinciën. Zoo gelijk het nu is moet gijlieden het niet laten blijven. Ik geloof ook niet dat de Heere daar Zijn welgevallen in neemt. Het werk bij het geloof voegen, is naar Gods Woord, ziet daarvan Matth. 9 vs 1 en 2. Uit het werk het geloof halen is evenwel net zoo verkeerd. Ik wil gaarne dat gij deze zaak eens voorstelt als uit mijn naam, met biddend opzien tot God, Die alle dingen regeert en bestuurt naar Zijn Raad. P. van Dijke, Zijn veel bewogen leven, brief 7.

LEDEBOERIAANS KERKBEGRIP

Vanaf de scheuring in 1864 kreeg het specifiek kerkelijk standpunt van ds. Ledeboer meer gestalte in de gemeenten rondom Bakker dan in de andere gemeenten. Beide groeperingen zijn het eens over de breuk van Gods kerk in Nederland. Maar de uitleg en beleving wordt onderscheiden benaderd. Men ging er vanuit dat de Heere met Nederland, en/of met de Gereformeerde Kerk in Nederland, een verbond gesloten had. Eerst met Prins Willem 1, de Vader des Vaderlands, en daarna in 1618-1619 tijdens de Dordtse Synode. Maar de Nederlandse kerk verbrak dit verbond en in de plaats daarvan kwam in 1816 een genootschap, de Nederlands Hervormde Kerk. Een synode met de koning aan het hoofd regeerde de kerk. De erve der vaderen lag verwoest en Nederland had door eigen ontrouw het verbond verbroken. De weg tot herstel wordt alleen mogelijk wanneer een afgedwaalde Kerk met belijdenis van schuld tot de Heere en Zijn inzettingen terugkeert en het verbond vernieuwd.

Bakker beleed 'dat hij en onze vaderen zoo diep van de Heere zijn afgeweken'. Eerst persoonlijk en dan 'onze vaderen'. Alleen door ware boete, berouw en vernedering zou de breuk geheel kunnen worden. Bakker kreeg na een week worstelen, 'weder recht en aanspraak op alle goederen des verbonds...' Daarom kon hij niet hoger komen, dan als een onwaardig en een treurend mens voor God in de breuk te liggen.

Bakker had evenals Ledeboer een *individualistisch kerkbegrip*. Hetzelfde zien we later bij Jan Vader, bij Leen Potappel en anderen. Bakker vertelde eens aan Ledeboer dat hij 'thans van harte verenigd was met allen, die als de grootste der zondaren uit de hedendaagse kerk waren uitgeleid en die verwaardigd waren geworden, om met hun kerkschuld aan de voeten van Jezus te komen...' Aansluitend hierop deed Ledeboer verslag van zijn bevinding over 'de breuk en zielsverenigd geven ze elkaar hart en hand, ja ze treden in een verbond om gezamenlijk weer te keren tot den Heere onze God...'

Het was Bakker er niet om te doen, mensen naast zich te hebben en aan een grote groep leiding te geven. Niet alleen nieuwe kerken verwerpt hij, ook *namen* voor kerken keurt hij af, omdat hij bang is dat het niet van God is. 'De gedachte zelfs ooit iemand tot zijn kerkelijk standpunt overgehaald te hebben, was voor hem onverdragelijk', schrijft hij.

Dit Ledeboeriaans kerkbegrip was later één van de redenen waarom ds. Boone niet meer mee wilde gaan in de vereniging van de Kruisgemeenten met de Ledeboeriaanse gemeenten in 1907. Op een vergadering van de Oud Gereformeerde Gemeenten, 2 december 1907 werd o.a. besloten het oude kerkelijk standpunt van Ledeboer te blijven behouden, "*aangezien men geen afstand wil doen van de Kerk der Vaderen*".

Dit loffelijk standpunt kwam na 1907 nog individueel voor in de Gereformeerde Gemeenten, in haar diverse kerkverbanden. Thans is het een nostalgisch begrip geworden. Zelfs de bede van de Heere Jezus: *Ik wil dat zij allen één zijn*, wordt bijna niet meer gehoord. Ook niet het verlangen naar schuldgevoel over de diepe breuk tussen de Heere, de getrouw Verbondsgod en Zijn schuldige Kerk in Nederland. Noch de bede om opbouw van Sion en *herstel van de Kerk van onze vaderen*. "*Want Uw knechten hebben een welgevallen aan haar stenen, maar een medelijden met haar gruis.*"

Bij de groep die ds. Van Dijke volgde treft men meer een *groepsvormend* kerkelijk standpunt aan. Een uniek voorbeeld hiervan werd later ds. G. H. Kersten.

Oefenaar Bakker werd op 18 oktober 1865 door ouderlingen tot het ambt van herder en leraar bevestigd. Velen hadden daar zware kritiek op. Met David Janse zal het anders moeten gaan.

BRIEF VAN DS. A DE BRUIJNE TE KRABBENDIJKE

Naar aanleiding van een verzoek van ds. P. van Dijke aan ds. A. de Bruijne om over te komen naar de Ledeboeriaanse gemeenten. Ds de Bruijne was gehuwd met Juffrouw Clarisse, een zielsvriendin van Ka Flipse uit Westkapelle.

Hij was toen leraar bij de Christelijke Afscheiden Kerk, zonder vaste gemeente, woonde te Krabbendijke. In 1869 verenigden zich de Christelijke Afscheiden Kerk en de Gereformeerde Kerk onder het Kruis.

D. Janse verwijst in zijn antwoord naar een stuk van Kleinendorst. Het betreft Ds. Kleinendorst, leraar van de Afscheiden Gemeente te Putten. Ds. Van Dijke adviseerde in een vergadering te Middelburg, 9 september 1968, dat de broeders uit Holland, Overijssel en Drenthe zouden uitzien om een beroep op ds. Kleinendorst uit te brengen.

Aan de Eerwaarde Broeders Ds. P. van Dijke en Kerkeraden zijner gemeenten vergaderd te Middelburg 12 Mei 1869.

Eerwaarde Broeders!

Vrede in Christus worden ulieden vermenigvuldigd door de Heilige Geest.

Het is u, Eerwaarde Broeders en Leraar en kerkeradsleden van Krabbendijke bekend, dat ik Woensdagavond 3 Februari, nadat ik in ulieder kerkgebouw gepredikt heb, bij monde van de Broeder Ouderling Rietschoten in naam van Ds. Van Dijke en kerkeraad van Krabbendijke en gemeente ben voorgesteld, onder voorwaarde, dat wanneer ik uit de vrijheid tot ulieden kon en wilde overkomen, ik dan bij ulieden Herder en Leraar kon worden, indien de zes andere gemeenten, die met ulieden vereenigd, zijn, dit ook goedkeurde. Wanneer ik daartoe kon besluiten, moest ik mij openbaren op uw vergadering de 12 Mei dezes jaars. De broeders rieden mij vriendelijk en broederlijk om dezen ruimen tijd te gebruiken, om deze voor mij zo gewichtige zaak ernstig te overwegen. Het is daarom, dat ik mij niet eerder in antwoord heb geopenbaard.

Ik moet nu het volgende antwoorden.

Ten eersten: dat het voorstel en voorwaardelijk verzoek mij verblijdde, daarin, dat ik ellendig en onwaardig zondaar, de minste der broederen, door ulieden begeerd werd tot Herder en Leraar tot dit zo groot en gewichtig werk.

Ten tweede: Ik mag niet ontveinzen, dat mijn ziel innig bedroefd werd door ulieder voorstel en verzoek, omdat ik daarin meende te zien, dat geen geneigdheid bij ulieden was om te hereenigen, hoezeer ook daartoe uitgenoodigd om op Gereformeerde grondslag naar Gods Woord te beproeven. Reden, waarom ik met een bedroefd hart moet antwoorden, dat ik ulieder voorstel en voorwaardelijk aanbod niet kan of mag aannemen en wel om deze reden:

1e. Kan ik uit de vrijheid niet komen, want zij bestaat niet meer, dat weet gijlieden ook wel, waarde Broeders. Gijlieden hebt ook de vrijheid aangevraagd en weer teruggegeven; ook wij hebben de vrijheid gehad en ook reeds in 1852 teruggegeven. Later zijn door de Koning alle bepalingen dienaangaande weggenomen. Men kan toch uit een huis niet gaan, dat niet meer bestaat.

Ten 2e. Kan ik niet zien, dat mijn komen tot ulieden de breuke Sions heelen kan, tenminste wanneer ik op die wijze tot ulieden kwam en daarom durf ik niet voor de Heere en Zijn gemeente.

Lieve en geachte Broeders, het moet wel onze smart zijn, dat wij zo van elkander staan; dat kinderen Gods door het bloed des Zoons Gods gekocht en door de Heiligen Geest

wedergeboren en het geloof geschonken, in de gemeenschap Gods het hoogste heil zoeken en smaken, niet meer behoefte openbaren om in elkanders gemeenschap ook te leven, in één weg en met één hart de Heere te dienen met eenparige schouder in een reïne spraak. Waarlijk het zijn onze zonden naar het Apostolische woord 1 Cor. En wanneer ik dit zeg, zeg ik niet dat gijlieden alleen de schuld hebt; dat zij verre. Maar ach, wij hebben allen schuld voor de Heere en elkander.

En stelt eens, dat wij alleen de schuld hebben, zoals wellicht gesteld wordt. Welnu de Heere, die genadig is over Zijn uitverkoren volk, vergeeft menigvuldiglijk. Zullen wij dan elkander niet moeten vergeven? Zal het niet een plicht en een voorrecht zijn, het goede voor Sion te zoeken en te bidden, dat het gebed van de Hogepriester onzer belijdenis Joh. 17: "Vader! dat zij allen één zijn," moge vervuld worden, opdat des Heeren Naam verheerlijkt worde, Gods lieve volk worde verblijd en de Satan en vijanden moeten ophouden Gods kerk te lasteren.

Zeer geachte Broeders! Och laat deze zaak toch niet klein bij U zijn. Het is meer dan tijd om te beproeven, met het oog op de Heere in het smeken op Zijn beloften om met elkander te hereenigen. Dit is nog de begeerte, ook vooral voor die te Krabbendijke en Rilland tot één gemeente zijn gesteld, want hun verzoek was aan onze Provinciale vergadering, om eerst alles tot hereeniging te beproeven; en eerst na twee maande geen het minste antwoord gekregen te hebben op de brief aan Ds. Van Dijke gezonden, is de vestiging geschied door de Commissie op last der Provinciale vergadering.

De Koning der kerk zij u, Eerwaarde vergadering tot Voorzitter. De Heilige Geest vervulle uw aller hart, geve ulieden het goede voor Sion te zoeken, opdat wij nog ons eens allen mogen verblijde als een gemeente des Heeren.

Uw Eerwaarde Dienaar in Christus,
(get.) Adriaan de Bruine

Krabbendijke, 10 Mei 1869.

P.S. Ik hoop, dat deze brief alle de broederen zal gelezen worden.

Antwoord van diaken D. Janse over de breuk van de kerk

Aan de Heer ADRIAAN DE BRUINE,
Christelijk Afscheiden leeraar te Krabbendijke.

Oostkapelle, 26 mei 1869.

Uw brief is op de vergadering volgens uw verzoek voorgelezen en daarna besproken, waarop door de vergadering aan mij is opgedragen u in hun naam daarop te antwoorden, 't welk door mij is aangenomen, nadat ik de grondslagen van het antwoord aan de vergadering had voorgesteld, welke door dezelve zijn aangenomen. Dat de Heilige Geest onze ogen verlichtte en onze harten bestrale om in ons zelf in te zien en een walg te hebben aan ons zelf vanwege onze ongerechtigheden en bedekselen der schande en eens open en bloot te komen met onze schuld voor Hem, Die weet van onze dwaasheid en voor Wien onze schulden niet zijn verborgen. Psalm 69 vers 6. Dat wij dan in ware vernedering, berouw en verbondmaking met het ganse Sion Gods in ons vaderland voor Hem, die het Hoofd is Zijner Gemeente, gebracht mogen worden en niet langer vijgebladeren zoeken, om daarmede onze zonde en naaktheid te bedekken, die toch door de Heere afgerukt zullen worden, wanneer Hij zal komen, om over Zijn volk de boosheid te bezoeken en de kinderen van Levi te louteren en te reinigen van het schuim

der zonde en ze te bereiden voor Zijn Koninkrijk door uitzuiverende genade, want haar schuim moet in het vuur.

Zo zal ik dan eerst kort uw brief volgen met opmerkingen en daarna de breuke Sions in ons Vaderland behandelen op de grondslag van een brief die ik in januari l.l. naar de provincie Utrecht gezonden heb, inhoudende de beantwoording van het stuk van de heer Kleinendorst over de naam van Gereformeerd, geplaatst in de Bazuin van 16 oktober van het vorige jaar. Dit stuk was mij afzonderlijk toegezonden en de brief in de vergadering gelezen en goedgekeurd. Of het de Heere behagen mocht uw ogen in dezen te openen, om de breuk Sions geheel anders in te zien, dan tot hiertoe onder ulieden het geval is.

Gij begint dan zeer terecht met een Apostolische zegenwens, die zeer begeerlijk is, doch helaas onder ons zeer gemist wordt om onzer zonde wil!

De eerste zaak dan, die gij behandelt, is het verzoek aan u gedaan de 3e februari l.l. Hiertoe bestonden meer dan één reden.

Vooreerst uw vertrek uit Goes, achterlatende een herderloze gemeente, waarover vele geruchten in omloop waren.

Ten tweede uw gemeentelooze toestand, nevens uw eigen verzoek om in het kerkgebouw van onze gemeente te mogen leren, ten dienste van uw huisgezin en kon het zijn, tot zegen van anderen.

Ten derde het gebrek aan Leraars in onze gemeenten. Genoeg dus om het verzoek te rechtvaardigen, doch uit de raad aan u gegeven blijkt klaar, dat zulks op geen losse grond, maar op vaste overtuiging begeerd werd, daar het anders niet dan ellende baart.

Het eerste deel dan van uw antwoord is de blijdschap over het verzoek, doch onwillekeurig rijst hier de vraag: Wat was hier verblijd? Het eigen of de genade? Onzes inziens het eigen, dat zich in al wat naar ons toevalt of ons in de hoogte helpt, verblijdt, niet tot voordeel, maar tot nadeel der genade in onze ziel, dat kan immers niet anders. De reden tot droefheid in het tweede deel opgegeven, lag dadelijk in het verzoek opgesloten, n.l. een uitgaan uit het genootschap. Dat de droefheid, daar gij van spreekt in het tweede deel gegrond is, valt niet te ontkennen en zo ze naar God is, zal ze gunstig werken, doch ligt ze in het eigen, zo werkt ze niets uit. Hoop op hereniging bestaat er niet, zolang de zonde voor God en mensen niet betreurd worden en beleden, zoals nader zal getoond worden, want zullen wij bouwen, zo zal God afbreken.

Het woord Gereformeerde grondslag is van grote betekenis, daar wij zo spoedig niet zijn, zodat het wel droefheid mag baren.

Het aanbod (zegt gij) kunt gij niet aannemen om deze reden, dat gij niet uit de vrijheid kunt komen, want zij bestaat niet meer. Waar is zij gebleven? Zij is teruggegeven, zal het antwoord wezen, maar is zij aangenomen door degenen, die u dezelve gegeven hadden en is het nu alsof er niets gebeurd was? Is het effen aan het Hemelhof en in het hart der vromen? Waar is de naam, waar is de gunste Gods over Zijn volk tot samenbinding als vruchtgevolg der verzoening aan het Hemelhof? Het wegnemen der bepalingen des aangaande door de Koning, is dat maar niet een gevolg van de langzame losmaking der kerk van de staat? Daarmede zijn wij niet van God af. Het huis der vrijheid bestaat niet meer, zegt gij. Welk gebouw hebt gijlieden dan nu, of hebt gij er geen? Zo is het dan nodig daarnaar om te zien, daar men anders door gemis van de nodige beschutting zou kunnen omkomen.

Gijlieden hebt ook de vrijheid aangevraagd en weer teruggegeven, schrijft gij. Dit is in zo verre waar, dat de leraar [ds. P. van Dijke] te Zierikzee in de gevangenis zijnde met zijn gemeente dit gedaan heeft op een andere grond, en ook verkregen, doch al spoedig zo zeer het ongenoegen Gods ontmoet, dat het haast is teruggegeven, doch niet

aangenomen, waarvan dan ook tot op dit ogenblik de bittere vruchten van verberging van Gods aangezicht gesmaakt worden. Hoewel de Heere Zich niet onbetuigd laat in de ontdekking van de breuke Sions onder ons bij al de ellende, zodat al vielen er bij honderden van ons tot ulieden, zo zullen er toch altijd nog gevonden worden, die zullen staande blijven door Gods genade en die zullen protesteren tegen de afval en het bedekken der schuld en zonde voor God en mensen.

In de tweede plaats kunt gij niet zien dat de breuke Sions zal geheeld worden door uw komen tot ons. Dit wordt niet verwacht, want die kan niet geheeld worden dan door ware boete, vernedering en verbondmaking voor de Heere van het ganse Sion Gods in ons vaderland en dan nog niet dan onvolkomen. Dan, het zou uw ziel kunnen bevrijden van vele bezwaren, waarmede gij nu eens voor de Heere en Koning Zijner Kerk zult verlegen staan.

Het moet wel onze smart zijn, dat wij zo van elkander staan, schrijft hij, doch uit de vruchten blijkt uw smart niet; waaraan nochtans de boom moet gekend worden en in het verlaten van de springaders des levens staan wij zeer dicht bij elkander. En wie heeft de schuld? Wij alleen, zegt gij, en dat naar recht, volgens de stelling van Alva: *de kwaden hebben de beelden bestormd en de goeden hebben het niet verhinderd; nu moeten allen naar de galg*, en dan ook wij allen tot de veroordeling van onszelf en vernedering voor de Heere. Dat de vijanden en de Satan ooit ophouden Gods Kerk te lasteren, daar zien wij geen weg voor en zullen ze ook nooit zien.

Ten slotte dringt gij nogmaals aan tot hereniging en om alles daartoe te beproeven met het oog op de Heere en het smeken op Zijn beloften en dat dit nog is de begeerte van al diegenen, die te Krabbendijke en te Rilland tot één gemeente zijn gesteld. Dit is moeilijk te verstaan, vooral met het oog op het voorgevallene met sommige leden der nieuwe gemeente, aangaande de censuur en het huwelijk. "Want het huwelijk is eerlijk onder allen en het bed onbevlekt, maar..." enz. Hebr. 13 vers 4. 'Niemand zal tot enige nabestaande zijns vleses naderen, om de schaamte te ontdekken. Ik ben de Heere.' Lev. 18 vers 6. "En deze twee zullen tot één vlees zijn", Matth. 19 vers 5. "En ook waarlijk, zij is mijn zuster, zij is mijn vaders dochter, maar niet mijner moeders dochter." Gen. 20. En hoe is het hier? Was het hier niet, de man N. N: van 's moeders zijde en vrouw van des vorigen mans zijde door de echtelijke band tot één vlees geworden, waarvan des tegenwoordigen mans moeder moest zeggen: 'ook waarlijk, hij is mijn broeder', zodat naar het inzien der vergadering, overeenkomstig Gods Woord, hier wel degelijk van bloedschande sprake is. Een soortgelijk geval is naar 't schijnt, door ulieden te Kruiningen op gelijke wijze behandeld als hier door de gemeente, waarom de vergadering dan ook haar volle goedkeuring aan de zaak van afwijzing gegeven heeft.

De reden waarom de leraar niet geantwoord heeft, was dat hij deze gewichtige zaak eerst op de vergadering wilde brengen, waarom dan ook, zoals de zaken thans ook te Krabbendijke staan, er over geen hereniging te denken is. De Heere zij ulieden genadig en opene in deze uw ogen, opdat het niet van kwaad tot erger voortga.

Met de zegenwens zijn wij het eens, doch de verblijding als een gemeente des Heeren in dien zin door u bedoeld, verwachten wij niet, dan na de roede Gods, welke zijn zal op de rug der zotten.

Zo kom ik dan nu tot de behandeling van de breuke Sions op de grondslag van de brief, over het stuk van Kleinendorst, waar was aangevoerd, dat het zeker een verblijdend teken is, dat de breuke Sions, of van Gods erfdeel, ontdekt en op het hart gebonden wordt, maar dat het te betreuren was, dat men in dezen half werk deed, want dat men om een kwaal goed te kennen er de eerste oorzaak van behoort na te speuren, en dat

het nu de vraag was: waar of de breuke en het verderf in de Gereformeerde kerk begonnen is, vóór en met 1816 of voor en met 1773.

Dat het onzes inziens dáár begonnen. was, waar de kleine vossen de wijngaard verdorven hebben door de trouwloosheid van de wachters in hun roeping om te waken tegen de zucht naar nieuwigheden en veranderingen in de vastgestelde regels van onze vaders zonder noodzaak uitgaande van de bastaardkinderen der Hervormde kerk, die toen vele waren, en waartegen de weinige getrouwen met donderende stemmen waarschuwd en voorspelden, wat de gevolgen zouden zijn van de veranderingen zonder noodzaak, voor het erfdeel Gods. Dit is genoeg bekend.

En daar nu de Gereformeerde leer, vervat in de belijdenisgeschriften der Hervormde kerk, op grond van het onfeilbare woord van de levendige *God met de Psalmen van Datheen als in huwelijk verbonden waren* eerst in 1580 en later nog opnieuw bevestigd in de Synode van onze vaders, gehouden te Dordrecht in 1618 en 1619, om alzo de geestelijke kinderen in het Sion God te baren, die dan ook zeer vruchtbaar was. Zo brak des duivels list, na de harten der meeste wachters onder zeer schone schijn betoverd te hebben, los tegen de laatste*, die als een oude en rimpelachtige vrouw behoorde uitgezet te worden, daar de geest des tijds en de hoogmoed zulks vorderde, om een jeugdiger, schoner en bevalliger in haar plaats te stellen, en alzo meer kinderen te winnen. Dit gebeurde dan ook, doch helaas van lichter gehalte, sprekend half Joods en half Asdodisch, welke list geschiedde met een verborgen doel om scheur en bres te maken en binnen te komen en later alles omver te werpen; hetwelk hem dan ook volkomen gelukt is tot bittere smart van de ware vromen en tot blijdschap der wereldlingen.

Drie zware zonde werden onzes inziens, hiermede begaan.

Ten eersten: Verbondbreking, daar plechtig was beloofd en ondertekend niets te willen veranderen van de vastgestelde regels, vooral niet tot blijdschap van de wereld.

Ten tweede: Huwelijkschennis, daar de wettige vrouw werd uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld.

Ten derde: Dienstbetoon aan de blinde wereld en bastaard kinderen, die juichten, terwijl de tederste vromen schreiden. De hand der oversten was de eerste in deze overtreding geweest, zodat ook van de leraars de vernedering behoort te beginnen.

En wat was nu het gevolg? Dit: dat de vijanden van de ware Leer sedert onverhinderd binnenkwamen, Gods ongenoegen geopenbaard werd; scheuring en verbreking van de band der liefde, en eendrachtigheid werd overal gezien, zelfs vervolging van de tederste vromen, die opkwamen tegen de afval, *zoals in ons eiland, die treurige gedachtenis*, waarvan de vruchten voor degenen, die ogen hebben om te zien, nog te zien zijn. Een sterke wijking van Gods geest volgde.

Leest eens met aandacht de 16 predikatiën van de nu zalige Theodorus van der Groe, tijdgenoot dezer treurige gebeurtenis en voorspeller der gevolgen voor kerk en land, welke dan ook maar al te zeer vervuld zijn kort na zijn dood, 1784. Door partijschappen volgde reeds in 1787 de zogenaamde plundering tot verderf van onze Staat. Daarna na vele beroeringen, kwamen in 1795 de Fransen tot een roede en beproeving, die zeer zwaar was en strekte tot verlies van onze zeden en eenvoudigheid, zelfs van onze Nationaliteit. Zodat na het vertrek van de Fransen in 1813, de Franse geest ons bijbleef en bijgebleven is tot heden toe en waarop, zo wij niet in vernedering gebracht worden voor de Heere, een versmadende roede gewis zal volgen, wat de Heere verhoede door Zijn genade.

Wat al bastaard kinderen zijn door die vreemde vrouw voortgebracht! Waaronder de voornaamste zijn: Leervrijheid en Evangelische gezangen met haar voor- en achtertocht, waarop kan toegepast worden Psalm 81 vers 13. Alhoewel de Heere om Zijns Zelfs wil de Zijnen heeft toegebracht en nog toebrenge zo ondervinden wij evenwel de bittere vruchten van onze en onzer vaderen ongerechtigheden. Lees eens met aandacht Ezra 9 en 10, want dat is onze zaak. Dat de Koning Zijner kerk uit vrijmachtige liefde zich nog eens over ons mocht ontfermen, en Zijn Geest uitstorten tot ware boete en verbondmaking voor Zijn aangezicht om vrouw en kinderen weg te zenden, -daar waar de eersten bij de laatsten als van zelfs weer ingelaten worden- en alzo weder te keren tot de leer en tucht en dienst van onze vaderen, daar wij thans tevergeefs op roemen, tot datgene namelijk, waartoe nog weder te keren is. Want gelijk uit de eersten tempel enige dingen in de tweede gemist werden, die zij nooit weder konden krijgen, evenzo is het thans ook onder ons met enige dingen, die voor ons verloren zijn, waaronder onze Nederlandse Kerkstaat met de Regering als voedsterheren, wel het voornaamste is.

Ziet hier lag onzes inziens het gebrek in 1834, waar wel de strijd heftig was tegen de valse leer en het verderf in het Hervormde Genootschap en de Heere kennelijk en krachtig Zijn volk uitleidde uit Babel der verwarring, hun zegende en ondersteunde door Zijn liefde om Zijns Heiligen Naams wil, hen beschermende tegen de woede der vijanden en kracht gaf onder de beproevingen en vervolgingen, gelijk weleer de Israëlieten bij de uittocht uit Babel. *Maar door een verborgen oordeel Gods bleef (Ezra 9 en 10) bij ons achter dat treuren en rouwklagen over onze en onzer vaderen ongerechtigheden, de verbondmaking voor het aangezicht des Heeren.* Waarop dan ook al spoedig verwarring en daarop dat betreuenswaardig *verdrag* met de Regering gevolgd is, waardoor naam, rechten en goederen verloochend werden, met zich brengende al de treurige gevolgen, welke door de heer Kleinendorst breedvoerig en klaar zijn aangetoond en waarvan men moet zeggen Psalm 81 vers 14-17; hoewel die leraar niet van de *oorsprong* van de breuk begonnen is, hetwelk wenselijk geweest ware, daar die zulke ellendige gevolgen heeft voortgebracht. Doch wat zal het ook nu zijn? Was de vrijheid geen zonde, waarom ze dan teruggegeven? Was het zonde waarom dan zolang verdedigd en met zovele duizenden van woorden getracht goed te maken voor God en mensen tot grote ergernis van oprechte zielen, die met schuld voor de Heere lagen door des Geestes ontdekkingen, waarmede grote schuld gemaakt is voor de Heere.

Ziet ook eens de wonderlijke figuur, waar de heer Kleinendorst van spreekt, aangaande het schrijven van de naam Christelijk afgescheiden, geheel tegen het verdrag in en waarmede men in stukken aan de Regering niet durft komen. Is dat eerlijke handel? Wordt de schuld daardoor weggenomen of vergroot? Het laatste blijkt uit de vruchten, die uit dezen ganse handel gesproten zijn en door dien leraar aangewezen, wien wij van harte wensen, dat zijn ogen verder mogen geopend worden om de breuke Sions klaarder in te zien en te betreuren, om met vrijmoedigheid aan te tonen tot een zegen voor Gods erfdeel en volk en tot zaligheid zijner ziel.

Ach, dat de Heere opstond en Zich in genade in Christus over ons ontfermde en Zijn Geest uitstortte van ware verootmoediging, opdat wij door rechte ontdekking met het ganse Sion voor de Koning Zijner kerk werden gebracht met onze schuld en gelijk Daniël 9, Ezra 9 en Nehemia 9 een walg aan ons dor en onvruchtbaar leven kregen. Want leven in ons zèlf geldt voor God niet, om uit de volheid Zijner genade gegeven te worden voor Hem, tot Zijn eer en heil voor Sion te leven en zo bereid te worden voor de toekomende heerlijkheid.

Ziet dit is ons gevoelen omtrent deze zo gewichtige zaak, zodat gij hieruit klaar kunt afnemen, dat er in dezen toestand over geen hereniging te denken is, want schikken en buigen helpt voor God niet. De Heere zij ons en ulieden genadig, om Zijns zelfs wil. School- noch taalgeleerde ben ik niet, zodat ik met rede verschoning voor taal- of schrijffouten mag vorderen.

Na minzame groeten ook namens de vergadering, blijf ik,

Uw Vriend en Broeder,

(get.) David Janse. DIAKEN.

* [de oude Psalmen van Datheen]

Enkele maanden na deze brief werd diaken Janse tot ouderling gekozen. Te begrijpen!

De gemeenten worden sinds de dood van ds. Ledeboer bediend door ds. P. van Dijke. Gelukkig komt er hulp. In 1870 komt ds. P. Los met zijn gemeenten over van de Kruisgemeenten naar de Ledeboeriaanse gemeenten. Hij voldoet aan al de gestelde voorwaarden en laat zich overbevestigen in het ambt door ds. P. van Dijke. Het is de vraag of ds. Los ook in Middelburg is voorgegaan. Hij is echter niet zo lang tot steun, want in 1877 verlaat hij het kerkverband weer. Ds. van Dijke staat er weer alleen voor, tot zijn dood in 1883.

LEDENLIJST 1875

Toen Jhr. Versluijs overleed op 5 sept. 1875 liet hij bij testament 'al zijn bezittingen in Middelburg achter aan de Gereformeerde Gemeente waar ik lid ben en den Heer P. van Dijke Leeraar'.

De koning moest een machtiging verlenen om dit legaat te aanvaarden. Vandaar een request aan de Koning en de regering om het bestaan van de gemeente te melden.

Ledenlijst overgenomen uit: Uit de dagen van ouds, door H.M. Stoppelenburg.

Request is gedeponereerd in: Algemeen Rijksarchief Inv. no. 4845 Dep. van Justitie.

In het request heb ik de woonplaats en het beroep van de kerkenraadsleden tussen haakjes gevoegd. De namen zijn gegroepeerd naar woonplaats, van links naar rechts.

REQUEST AAN Z. M. DE KONING d.d. maart 1876, waarin kennis wordt gegeven van het bestaan der Geref. Gemeente te Middelburg, [geheel Walcheren omvattend].

Het request bestond uit vier delen:

Het verzoek zelf getekend door de kerkeraad;

een reglement op het bestuur en inrichting der gemeente;

de machtiging van de mansleden om het verzoek te doen;

een notariële verklaring dat Pieter Jongepier te Serooskerke en Krijn Poppe te Grijskerke eveneens met die machtiging akkoord gingen, daar zij wegens een handicap niet konden ondertekenen.

De Gereformeerde Gemeente te Middelburg bestaande uit alle de ondergeteekenden te zamen stemgerechtigde leden dier gemeente magtigt bij deze

P. van Dijke, [St. Philipsland] Predikant

David Janse, [landbouwer te Oostkapelle]

Marinus Paauwe, [arbeider te Domburg]

Pieter de Voogd, [landbouwer te Domburg]

P. Ingelse, [landbouwer te Middelburg]

Noach Verhulst, [molenaar te Gapinge] ouderlingen

Marinus Lantsheer, [koopman te Middelburg]
 Pieter Minderhout, [zonder beroep te Middelburg]
 Johannes Adrianus Beckers, [scheepstimmerman te Middelburg]
 Johannes Jacobus van der Leijé, [horlogemaker te Middelburg]
 Carel Johannes Hondius, [broodbakker te Middelburg]
 Joost Passenier, [timmerman te Domburg]
 J. Minderhout, [landbouwer te Westkapelle] diakenen

te zamen uitmakende haren Kerkeraad en als zoodanig de gemeente vertegenwoordigende, speciaal om bij eerbiedig adres ter voldoening aan artikel een, lid twee der wet van den tienden September 1800 drie en vijftig, Staatsblad 102, aan Zijne Majesteit den Koning mede te deelen de bepalingen betreffende de inrigting en het bestuur der voorzegde gemeente, zooals die laatstelijk zijn vastgesteld den twee en twintigsten October 1800 vijf en zeventig.
 Aldus gedaan te Middelburg den Maart 1800 zes en zeventig.

P. van Dijke Leeraar

P. de Voogd
 P. Ingelse
 J. Hondius
 J. Minderhout
 J. J. van der Leijé

M. Paauwe
 N. Verhuist
 J. A. Beckers
 P. Minderhout
Diakenen

D. Janse
Ouderlingen
 J. Passenier
 M. Lantsheer

C. Schout
 D. Verhage
 F. Joosse
 J. Geldof
 W. Marinissen
 P. Six
 W. Jobse
 J. Franse
 S. Schout
 C. Zachariasse
 W. P. Davidse
 L. Provoost
 J. A. Brouwer
 A. Kodde
 A. Huijsman
 A. van Maldegem
 P. de Visser
 W. Gabrielse
 Pieter Snoy
 K. van Sluijs
 J. Andriesse
 J. Janse
 J. Marinissen
 J. Poppe Wz
 J. Corré
 Jacobus de Bots

A. Jobse
 I. Dingemanse
 D. van Molenbroek
 J. Poppe
 J. Janse
 J. de Visser Jz
 L. Boon
 A. Baaijens
 J. Gideonse
 C. Klap
 L. de Bruijne
 P. Andriessen
 A. Aarnoutse
 K. Huisman
 J. J. Lampert
 P. Poppe Jz
 P. Monnier
 J. Wijkhuijs
 A. Dingemanse
 Jacobus Koster
 S. Louwerse
 C. Tissink
 P. Pieterse
 Klaas Wouterse
 L. Koppejan
 J. Later

A. den Hollander
 C. Sturm
 A. Hoefkens
 C. Jongepier
 S. Janse
 D. Lories
 C. Koster
 A. Sanderse
 J. Janse
 W. Louwerse Az
 C. Moens
 P. Wielemaker
 P. Pouwer
 P. Dorleijn
 J. Goedbloed
 Adrs. v.d.. Broeke
 Th. Kamermans
 A. Moens
 M. de Kraker
 Johannes Kodde
 H. Hendrikse
 Adriaan Riemens
 S. Simonse Jz
 David de Bree
 Jan Maljers
 Jozias van Leerzem

P. de Kam	J. Flipse	J. Rijkse
A. Rijkse	G. Sturm	L. Wouters
Adr. Maas	A. de Kam	W. van Molenbroek
I. Blok	G. Dorleijn	W. Joziase
P. Flipse	S. Lucibut	J. Dekker
M. Muller	W. Blokpoel	J. le Cointre
J. Klap	J. C. Wisse	C. Adriaanse
M. Tavenier	J. C. le Cointre	J. Koppejan
J. de Kam	Jan Boone	Anth. Wagenaar
P. Poppe	Abraham Abrahamse	A. de Visser
Jacobus Jobse	S. Francke	I. de Wolff
J. Boogaard	J. van de Woestijne	W. Willemse
L. van Moolenbroek	Jan Jobse	J. Geldof
C. Zwemer	J. Zwemer	J. Dommissie
J. Geldof	A. Verhage	G. Dingemanse
F. Melse	P. Janse	J. P. Waeijhaert
S. Fou	I. Koster	Jan Geertse
L. Melse	J. Schout	J. Riemens
J. C. Sturm	J. Wisse	J. Janse
L. Janse	A. Sturm	H. Bimmel
J. Stokman	P. Lous	P. de Voogt
M. Pattenier	J. Willemse	P. de Man
A. Dingemanse	Wm. Pleijte	W. Peene
Jan Faasse	Willeboord Verstraate	J. H. Hoogesteger
W. Gabrielse	Pieter Brasser	C. Bimmel
W. Uijterschout	L. Dingemanse	J. Louws
P. Kesteloo	P. Slabber	C. Dekker
G. de Rijke	J. Kraaije	W. Vader
J. D. Priester	A. Bastiaanse	S. Kodde
Marinus van Goudzwaard	Arij Geelhoed	M. van Lieren
E. van Lieren	D. Kodde	L. van Liere
J. Maas		

HOOFDSTUK 3

OUDERLING JANSE TOT OPVOLGER VAN DS VAN DIJKE GEKOZEN

Toen ds. Van Dijke ouder en zwakker werd, voelde men de noodzaak van een opvolger. Toch kwam er geen actie. Was men bang voor mensenwerk?

Een vriend van D. Janse, H. A. Steenbergen, boer te Zuidwolde, schreef 11 juli 1881 aan Janse:

Zeer Geachte Vriend en broeder, de Heer zij met U en de Uwen.

... Echter was er wel teleurstelling te bemerken dat ik geen bepaald berigt kon mededeelen van de komst van de Dominé en ook dat er nog geen voortgang gemaakt word met D. Wijting of Uw persoon, in het bevorderen en orden tot Herder en Leeraar. Och mogt het den Grooten Herder Zijner Kudde behagen, nog eens in ontferminge op ons neer te zien opdat er dienstknechten worden uitgestooten in de groote oogst en dat onze oogen den Leeraar zien, van Goddelijke roeping en zending, is onze vurige wensch en bede!

Op 3 maart 1883 overleed Ds. P. van Dijke. Ongeveer 20 Ledeboeriaanse gemeenten, door ds. Van Dijke bediend, verloren dus hun enigste predikant. Door D. Janse werd een lange toespraak gehouden bij de begrafenisplechtigheid, waar heel veel ambtsdragers bijeen waren.

Ruim 3 weken later komen de gemeenten in vergadering bijeen om het probleem van de ontstane situatie te bespreken. Er dienden in deze gemeenten drie oefenaars, namelijk David Janse, te Middelburg, Jan Vader van Meliskerke en D. Wijting van Goes. Men besluit om uit hen iemand te kiezen tot predikant. Omdat de notulen ontbreken is het onmogelijk na te gaan hoe de toedracht precies geweest is.

Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse gemeenten te Benthuizen 11 april 1883 werden de oefenaars op drietal gesteld om uit hen een leraar te kiezen.

Onderstaande uittreksels uit diverse Notulen zijn ongewijzigd weergeven.

Notulen van de **Algemene Vergadering** te Benthuizen den 11 April 1883. Geopend met het zingen van Ps. vs 3 en met gebed door den ouderling Van der Spek van Moercapelle. [St. Philipsland en Nieuwerkerk ontbreekt]

Word daarna overgegaan tot stemming voor Preses en Schriba en werd tot Preses benoemd den ouderling D. Janse, en tot Schriba den ouderling Poirot, waarop de vergadering geopend word door de Preses met het lezen van Ps. 80 en Zangvs. 1.2. en Gebed.

Art: 1.

Een laatste poging aan te wenden tot herstel van eenige leden die zich onttrokken tot vereeniging, en zoo niet hen van de gemeente te ontdoen te Bruinisse.

Art: 2

Ook van de Gemeente te Oudewater eenige leden die zich onttrekken van de gemeente te ontdoen.

Art: 3

Nieuwerkerk is de Kerkeraad in hun regt erkend, en de Kerkmeester in zijn onregt wegens eigenwillige handeling, en bij zijne niet onderwerping, in zijne bediening geschorst.

Art: 4.

Een lidmaat te Krabbendijke wegens Sabbathschending van de gemeente af te doen, en alle gemeentens wegens Sabbathschending en andere zonden te vermanen, of dat anders de censuren zullen toegepast worden.

Art: 5.

De gemeente van Oudewater kan door onvoorziene omstandigheden het tekort van f 200 Gl. Als mede van een ouderling die 80 Gl: schuld heeft onmogelijk betalen ook niet door de Armenkas. Is besloten daar in door een Collecte te voorzien, en het binnen een maand aan den diaken P: van den Toorn te Zegveld ter hand te stellen.

Art: 6.

Krabbendijke. Door de laatste storm is het schip van Jan Geense te Waarde vernield, en daar hij een ander schip kan kopen, zoo zal men beproeven, hetzelfde op borgtogt voor de som van duizend Gulde. En zoo niet, daarin door Collectens in alle gemeentens te voorzien.

Art: 7.

Op de classicale veradering gehouden te St: Philipsland den 26 Maart II: heeft Jan van der Vlied als ouderling zijne voorbarige handeling als schuld erkend en beleden, en is voorgesteld hem weder als ouderling te laten verkiezen door de gemeente. Waarin deze vergadering genoeg nam. Ook zal aan de geweze ouderling Van Noord worden gevraagd, of hij als lid der gemeente verlangd te blijven, met onderwerping aan dadelijk Censuur , wegens als ouderling het aanrigten van scheuring, welks Censuur drie maanden bedraagt, Art: 80 Dordse Synode. Zoo neen, hem als lid te rooijeren uit het lidmatenboek.

Art: 8.

Word het verzoek van de Wed: P. van Dijke voorgesteld om in de stoffelijke behoeften voor haar en hare minderjarige kinderen kinderen te voorzien, welks verzoek door alle gemeentens is aangenomen om daar voor om de drie maanden te Collecteeren en dat ieder gemeente die gelden aan haar overmaken. Aangaande het grafzigt van de Do zal de Letter H in de h worden veranderd.

[*De tekst op het grafschrift luidt: Want hij hadde goet gedaen in Israël beide aan Godt ende Zijnen Huize. Betrof dat de h van hij?*]

Art. 9

Zijn door de Preses de navolgende vragen gedaan

Is er een oog op een Leeraar die de gemeente zoude begeren in de bediening?

Ten 2 Of er personen zijn die van de gemeentens tot de bediening zouden begerd worden.

Ten 3. Of er in de gemeente bezwaren bestaan om, indien er geen wettig geordend Leeraar is, de bevestiging door ouderlingen geschiede, als wettig zoude geacht worden, of niet?

Welke 3 vragen door de gemeentens beantwoord wierd.

Benthuizen	Vrage 1	Neen.	Vrage 2.	Ja	Vrage 3. bezwarend
Moercapele		id		Ja	id.

AFSCHRIJF VAN DE BEROEPSBRIEF.

Aan de Eerwaarde David Janse, Leerend Ouderling der Gereformeerde Gemeente te Middelburg.

Zeer waarde en geliefde Broeder, in ons gezalfd en verheerlijkt Hoofd, de dierbaren Verbonds-middelaar Jezus Christus.

Hij, die een overvloedige mate van Geest ontvangen heeft, opdat in Hem alle volheid wonen zoude, bevloeie U steeds uit Zijn Algenoegzame volheid, opdat uw gezalfdde ziele, die alrede een grote mate heeft, nog overvloediger mag hebben. Amen.

Wij, ondergetekende Kerkeraden, uit de verscheidene gecombineerde gemeenten, wij mogen niet ontkennen, of mochten eenparig en onder opzien tot de dierbaren Koning Zijner duurgekochte kerk een besluit nemen, om U Waarde Broeder tot onze wettigen Herder en Leeraar te beroepen, en beroepen U Waarde Broeder onder opzien des Heeren in dezen als onze Herder en Leeraar met de innerlijke zucht: Och, de Heere, die onze eeuwige grondeloze verbeurdheid en verzondigheid weet en kent, och, die mocht onze pogingen believe te zegenen en het Voorhangsel uwer harten believe te scheuren, opdat ons beroep ingang mochte vinden, en uw harte mocht believe te neigen en te bewerken door de invloedwerkende kracht van Zijnen Heiligen Geest, met vrijmoedigheid en bereidvaardigheid en gewilligheid, om deze onze, dat wij niet durven ontkennen, welgemeende en van de Heere afgebedene beroeping, te erkennen als van de Heere beroepen en verkoren te zijn tot dat gewichtige werk, waarin het u, Waarde Broeder, al zo vele jaren gegund en gegeven is mogen worden, als Leerend Ouderling werkzaam te zijn, in hope: Och, de Heere mocht ons en U believe te verwaardigen met een gunstig en door ons hartelijk begeerde uitslag, opdat wij als arme zondaren, die wij naar de mate Zijner genade zijn; en als een verbeurd genade geschenk konden en mochten getuigen: dit is van de Heere geschied en het is wonderlijk in onze oogen.

Hiermede, waarde Broeder! noemen wij ons de minste onder de duizenden in Juda.

Heilwensend, uw liefhebbende Broeders als boven.

Volgen de handtekeningen namens al de gemeenten:

Aldus (uit naam der gemeente, enz.) geschreven en getekend te Middelburg 20 Juni 1883.

BEVESTIGING EN HANDOPLEGGING

Een groot probleem wat nu aan de orde kwam, was de *bevestiging* van Janse. De Ledeboerianen hechtten grote waarde aan de bevestiging en *handoplegging* van een predikant door ds. Ledeboer, of na diens overlijden door iemand die door hem in het ambt bevestigd was. In 1883 zou hier alleen ds. P. Los voor in aanmerking kunnen komen. Ds. P. Los was uitgever/oefenaar in Dordrecht geweest en werd in 1869 tot predikant bevestigd door ds. C. van de Oever van de Kruisgemeenten. Kort daarna trad ds. Los uit de Kruisgemeenten omdat hij de grondslag niet langer kan aanvaarden. Hij wordt gevraagd zich bij de Ledeboerianen aan te sluiten, als hij zich *opnieuw de handen laat opleggen* door ds. Van Dijke. Dit vindt plaats in 1870 te Benthuizen, omdat daar ds. Ledeboer gestaan had. Ds. Los hecht daar zoveel waarde aan dat hij schrijft: *Ledeboer was wettig leraar in de Hervormde kerk, en Van Dijke was door ds. Ledeboer ingezegend en had daarom een Apostolische wording.* Ds. Los komt zo rechtstreeks 'in de linie van Ledeboer' te staan. Hij wijzigt de naam van Gemeente onder het Kruis in *Gereformeerde Gemeente*. Bovendien voert hij de psalmberijming van Datheen in. Met dit alles meent Los geheel te zijn 'teruggekeerd tot de leer, de dienst en de tucht der

vaderen', zoals de grondslag van de Ledeboerianen omschreven werd. Echter, in 1875 na onenigheid met ds. Van Dijke maakt ds. Los met zijn gemeente, zich los van het kerkverband. Dit was de oorzaak dat de broeders niet akkoord konden gaan, om ds. Los te vragen voor de bevestiging.

Een andere mogelijkheid zou ds. L. van der Velde van Rotterdam zijn, die door ds. Los bevestigd was geworden op zondag 20 januari 1878. Maar ook deze leraar leefde toen buiten het kerkverband. Hij kwam eerst in 1886 over. Er was nog een ander leraar die door ds. Los was bevestigd, nl. ds. H. H. Dieperink Langereis, maar deze is nooit binnen het kerkverband begerd.

De broeders op de algemene vergadering op 17 oktober 1883 te Bruinisse zaten met dit probleem. Er zijn geen notulen van voorhanden. Tenslotte besluit men een commissie in te stellen, die de opdracht krijgt zich te wenden tot ds. A. O. Schaafsma, een prediker van de zelfstandige Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Enkhuizen. De commissie krijgt een dubbele opdracht: ze moet onderzoeken, of Schaafsma wettig predikant is, en of hij genegen is de bevestiging met de handoplegging te verrichten. Leraar Schaafsma was op Celebes zendingsleraar geweest in opdracht van het Nederlandsch Zendinggenootschap. Bij zijn terugkeer ging hij over naar de Christelijke Afscheiden Gereformeerde Kerk in Ned. Zijn voorgaan te Zeist wordt echter door de Classis Amersfoort verboden. Men acht hem onbevoegd. Hierop onttrekt hij zich en sticht ter plaatse een Vrije Gereformeerde Gemeente, om zich vervolgens te verbinden aan de gemeente onder het Kruis te Enkhuizen. In 1879 heeft Schaafsma evangelist Ph. van Veen tot predikant van de Gereformeerde Gemeente van Lemmer bevestigd. De vraag van de Ledeboeriaanse broeders aan Schaafsma om Janse te bevestigen, is met deze achtergrond. Of de prediker zelf ooit wettig is geordend, blijft overigens de grote vraag.

De commissie bestaat uit o.a. oefenaar P. Ingelse te Middelburg en ouderling P. Zoeter van Bruinisse, secretaris van de commissie. Hij vraagt een onderhoud aan te Enkhuizen. Schaafsma antwoordt direct daarop dat men de omslachtige reis beter kan laten. "Zijn zulke kosten en zulk eene opschudding in mijne kleine gemeente wel noodig?" Vraagt hij aan de vier broeders. Voor een aansluiting bij de Ledeboerianen voelt hij niets. Maar Schaafsma gaat wèl akkoord met het verzoek van de commissie. Er blijkt reeds eerder contact te zijn geweest tussen hem en Janse. Schaafsma schrijft aan Zoeter: *'Na het onderhoud, dat ik niet hem bij Mevrouw Versluis [weduwe van Jhr. W. Versluijs] gehad heb, ben ik bereid met liefde dezen broeder te bevestigen'*. Hij heeft vrijmoedigheid te helpen, 'maar naar Gods woord en zonder bijbedoeling'. Aan Janse schrijft Schaafsma een brief met mededeling dat 'Uw Persoon mij aangenaam is geworden, niet vleeschelijk maar in de betooning van de kracht der Waarheid.'

Ouderling Zoeter schrijft: 'ik had trouwens de stille hoop dat zulks zou plaats hebben.' Dan maakt hij de fout om direct zijn medecommissieleden af te zeggen. Tevens vraagt hij Janse, of hij hen wil verschonen van de reis. Naar Zoeters mening zijn er geen beletselen meer, om binnen enkele weken de oplegging der handen te doen plaatsvinden. Schaafsma heeft beloofd in de bevestigingsdienst de psalmen van Datheen te zullen gebruiken.

De commissie is nimmer behoorlijk bijeen geweest, laat staan met Schaafsma. Schaafsma heeft een ontmoeting tussen de Ledeboeriaanse commissie en met hem - wellicht in bijzijn van Enkhuizense kerkeradsleden - onwenselijk acht. Uit zijn correspondentie lijkt het er op, dat hij dat probeert te voorkomen. Zelfs toen ds. Janse bevestigd werd waren geen kerkenraadsleden uit Enkhuizen tegenwoordig. Schaafsma

bericht: 'Mijn daartoe geschikte ouderling is door lichaamskwaal verhinderd, en een diaken acht ik minder gepast'. Schaafsma stuurt aan Zoeter de volgende mededeling:

"Ik hoop Zaterdag 15 December te komen per middagtrein en dan is het de orde, om in de loop van de namiddag of avond met een paar ouderlingen een uurtje te spreken over de hoofdwaarheden, bij wijze van examen pro forma; niet in optima forma, maar pro forma, broederlijk en eenvoudig. Des Zondags wordt de voorgenomen beroeping en bevestiging of ordening bekend gemaakt, twee Zondagen, beginnende dus met a.s. Zondag, zoo mogelijk in alle betrokkene gemeenten. Dus 16n Dec., voormiddag, zoo de Heere belijft, bevestigingsrede; de bevestigde zit alleen of apart; na de rede wordt hij omringd door een zevental broeders, Leeraars en ouderlingen; knielende ontvangt hij met uitgestrekte rechterhand boven zijn hoofd den Zegen onder aanroeping des Heeren. Des namiddags doet hij zijne intreerede en dan kan hij of ik 's avonds nog dankpreek houden.

Van een en ander houdt de kerkeraad acte in de notulen en daarvan krijgt de beroepene afschrift met handteekening der bevestigers. Och, mocht het ulieden gezegend zijn of worden".

De plechtigheden voltrekken zich stichtelijk volgens ds. Janse. Maar de twijfels over de wettigheid van Schaafsma's ambt zijn niet bij allen weggenomen. Dat blijkt uit de volgende vergadering. Algemeen is men van mening, dat de commissie zijn taak niet naar behoren had uitgevoerd. Het siert ds. Janse, zegt later Beversluis, *'dat het zeker is dat hij geenerlei pressie heeft uitgeoefend in deze zaak, maar zich geheel aan het besluit der vergadering heeft overgegeven'*.

D. Janse werd dus namens *al de gemeenten beroepen en tot herder en leraar voor al de gemeenten bevestigd*. Zo'n gecombineerde roeping is niet met de Schrift te verdedigen, maar kan ze in zo'n uitzonderlijke situatie veroordeeld worden? In elk geval is het voluit bijbels als broeders iemand uit hun midden vragen, of er op aandringen een woord te spreken. Of, in andere gevallen, iemand aan te raden zich als predikant te melden. Het heeft een betere indruk dan dat het van iemand persoonlijk uitgaat. Uitzonderingen daargelaten.

Maar de broeders hadden op de algemene vergadering van 11 april 1883 nog een andere beslissing genomen. *En dat iedere gemeente het regt om tot Leeraar met aanroeping van Gods Naam, en regt afhankelijkheid aan Gods genadetroon een van die drie personen tot dat heilig dienstwerk te beroepen*. Dit recht van iedere plaatselijke gemeente is zuiver kerkrechtelijk, maar een beroep voor meerdere gemeenten kan men niet dwingend opleggen.

De gemeente van Goes koos de laatste mogelijkheid en beriep hun eigen oefenaar D. Wijting, die door ds. P. Los werd bevestigd, op 4 maart 1884. Ds. Los stond reeds 8 jaar buiten het kerkverband. Omdat de Goesse kerkenraad de wettigheid van de bevestiging van ds. Janse door Schaafsma niet wilden erkennen, kwamen ze ook buiten het kerkverband te staan. De broedes erkenden ds. Wijting wèl als wettig predikant!

Algemeene Vergadering gehouden te Middelburg 18 Juni 1884 waarbij tegenwoordig als Leeraars Ds. D. Janse en D. Wijting.

Van Middelburg, de ouderlingen P. Ingelse, J. Corré, N. Verhulst en J. Vader. Diakenen Lantsheer, Bimmel en Passenier.

Van Goes, de ouderlingen L. Otterléé, J. de Kok, diaken Romein.

Van Hoedekenskerke, ouderling C. Fossër en diaken J. Wissekerken.

Van IJerseke, ouderlingen J. Sandéé, W. van Velzen, diaken J. Boone.

Krabbendijke, ouderlingen K. van Rietschoten, J. Lobbezoo en diaken D. Blok.
 Rilland, ouderling G. Bras, diaken J. Blok.
 Bruinisse, ouderlingen D. van Popering, P. Zoeter, diaken J. Ockerse
 Oosterland, de diaken Chr. Goudswaard.
 Nieuwerkerk, de ouderling A. Kik en diaken J. de Braal.
 St. Philipsland, de ouderling J. van der Vliedt, diaken W. Steenpoorte
 St. Annaland, de ouderling C. Hage, diaken J. Pleune en E. Elenbaas
 Scherpenisse, de ouderling C. M. Kleppe, diaken van de Putte.
 Benthuisen, ouderling J. van der Knijff, diaken L. Voorwinde
 Moerkapelle, ouderlingen A. van der Spek, P. Bakker, diaken geen
 Oudewater, diaken M. Poirot, diaken P. van den Toorn.
 Genemuiden, ouderling J. L. van Dalfsen, diaken geen.
 Zuidwolde, ouderling G. IJdel, diaken geen.
 [Amerongen en IJselstein ontbreekt]

De vergadering begonnen met het zingen van Ps. 80 vs 1 en 2 en gebed door den Voorzitter en Leeraar D. Janse en tot schriba M. Poirot. Waarin nog met het zingen van Ps 90 het laatste en gebed door de voorzitter D. Janse de vergadering geopend wierd. Hierop door de voorzitter aan de schriba naar de Notulen van de vorige vergadering gehouden te Bruinisse 17 oktober 1883, gevraagd zijnde, ontkende dezelve medegebragt te hebben, waarop door de Vzt. Aanmerking gemaakt wierd, die niet grondig kon beantwoord worden. Naar een afschrift gevraagd zijnde, werd er een overlegd, en doe [=toen] door den Vzt. verzogt den beroepsbrief van 20 Juni 1883 op den voorganger D. Janse uitgebragt te lezen voor de vergadering. 't Welk gedaan zijnde door de Schriba. Hierop zijn de notulen behandeld van 17 oct: 1883 te Bruinisse. Eerst aangaande de gemeente St. Philipsland door deszelfs Classis te behandelen, t' welk in orde gedaan zijn bevonden.

Daarna het doel dier samenkomst te Bruinisse, namentlijk de verkiezing van den Leeraar die verzogt zou worden om in de H dienst de twee verkorene Leeraren D. Janse en D: Wijting, de eerste geroepe met eenparige stemme door al de gemeentens, de tweede door de gemeente Goes alleen, waartoe met 30 stemme, van de 32 was verkoren. Do: A: O: Schaafsma Gers: Leeraar te Enkhuizen, waartoe een commissie benoemd was van 4 persoonen, tot onderhandeling met genoemde Leeraar, doch door de Schriba aan den Heer P. Zoeter verzocht dit besluit der vergadering aan voornoemde Leeraar te zenden, met verzoek de Leeraar de commissie te ontvangen tot onderhandeling. Waarop een briefwisseling is ontstaan welke geregeld in de vergadering is voorgelezen en mondeling door den voorzitter van de gantsche toedragt der zaak tot op en na de bevestiging verslag is uitgebragt. Alsook van de reden waarom de commissie niet kon vergaderen als zijnde veroorzaakt door de weigering van Do Wijting om naar Enkhuizen te gaan, en dat in Middelburg alles in de geschikte orde is volbragt, en met veel stigting voor een groote schaar van getuigen op 16 plaatsen die in het hoofd van deze aantekening zijn genoemd, Goes, Hoedekenskerke en Oudewater uitgezonderd, als wettig bevestigd Leeraar was ontvangen. En met vrede het werk verrigt hebbende.

Hierop is door den voorzitter aanmerking gemaakt op de Schriba, die inmiddels de tweemaal ontkende Notulen der vorige vergadering uit de zak gehaald had (als zijnde eenig verschil in het afschrift) van leugenachtig geweest te zijn voor de vergadering.

Daarop is het debat geopend met een strijd over het niet gaan van Do Wijting naar Enkhuizen, om te leeren en te spreken, welks gaan daarheen door de Schriba wierd goedgekeurd en nuttig geoordeeld 't welke door een overgelegde brief werd gestaafd.

Als ook werd gehandeld over het niet behoorlijk zamenkomen der Commissi met den tot bevestiging verkoren Leeraar, waarbij opgemerkt wierd dat de niet verschenen leden der Commissi toch behoorlijk kennis hebben ontvangen, en daardoor tijd hadden om te protesteren en zulks niet hadden gedaan den 15 Dec: 1883 maar gezwegen, en op Kersdag door het lid der Commissi K. van Rietschoten, in bijzijn van twee diakenen, de bevestiging is overgenomen te Middelburg en de bevestigde is overgenomen, zoo dat de Schriba alleen bleef.

Dit dispuut enige uren geduurd hebbende is door den voorzitter op voorstel van P. Zoeter, gevraagd aan alle de gemeentens die bediend waren door den beroepen en bevestigde Leeraar of zij in en onder het bedienen van al het verrigte werk van den Leeraar, eenige stuiting, of onordelijkheid gevonden hadden? Waarop eenpariglijk van Neen geantwoord wierd. Ten 2. Of zij de bevestiging bleven overnemen, zooals bereids reeds door hun was geschied? Waarop eenparig geantwoord is van Ja. Met erkenning dat de Commissi zijn taak niet in alles had uitgevoerd, waarin ieder zijn schuld beleed die daarvoor hadden moeten waken als leden der Commissi, doch doende aan de wettigheid der bevestiging niets af. Waarna de Leeraar zich ook aan al die gemeenten als Herder en Leeraar plegtig verbond, en de gemeente Hoedekenskerke en Oudewater in beraad gaf wat zij wilden, als zijnde ook plegtig van die beide gemeenten beroepen.

Nadat dit was afgelopen, is gehandeld over de bevestiging van Do Wijting in Goes en de willekeurige handeling van die kerkeraad in het gaan tot Do. Los te Leiden zonder goedkeuring of machtiging van de Vergadering, daar hij niet bevoegd verklaard was door de Vergadering te Bruinisse 17 oct: 1883. Om zulks te doen. Op welke daad door de schriba M. Poirot en de Hollandsche Broeders veel aanmerkingen werden gemaakt, als zijnde een eigenwilligen handeling. Hetwelk door die kerkeraad werd beantwoord gedaan te zijn omdat zij als verlaten waren van de gemeenten. Hetwelk door de voorzitter bewezen werd zoo niet geweest te zijn, als zijnde nog zeer vriendelijk verzogt te leeren. Waarbij twee zeer laakbare brieven in dato 8 Jan: tegen de bevestigde Leeraar Do Janse naar Drenthe gezonden werden, voorgeleze alsmede een van 22 Jan: 1884 van een zeer vlejende inhoud aan die Leeraar geschreven. Die 2 eersten door Do Wijting en L. Otterléé en den laatste door Do Wijting. Welks doen zeer onhoudbaar werd verdedigd.

De Voorzitter hierop de vraag tot de vergadering en de Goese Broeders rigtende op voorstel van de diaken Lantsheer, of en in hoeverre er verééniging en verzoening zoude kunnen getroffen worden door wederzijdsche erkenning, en in hoeverre de vergadering en de gemeente dan ook met Do Los in verband kwam? Waartegen de Hollandsche Broeders opkwamen, als dat niet begeerende voor hunne gemeenten.

Hierop is door de Vrzt. Aan Do Wijting en zijn Kerkeraad plegtig afgevraagd of zij de bevestiging van den Leeraar Do. Janse overnamen en erkenden, waarop zij eenparig van Neen hebben geantwoord, waarop de Vergadering hunne daad niet goedkeurende nog overnemende, er vanzelf een scheiding volgde, waarop de Goesche Broeders dadelijk zoude vertrokke zijn, doch op vriendelijk verzoek van de Vztt: tot na de sluiting te blijven, stemde zij hier in toe. Welke sluiting geschiedde met het zingen van Ps. 89 vs 19 met Gebed en dankzegging door den ouderling N: Verhulst.

Daarop vertrokken de Goesche afgevaardigde en verbleven de overige met een enkele uitzondering (wegens gebrek aan tijd) aan de gemeenschappelijke maaltijd.

Aldus in gemoede geschreven en geteekend door den voorzitter

D: Janse Leeraar

Gearresteerd en goegekeurd in de Provinciale Vergadering gehouden den 25 februari 1885 te Middelburg zie Art: 1. Van die vergadering

Was Geteekend

D Janse Voorzitter
N. Verhulst Jz. Scriba

[Scriba Poirot is vanwege zijn liegen vervangen door Verhulst]

JAN VADER'S VISIE

Hoe stond men nu tegenover Jan Vader? De algemene vergadering ging niet over om hem te beroepen, ze hielden zich aan één persoon die de meeste stemmen had. Maar indien men dat gewild had, lag de mogelijkheid open om ook Vader een beroepsbrief te sturen.

De gemeente Middelburg had óók het recht om hem te beroepen als 2e leraar, of als leraar van Aagtekerke. Maar dat deden ze niet. Dat ligt ook wel voor de hand. Ze waren al heel blij dat één van hun eigen oefenaars leraar werd. Bovendien was Vader omstreden door een groep mensen die hem niet begrepen, zowel uit onkunde en bij anderen uit vijandschap. De kerkenraad wist ook nog heel goed hoe hij zich opgesteld had toen zij hem gevraagd hadden om voorganger te worden in Aagtekerke. Persoonlijk denk ik dat ze het heel goed hebben gevoeld dat Vader geen roeping tot leraar had. Afgezien dat het een man van 64 jaar oud was.

En een voorname reden was ook de controverse tussen Janse en Vader. Het waren beiden mensen met een zacht karakter. Maar het verschil lag in de *bevindelijke gangen*. Janse was volgens diaken Bekkers uit Middelburg, niet zo *geestelijk* in de leer. Gods volk zei vroeger: Vader was een vrijgemaakte man, afgesneden van zijn leven, maar Janse bouwde teveel op gevoel en gestalten van het geestelijk leven. Janse was wèl intelligenter, had een bredere blik en meer studie. Meer geschikt om leiding te geven. En, het voornaamste...: *van God geroepen!*

Eén van Vaders volgelingen, de Meliskerkse molenaar Zacharias Verhage, schreef in die dagen: "Sedert het overlijden van onzen Leeraar Ds. P. van Dijke stond onze gemeente herderloos, zodat onze gemeente als wezen is, onze Leeraar gaf in zijn leven de vrees wel eens te kennen aan enkele vrienden dat er veel aan de drempel stonden om na zijn dood binnen te sluipen om de kudde in twisten en verdeeldheid te brengen. Ook die geacht waren pilaren te zijn (Janse), toonden al spoedig dat zij niet wakende waren aan de posten Zijner deuren, zodat zij al spoedig de Arke op een nieuwe wagen zetten en een vreemde (Schaafsma) inriepen om dat werk te bevestigen. Zover het mij bekend is, was er maar één van de hoofden (Vader) die geen getuigenis aan die bevestiging gegeven heeft, hetwelk zijn gevolgen heeft van twist en verdeeldheid." In 1 Kron. 15:13 lezen wij: Want omdat gijlieden ten eerste dit niet deed, heeft den Heere onzen God, onder ons een scheur gedaan, omdat wij Hem niet gezocht hebben naar het recht".

3e brief van Z. Verhage aan J. Verdel

Meliskerke 3 April 1885.

Geachte vriend!

Door 's Heeren goedheid, geniet ik een goede gezondheid en wens het van u en de uwen ook hartelijk.

Uwe letteren van Januari heb ik ontvangen. Ik was er recht mede verblijd dat de Heere ons nog gunde om een weinigje gemeenschap der heiligen te oefenen. Hetwelk zo schandelijk verbroken ligt in Gods Kerke. Twisting en scheuringen zijn aan de orde van de dag. Drie gemeentens zijn over gegaan naar Ds. Bakker, en twee gemeentens hebben Wijting. Of u al bekend is dat J. Vader op de Provinciale vergadering in de maand Maart met 24 van de 29 stemmen benoemd is tot leraar is mij onbekend. Maar daar komt een maar, bij: dat hij D. Janse moet erkennen als een wettig gezonden leraar. En sedert dat D. Janse leraar is, zijn er geen verschijnsels dat de staf van Levi bloeit. Gelijk ik u boven meldde, veel bezwaar is er onder een klein overblijfseltje aangaande die

buiging onder Janse en aan de andere zijde is er een uitzien met een geroep, nu zal hij toch moeten erkennen dat Ds. Schaafsma een wettig gezant is.

Och mijn vriend, dit geeft zuchtigen onder Zijn volk. Zodra als hem de brief toegezonden werd van D. Janse, heeft hij eenvoudig per brief gevraagd, wat of er in die voorwaarden bedongen was. Maar tot heden geen antwoord. Zodat u zelf begrijpt, alsdat er een list in ligt. In zo verre heb ik u een weinigje op de hoogte gehouden van Zeeland. Als de koude dagen over zijn, komt hij naar Oudewater. Hij heeft onlangs een brief geschreven naar van der Toorn, daar heeft hij rond zijn bezwaren nedergelegd, met noemen van D. Janse. Die brief is gekomen te Benthuizen, daar is gekomen D. Janse, en die is daar zo over gebelgd, zodat het op Walcheren stormt aangaande die zaak. Och, de man heeft geen zelfkennis, want J. Vader gaat eerst uit de zelfkennis van zijn eigen hart spreken, en de leringen die bij daar uit trekt en het volk voorhoudt en hoe daaruit de zwakke schaapjes bestuurd worden. Maar het grootste gedeelte staat naar wijsheid en wetenschap en daar voedt D. Janse die mensen in. Is het niet opmerkelijk vriend, dat die 4 personen die met Schaafsma hebben moeten onderhandelen (want hij is toch maar een vreemde), bijna buiten de bediening zijn van D. Janse? Porro handelt met D. Janse niet meer, Soeters is al buiten de bediening, Rietschoten heeft al verzocht om rustend te zijn en Corre is zijn leven kwijt. Geeft dat geen reden dat de Heere twist?

Och mijn vriend, wie zal er van Jacob blijven staan? "Och dat Israëls verlossingen uit Sion kwame". Onlangs werd ik nog eens ingeleid in Jesaja 60. Toen leidde de Heere mij 28 jaren achteruit: "Want ziet, de duisternis zal de aarde bedekken en de donkerheid de volkeren", zodat alle die verschijnselen, boven genoemd, daar vruchten van zijn. Och de Heere verwaardige ons maar om in onze binnen kamers te vluchten, terwijl de Heere met Zijn rechtvaardige roede de volkeren slaat met donkerheid. Ik denk nog wel eens aan u, hoe u daar alleen zit. De inwendige vijand zit ook niet stil, nademaal er zoveel op godsdienstig gebied te doen is. Och de Heere houdt u maar nauw bij Hem, al moet gij dan onder smaad en verachting zijn, en dan kan dat zo zijn dat je geen verklaring van je zelve geven kan. Maar zoekt dat volk op die nog oefeninge hebben in de gemeenschap. Want de Heere is nog niet gans geweken, jonge mensen worden nog bewerkt. Och mocht de Heere het nog behagen dat Sion met schaamte mag wederkeren en in belijdenis van onze menigvuldige overtredingen, diep vele zijn.

Nu vriend, de Heere zij met u en de uwen. (...)

Onderstaande notulen geven in 't kort weer hoe oefenaar Jan Vader, die zich met de bevestiging door Schaafsma niet kon verenigen, langzamerhand van het kerkverband vervreemde.

Provinciale Vergadering gehouden den 25 februari 1885 te Middelburg waarbij tegenwoordig waren van Middelburg

Do. Janse voorzitter

Ouderlingen J. Vader, N. Verhulst, J. Corré, T Kamermans, H. Bimmel diakenen J. A. Bekkers, J. Pattenier, J. Minderhout, M. Lantsheer, C. Mulder.

Enz.

Art 2

De voorzitter vraagt aan de ouderlingen der vergadering, of van iemand op de bediening, leer, leven en wandel van de Leeraar, aanmerking heeft? Waarop niemand iets heeft, dan de diaken Bekkers, die meer geestelijke kennis in de *Leer* begeerde. Ten andere wierd gevraagd of er op de *bediening*, van ouderlingen en diakenen en leden aanmerkingen zijn, waarop wierd gezwegen.

Art 11

Is gehandeld over de voorgaande ouderling J. Vader op voorstel van de Kerkeraad van IJreseke en Rilland, om hem in de gemeente als Leeraar te beroepen, en besloten hiertoe over te gaan nadat hij zich op verzoek verwijderd had over een en ander gehandeld, in geheime stemming een beroep op hem uitgebragt met 24 van de 29 stemmen. En bij de beroeping is door de Vergadering als voorwaarde gesteld dat hij zich met het ambt van den Leeraar moet vereenigen.

Niets meer te verhandelen zijnde is de vergadering gesloten met het zingen van Psalm 25 vs. 2 en dankzegging door den ouderling en voorganger J. Vader.

D. Janse Voorzitter

N. Verhulst Scriba

Zach. Vader schrijft: ...U was bekend hoe dat J. Vader in 't voorjaar door de Provinciale vergadering met 24 van de 29 stemmen verkoren is tot leraar met een vleselijke voorwaarde. De laatste vergadering hebben zij die voorwaarde er uitgeschraapt. Maar D. Janse heeft die mensen laten gaan naar huis in de blinden en hij heeft nooit geen beroep brief gezonden. Gisteren is het kerkeraad geweest, waar twee ouderlingen heftig in het veld gestaan hebben tegen D. Janse zijn handelingen. De namen zijn M. Paauwe en Kamermans, vrome zielen. En J. Vader is van alles in zijn aangezicht gezegd en ze hebben smadelijk gesproken van dat arme hoopje volk en zijn volgelingen.

Algemeene Vergadering gehouden 9 sept. 1885 te Middelburg

Van Middelburg tegenwoordig:

Do. Janse voorzitter

Ouderlingen J. Vader, N. Verhulst, J. Corré, T. Kamermans, H. Bimmel

Diakenen J. A. Bekkers, J. Pattenier, J. Minderhout, M. Lantsheer, C. Mulder

Art 7

Aangaande Art. 11 van de Provinciale Vergadering van 25 Febr. II. omtrent Jan Vader als beroepen Leeraar, verklaard hij, dat beroep voor het geheele lichaam der gemeente niet kan aannemen, uit oorzaak van de voorwaarde gesteld, dat hij zich met het ambt van den Leeraar moet vereenigen. Welks voorwaarde door den ouderling Kamermans, als te veel bindend beschouwd word, waarop die voorwaarde is vervallen. Daarop heeft J. Vader verklaard, zijn zaak in de hand des Heeren over te geven, om te zien wat in dezen de uitkomst zal zijn.

In 1886 was ds. Janse al 13 jaar alleen predikant voor de groeiende gemeenten. Gelukkig kwam er verandering in: ds. L. van der Velde trad toe tot het kerkverband.

Algemene vergadering gehouden den 23 juni 1886 te Middelburg.

Art 4

Is gehandeld over de beroeping van J. Vader tot Herder en Leeraar in de gemeentens. Waarop door den Vztt. uitvoerig verslag is gegeven van de gespannen toestand te Aagtekerke en omstreken veroorzaakt door den voorganger en zijne volgelingen, ter verdagtmaking van den door alle gemeentens geroepen en erkende Leeraar Do Janse in zijne roeping en bediening, 't welk aldaar tot veel oneenigheid aanleiding geeft, en als onchristelijk en liefdeloos in het algemeen veroordeeld. Waarop in het slotartikel op terug gekomen werd.

...Daarop werd aan den voorganger J. Vader verzocht de dankzegging te doen. Waarna de vergadering tot de maaltijd een uur geschorst wierd.

Art. 8

Is op de vergadering Do. Van de Velde ontboden, waarop de vzt. aan den ouderling Rietschoten verzocht in dezen gewigtige zaak des Heeren aangezigt te zoeken, waarop de ouderling liet zingen Ps. 54:1 en voor ging in het gebed.

Waarop door de vzt. aan Do. Van de Velde gevraagd wierd, de gronden zijner roeping tot dat werk, dat hij ook kort beantwoorde, ook in de bewerking des Geestes tot de bediening met Math. 23 vs. 18, 19. Waarop in rondvraag kwam, of iemand op zijne verklaring aanmerking had, waarop geen aanmerking gemaakt werd.

Art 9

Na de dankzegging opnieuw gezeten zijnde, zijn door de Vzt. Aan de afgevaardigde van iedere gemeente de volgende vragen gedaan...

Ten 2. Of zij in de gegeven omstandigheden van de gespannen toestand met J. Vader en zijne volgelingen (zie Art 4) hem voor hunne Leeraar begerde? Waarop eenparig met Neen wierd geantwoord, uitgenomen 2 a 3 leden die de opmerking maakte of het niet zouden kunnen, om daardoor het verschil weg te ruimen; wat niet goedgekeurd werd.

Art 10

Is op een vraag aan de voorganger J. Vader gedaan. Heeft hij voor de geheele vergadering verklaard dat hij Do Janse in roeping van Godswegen en de gemeente met de gaven daar toe geschonken erkende.

D Janse Voorzitter
M. Lantsheer Schriba

Het besluit van de vergadering wordt aan ds. Van der Velde schriftelijk meegedeeld. In deze brief wordt hem bekend gemaakt:

Om u in de gemeenschappelijke bediening der gemeente, met den in alle gemeentens wettig beroepen en bevestigde Herder en Leeraar Do Janse te beroepen, en met uwe gemeente te Rotterdam in de gemeenschap op te nemen, behoudens aanmerkingen van eenige broeders...

Zij besluiten dat: 'de vergadering des Heeren onmisbare zegen en goedkeuring afsmeekt, opdat het tot eere Gods, tot heil van Sion, tot uitbreiding van Gods Koninkrijk, en tot versterking, opbouwning, en vertroosting der Broederen zij'.

Na enkele heilwensen wordt dit schrijven ondertekend door Ds. D. Janse en M. Lantsheer.

Hierop ontvangen zij van Ds. Van der Velde een brief, waarin hij zijn aansluiting met zijn gemeente bekrachtigt. Op deze wijze krijgen de Ledeboerianen een gemeente te Rotterdam, alsook een tweede predikant. Maar de vreugde is van korte duur. In 't begin bedient ds. Van der Velde regelmatig de gemeenten, maar van een geregeld bijwonen van de *kerkelijke vergaderingen* is weinig sprake. Dit wordt mede veroorzaakt door zijn zwakke gezondheid, waardoor hij tenslotte Rotterdam bijna niet meer verlaat. De broeders uit de Zuidhollandse Classis erkennen zijn onvermogen. Maar de meerderheid van de Ledeboerianen in hun jaarvergadering van 1895 beschouwen de *gemeenschap* met ds. Van der Velde en zijn gemeente als verbroken moet worden beschouwd. In 1901 wordt oefenaar Beversluis beroepen, die hem opvolgt als predikant.

Vader geschorst en Scherpenisse buiten het verband

Langzamerhand ontwikkelde zich een nieuw probleem, als gevolg van het niet erkennen van ds. Janse's roeping. Er waren in de gemeente Aagtekerke/Middelburg enkele leden die de bevestiging van ds. Janse bleven afwijzen. Zij gingen daarin zo ver dat ze hun kinderen niet wilden laten dopen door hem. Maar een ander leraar was er niet in hun kerkverband, dus bleven de kinderen ongedoopt. Deze mensen kwamen bijeen en schreven een brief aan de kerkenraad te Middelburg. De kerkenraadsvergaderingen werden te Middelburg gehouden.

8 Personen ondertekenden de brief. Jozina Corbijn te Biggekerke schreef apart. Zij had 4 kinderen, waarschijnlijk dat haar zoon Jacobus, geb. 1985 nog ongedoopt was. Jozina, geb. 1855 tr. 15-10-1875 te Biggekerke met Wisse Bosschaart te Biggekerke.

Wie de andere briefschrijvers waren is niet bekend. Behalve Johanna Roelse, de huisvriendin van fam. Vader. Maar uit het feit dat ze hun kinderen lieten dopen zodra ds. Franssen te Meliskerke kwam in 1891, valt af te leiden dat ze wellicht uit Westkapelle, Grijpskerke en Domburg kwamen. Dus, de bezwaarden kerkten 's zondags bij Jan Vader. Vanzelf was er wederzijdse invloed tussen hen en Vader. Vader kwam nu in een moeilijke positie. De gemeente Aagtekerke werd verward en verdeeld. J. Corré en H. Bimmel deelden de mening van de bezwaarden niet. Zij verdedigden de wettigheid van ds. Janse's bevestiging. Dat hoeft niet te betekenen dat ze persé tegen Vader waren. Maar door de omstandigheden genoodzaakt moesten zij een keuze doen. Of diaken De Lange de bezwaarden tegemoet kwam is me onbekend, maar hij nam het wèl op voor Vader toen deze tegengesproken werd. Hij zei dat Gods oordeel er over volgen zou.

Toen de brieven van de bezwaarden op de kerkenraadsvergadering 13-9-1888 ter sprake kwamen nam Vader het voor hen op. Deze kwestie nam steeds groter vormen aan. Leden van Aagtekerke schreven op hun beurt naar de algemene vergadering 5-6-1889. Ten slotte kwam de zaak op de algemene vergadering 19-6-1889. De afloop van het conflict was dat de bezwaarde leden afgeschreven werden en Jan Vader *voorlopig* geschorst werd voor Aagtekerke, niet voor de andere gemeenten. Ds. Kersten heeft later getracht dergelijke uitersten die we hier tegenkomen te voorkomen. Het afsnijden van leden, zonder voorafgaand tuchtproces, heeft hij in kerkelijke banen geleid.

Algemene Vergadering gehouden te Benthuisen den 19 Juni 1889

Voorzitter Ds Janse

Benoemd tot schriba A. A. van Lieburg

Tegenwoordig P. Ingelse ouderling, J. Bekkens diaken, Middelburg

J. Corre ouderling, P. de Lange diaken, Aagtekerke

Art 8.

De vergadering geeft met algemene stemmen hare goedkeuring aan de opneming der Gemeente Borsele, en aan de wederopname der Gemeente Hoedekenskerke.

Art 11.

Nadat de brieven geschreven in de zaak van J Vader (leerend ouderling) voor de vergadering zijn voorgelezen, is aan de aanwezige gevraagd, of het niet raadzaam zou zijn, voor de rust der gemeente Aagtekerke J. Vader voorlopig te verbieden in de

gemeente Aagtekerke voor te gaan. Waarop alle leden hebben toegestemd dat de toestand dier gemeente onhoudbaar is, waaraan de nog aanwezige 16 hebben gestemd voor de *voorlopige schorsing*. En 9 hebben verklaard tot deze maatregel niet te durven over gaan, hoewel volkomen de ontrouwbaarheid der Aagtekerksche gemeente toestand erkennende.

Algemene vergadering den 11 Juni 1890 te Middelburg

Voorzitter ds. Janse

Schriba A. A. van Lieburg

Tegenwoordig uit Scherpenisse: C.M. Kleppe ouderling en W. van de Putte diaken.

Art 11

Aangezien dat de ouderling J. Vader sederd het laatste besluit der vergadering voor gegaaan is met zich verwijderd te houden van de kerkelijke gemeenschap, en nog geen blijk gegeven heeft van toenadering, zoo besluit de vergadering op 4 stemmen na , dat de kerkelijke gemeenschap door zijn eige handeling, met hem en zijne volgelingen afgebroken is. En spreekt de vergadering de wensch uit dat hij weder tot onze gemeenschap moge terug keeren.

De Algemene groote vergadering gehouden den 24 Juni 1891 te Middelburg

Art 13

De vergadering oordeeld dat wegens onwettige handelingen der Kerkeraad van Scherpenisse met Ds. Fransen, de gemeenschap met deze gemeente niet kan onderhouden worden met betrekking tot de prediking en bediening der sacramenten

De controverse met Vader en zijn schorsing kan niet beter verwoord worden dan met zijn eigen woorden, in zijn brieven nagelaten.

19e brief.

Meliskerke Sept. 1888.

In hope nog lang bij ons blijvende vriend!

Want de Geest bindt, doch de zondige vleselijkheid, die scheurt het nieuwe kleed van de gemeenschap der heiligen. Johanna heeft met mij naar IJsselstein geweest; onder alle felle hete strijd die ik in mijn eiland ontwaar van het zedige godsdienstig vlees, zo behaagde het onze God dat ik met volle vrijmoedigheid uit Gods handeling met Zijn beproefd volk heb mogen spreken uit Ps. 27, van het 8e tot het 14e vers. 's morgens en 's avonds.

O vriend! de 13e was het kerkeraad. D. Janse en vier leden zijn een uur lang zeer heftig tegen mij uitgevaren, Lucas 23:2. Alle ijverden zij voor de eer van D. Janse, verdedigende zijn roeping en bevestiging en zuiverden dat van alle schuld, mij beschuldigende van ontrouw, en dat ik de schare verleide door de schuld ontdekkende bediening. Ik werd aangezegd dat ik zulks moest eindigen of dat ik uitgeworpen zou worden. Zij zeiden dat ik het vuur was en dat mijn vrienden de brandhouten waren die Sion verwoestede. Zij eisten dat ik van mijn bediening berouw moest betonen en dat ik al mijn gezegden dadelijk moest herroepen. Ik antwoordde dat ik geen één woord terugnam, en dat er nog veel meer op mijn hart lag en dat het gehate volk en Jozina mijn volk was, daar ik mede wenste te leven en te sterven. Mijn verantwoording tegen de leugenachtige beschuldigingen, daar namen zij geen notitie van.

Er werd voorgesteld om een grote vergadering te beleggen om het recht van D. Janse te handhaven, en om mij te veroordelen. Doch dat had nog geen gevolg. Ik ben nu

toegelaten om onder haar toezicht tijdelijk voor te gaan, gelijk men dat doet omtrent een verdachte dwaalgeest, oplettende of ik in de breuken D. Janse niet te na kom, om dan een akte van beschuldiging tegen mij op te maken.

Banden knellen onze harten, in die angst kwam mij voor: "blijf in 't gene gij geleerd zijt." s' Avonds zag ik inwendig dat het in Timotheus stond. Die onderwijzing blijft in mijn hart liggen en moedigt mij aan om met en voor de Heere getrouw te zijn.

De 20e 's morgens op 't bed zijnde overdacht ik deze woorden: "Weest hier in bezig," zodat ik enigzins de beproevingsstrijd moedig tegemoet ga, hopende met God te staan in Zijn mogendheden en uitgeworpen te worden door de mens, bukkende dan onder Zijn toelatende wille. Jozina is uitgeworpen, zeer koelbloedig, o zij weegt zo op mijn hart. De 20e heb ik haar bezocht, zij is er over in een heten strijd gekomen, zij werd wijs gemaakt dat haar vrienden en ik haar hatende; boze hartstochten waren in haar. O, de kwelduivel sprong zo met haar om, dag en nacht; doch nu vond ik haar gematigd. Gedenk aan haar veracht mens en aan mij uwe versmade aanklevende vriend, want beide staan wij op één rij in 't oog der tegenstanders. Vroeger zeiden zij dat Verhage haar verleide en nu dat ik het doe. God weet het dat het van beide leugens zijn. In haar strijd merkte ik dat zij in strijd was: zou gij haar en ons nog komen bezoeken? Doet het eens. Wij en Johanna groeten u en uw kinderen en de twee jonge vriendinnen. Uwe in banden geslagen vriend in 's mensen gevangenis.

Jan Vader.

21e brief.

Meliskerke 21 November 1888.

Geachte vriend en kinderen en 2 jonge dochters!

Ik voel mij geperst om het navolgende aan u mede te delen, namelijk dat het kerkeraad is geweest, welks gevolg voor mij treurig was en is. Er waren twee brieven van ledematen ingekomen, waarvan één met 8 ondertekenen, en één van een man en zijn vrouw die alle protesteerden tegen des kerkerads handelingen met de uitgeworpen ouders. De van 8 ondergetekende brief kwam in geen aanmerking, want zij legden hem terzijde en spraken er geen woord over, alleen dit dat zij scherp aangeschreven zouden worden als een grond (vrees ik) van uitwerping. En och! er zijn zulke kostelijke parels van licht onder haar. Die man en zijn vrouw's schrijven werden al dadelijk veroordeeld en 14 dagen tijd gegeven om het te herroepen, want Janse was door haar teveel in zijn naaktheid gesteld. En Jozina en nog een uitgeworpene vader hebben elk verantwoording gevraagd aan de kerkeraad waarin dat zij hadden gehandeld tegen haar belijdenis en Gods Woord. Doch zij werden ongelezen terzijde gelegd en namen er geen notitie van. Doch op verzoek van één lid des kerkerads werden zij bij het weggaan gelezen, waarin Jozina schreef, dat zij wel van haar was uitgeworpen doch dat de Heere haar in haar zware strijd haar bij vernieuwing had opgenomen en banden verbroken en versterkt met de belofte: "Ik ben uw God en uws zaads God." O, dat ging mij door merg en been heen. Doch zij spraken er geen woord over, ik stond versteld over hare ongevoeligheid, doofheid en blindheid.

Janse zei dat hij zich niet wilde ontstellen over al de brieven die kwamen, die achtende als beroeringen. Kamerman, [ouderling] wilde de grond oplossen, wanneer God verlaten was, doch het werd door Janse geweigerd. Beschouw de toestand nu eens? En uwe brieven waren in Janse's handen, doch hij bracht die niet mede naar de kerkeraad, want hij zeide dat hij die vergeten had, zodat zij niet gelezen zijn. Hoe treurig toch, want sommige kerkerads leden zeiden, het geeft niets, want die brieven zullen van 't zelfde soort zijn als al de anderen. Waarin zij Janse zalfden.

Lieve vrienden! Ik vrees dat God haar overgeeft aan Ps. 81:14 in rijm. ("Ik in toornigheid, Gaf 't over met allen, Zijner verstoktheid, Om zelf zijn zaken, Voortaan te maken, Naar zijn welgevallen.")

Janse vroeg in rondvraag aan mij wat ik dacht van die briefschrijvers, ik zeide dat het ernstige gemoedsbezwaren waren en gewichtige conciëntie gevallen, die teder zijn, en dat ik dacht zo zij die mensen aantasten, dat zij dan grote beweging zouden verwekken onder de levendige leden, en als zij dan nog doorgingen, dat God dan de gemeentens zou doen wegsterven. Hij zeide dan, strekt gij geen hand of vinger uit naar die mensen? Ik zeide, volstrekt niet! Hij zeide, dan hebt gij gemeenschap aan de beroeringen. Ik zeide, neen, maar dat zijn geen beroerders; ik voor mij wil met die gehaten beroerders leven en sterven. Ik ben toen niets meer gevraagd. Ik moest danken, en heb vrijmoedig mijn klachte voor God uitgestort, en dat er geen vreze Gods in ons midden was. Niemand zeide er iets op.

Door Gods goedheid mag ik nog blijven leven met Jozina in zielsgemeenschap en ik schrik als ik denk aan verbreking want wij dragen voor elkander lasten. Ik ben er bewust van.

Ik en mijn vrouwe en Johanna groeten u in de liefde. De haat tegen mij vermeerdert en zij maken zich sterk om mij te beschadigen. O duistere tijd!

Uw gevangen vriend wenst u gemeenschap der heiligen toe.

Jan Vader.

p.s. Kerstdag is het kerkeraad, als u schrijft doe het dan enkele dagen voor kerstdag, anders leuren zij er mede. Wij gaan zwanger van verdriet en de Heere verbergt Zijn aangezichte van het treurige geslachte Jacobs. Mij hebben zij niet beschoten doch wel onder water. Och, kon ik maar meer ontferming met haar oefenen, want God zal richten. Mijn ruste in God is voor mij Sela, hoewel in zwakheid des geloofs. Dat God onze eenheid bewaren wil. Als u opgewektheid ontvangt om nog te schrijven aan de kerkeraad, zo moet gij adresseren aan de scriba, dan zal het op tafel komen. Zijn adres is: Aan M. Landsheer, koopman te Middelburg letter KN 244 Lange Geere.

Ik bedank u voor 't lezen uwer brieven, ik vond ze goed. Johanna was één van de 8 ondertekenaars, zij blijft onze vriendin.

24e brief.

Meliskerke 12 Juli 1889.

Beproefde vriendin door de krankheid van uw vader!

(...)

De 19e Juni ben ik door 16 leden der grote vergadering en door Janse geschorst te Benthuisen in mijn bediening te Aagtekerke, voorlopig onbepaald. Ik heb aan Janse per brief gevraagd wat mijn misdaad was. Doch hij schreef dat hij mij niet wilde antwoorden omdat ik hem niet eerde in zijn presidentschap te Benthuisen. Na het horen van mijn vonnis was er bij ons onder 't volkje veel bezwaar en treurigheid. Ik had het verwacht door deze woorden: "zij weiden zichzelf zonder vreze," ziende op de vergadering.

Wij dachten alle den 23e in huis te moeten blijven en te wenen, doch onze God wilde dat niet, maar vroeg den 20e aan een vroom mens of zij haar huis wilde geven ten Zijnen dienste, dat ook is geschied. Al wenende kwamen wij te samen, doch de Heere droogde, op onze begeerte, onze tranen op en ik kon met vrijmoedigheid spreken, tot medelijden opwekkende met onze benauwers. Vele schapen waren bijeen tot mijn blijdschap en opwekking, alles ging in goede orde als ook den 30e Juni. Mijn bestrijders dachten mij zware banden en gevangenis toe te brengen mij ten kwade. Doch

Emmanuël bestuurde het zo ten goede, dat zij daardoor mijn langdurige knellende banden hebben verbroken en mijn benauwde gevangenis geopend, doch zij blijven de schuldige voor God.

Ik erken de Heere dat Hij mij in zover verlost heeft van onder het Pauselijk juk der mensen. Nu zijn de godsdienstige mensen zeer boos en lasteren en liegen en razen tegen mij en tegen onze arme vergadering. Ik sta verbaasd over Gods wijze handeling met Zijn arme en zuchtende scholieren. Doch wat onze God verder met ons doen zal is ons onbekend, uitzien, wachten en 't gebed zal nu in deze weg, voor ons voortaan onze les moeten zijn. Veel zou ik u van dat al kunnen mededelen als ik u sprak. Doch de hoofdzaak weet gij nu. Tot nog toe mag ik in de gemeenten buiten Aagtekerke voorgaan.

Groet uwe vader, dat Christi zuchtingen in Zijn borgstelling, in Zijn zuchtinge de zijne zijn. Groet ook uwe zusters. Ik en mijn vrouwe groeten u. Uwe nog ten dele gevangen vriend,

Jan Vader.

De brieven zijn ter beschikking gesteld door dhr. G. Valk, Woudenberg en kopieën ervan door dhr. P. Davidse, Meliskerke.

OEFENAAR BOONE

In de tijd van de schorsing van Jan Vader kregen de Ledeboeriaanse gemeenten een nieuwe oefenaar, L. Boone.

Laurens werd geboren 1 nov. 1860 te Wolfaartsdijk. Het gezin kerkte bij de bekende ds. H. H. Middel. In 1869 verhuisde het gezin naar 's Gravenpolder en kerkte bij ds. D. Bakker.

In 1881 heeft de Heere hem krachtdadig bekeerd. Na een jaar of 4 begon hij hier en daar te 'oefenen'. De Ledeboeriaanse gemeente in Yerseke verzocht hem te komen preken. Boone gaf hieraan enkele keren gehoor. De kerkenraad verzocht hem belijdenis te doen in de gemeente. Maar een diaken probeerde dit te verhinderen door hem wijs te maken dat ds. Janse hem alleen als lid zou aannemen als hij ophield met oefenen. In een gesprek met ds. Janse bleek dit een verzinsel te zijn. Kort daarop toonde Borssele belangstelling. Die gemeente was door het overlijden van ds. Bakker, 25 nov. 1885, zonder leraar.

Op de Algemene vergadering van 19 juni 1889 werd de gemeente van Borssele opgenomen in het kerkverband. Direct daarna werd Boone gevraagd om naar Borssele te komen. Boone woonde toen in Yerseke waar hij in 't voorjaar 1889 lid werd van de Ledeboeriaanse Gemeente. Boone verhuisde in juli 1889.

Boone schrijft hierover in 'Leven en sterven van Ds. Laurens Boone', uitgave M.Boone te Bruinisse, z.j.

... Kort na dezen werd ik als oefenaar beroepen te Borssele en daar ik na een tijd zuchtens vrijheid gevoelde om dat aan te nemen, ben ik daar gaan wonen als zijnde mijn eerste standplaats. Nadien ging ik ook mede naar de Algemene vergadering, waar ik onderzocht ben naar mijn bekering en naar mijn roeping tot dit werk. Ik heb daar een volledig verslag moeten afleggen omtrent deze zaken. De vergadering besloot mij toe te laten om een woord tot stichting te spreken voor die gemeenten die mij daartoe wilden vragen; zodat ik korten tijd in 12 gemeenten gesproken heb.

Provinciale Vergadering te Krabbendijke, gehouden 21 Mei 1890

Art. 3

Is gelezen Art. 6 der Prov: Verg: van 5 Juni 1889 betreffende de persoon L. Boone en de gemeente Borsele. Zoo word in rondvraag gebracht de zaak van L. Boone hoedanig hij in de gemeente bevallen was? Betrekkelijk het spreken van een woord tot stigting. En werd getuigd van de broeders die hem hadden gehoord niets te hebbe in zijne leer wat strijdig zou zijn met Gods Woord en hem alzo toe te laten tot oefenaar der gemeenten, en omtrent het verband met de gemeente Borsele wordt besloten dat door de kerkeraad en de gemeente Borsele te behandelen en verslag daarvan op de Algemene Verg: aanstaande uit te brengen.

L. Boone vervolgt in zijn boek: Ik had op Borssele veel volk en wij hadden veel genoeg met elkaar... Mijn geringheid en onbekwaamheid drukten mij zo neer; en het gewicht van de ere Gods en de zielen der mensen voor de grote eeuwigheid lag mij zo na aan het hart, dat ik niet begreep dat de Heere mij in het afbreken kwam te oefenen; ja ik verstond niet dat ik gedurig mijn armoede moest leren kennen, dat Hij moest wassen en ik minder worden. Ik viel in alles mijzelf tegen. Nochtans kreeg ik in elke daad dien Koning zo nodig om een gelovig gebruik te maken van elk Zijner ambten. Want voorganger af te raken, er buiten gezet te worden, o, dat moet Hij ons leren.

Ik had op Borssele veel genoeg met Gods volk. Daar nog staande ben ik 2 maal beroepen naar St. Philipsland, maar kon het niet aannemen, want ik had er niets voor; zodat ik telkens heb bedankt. Later kreeg ik een beroep naar Krabbendijke, en hoewel ik daar in het eerst geen lust in had bleef het mij toch aangebonden, zodat er na 4 weken tijds gedurig in 't verborgen in onderzoeken en vragen met kracht in mijn ziel kwam: "Gaat heen in vrede en de God des Vredes zal met u zijn". Ik was volkomen beslist om het aan te nemen, waarop de Heere later met deze waarheid kwam: "Wat Ik nu doe weet gij niet, maar gij zult het na dezen verstaan". Ik nam dan mijn beroep aan en kwam den 9 september 1890 te Krabbendijke. Ik nam mijn afscheid te Borssele uit Psalm 84 vers 6 [" Welgelukzalig is de mens, wiens sterkte in U is, in welker hart de gebaande wegen zijn"] na daar een jaar en 6 weken te hebben gestaan. Waarlijk die gemeente verliet ik met tranen, want de liefdeband was sterk geworden. Ik heb ze later 's zondags nog zeer vaak bediend.

Notulen der **Prov. Verg.** gehouden te Bruinisse den 14 October 1891.

Tegenwoordig waren Ds. Janse 12 ouderlingen 6 Diakens, afwezig Br. Van Philipsland. Tot Scriba benoemd Jac. van Popering.

Art 3

Word aangespoord de Gem. Krabbendijke om de slappigheid die gehouden is met de over name van de Oefenaar L. Boone te herstellen, en over te gaan om hem de Gemeente voor te stellen tot Ouderling, daartoe de leden op te roepen om Stemming te houden, om alzoo tot een beter en vaster besluit te komen in de Gemeente. Hetwelk algemeen door de Verg. word voorgesteld alzoo te handelen, komende hij alsdan als leerend Ouderling in de wettelijke bediening.

Beroep uit Amerika

Uit bovenstaand art. 9 blijkt de grote voorzichtigheid van de broeders om oefenaars of leraars tot hun kleine getal toe te voegen. De *predikanten*nood in de kerken wordt wel aangevoeld, maar er kwam geen uitkomst van Boven. Ds. Janse's vriend uit Zuidwolde vertolkte de mening van velen. Ouderling H. A. Steenbergen schrijft op 14 juli 1890: *...Komt er nog geen aanwijzing uit de boezem der Gemeenten van jonge menschen, die lust hebben, om bekwaam gemaakt te mogen worden tot dienstknechten Christi? Dat de Koning Zijner duurgekochte Kerk en Gemeente nog eens gedurig worde aangeloopt als een waterstroom of het Hem moge behagen arbeiders uit te stooten in Zijnen Wijngaard, daar toch de Oogst groot is en de arbeiders zoo weinige zijn, waarvan mag worden geloofd, dat ze van hooge hand geroepen en gezonden zijn?*

Uit de notulen van deze tijd blijkt dat het kerkverband bestond uit ongeveer 18 gemeenten die de volgende geschatte ledenaantal hadden.

Classis Zeeland: Middelburg met Aagtekerke, (totaal 1000 zielen), Krabbendijke (500), Yerseke (200), Hoedekenskerke (100), Rilland (100), Borssele (150), Bruinisse (600), Nieuwerkerk (100), Sint Philipsland (800), Scherpenisse (300), Sint Annaland (400).

Classis Zuid-Holland: Nieuw-Beijerland (250), Benthuizen (150), Moerkapelle (150); IJsselstein (50); Genemuiden (50); Zuidwolde (60). Totaal zo'n 5000 leden en doopliden.

1 februari 1891 worden de gemeenten opgeschrikt omdat hun leraar een beroep ontvangt uit Amerika van de Gereformeerde Gemeente van Grand Rapids, Turnerstreet. Tevoren is deze kerk bediend geweest door ds. T. Meijster, voorheen te Haarlem. en K. Werner, voorheen te Leiden. Vele leden zijn Zeeuws en Ledeboeriaans gezind. Onder

leiding van ouderling Marinus Donker is het lot geworpen op ds. Janse, die een tweetal vormt met de ds. Elias Fransen van Lisse. Zal ds. Janse het beroep aannemen en emigreren? Het houdt de Ledeboerianen ten zeerste bezig. Dit blijkt onder meer uit een brief aan ds. Janse geschreven door de Dinteloordse landbouwer M. Vissers op 12 februari 1891.

... Mocht de Heere ons een biddend hart schenken om elkander te gedenken, en geve Hij U Eerw. nog, met vrucht en zegen in Nederland te blijven als het in Zijn raad mag zijn, hoewel de toestand te Amerika en ook in Z-Afrika zeer hachelijk is: o! wat behoorden wij den hemeltrouwen te bestormen, of Hij nog herders liefde te verwekken, die het volk weiden met verstand in de vrees van Zijnen grooten naam.

Op diezelfde dag bedankt ds. Janse voor Grand Rapids. Hij schrijft de kerkenraad over zijn beslissing: *'Na het aangezicht des Heeren in deze gedurig gezocht te hebben, op de uitgangen des harten om den wille des Heeren te weten, gelet ook de begeerte van velen om te blijven in acht genomen, mogt ik met vrijmoedigheid voor den Heere tot het besluit komen, om de roeping niet aan te nemen.'*

Broeder Steenbergen schrijft opnieuw aan zijn vriend op 24 februari 1891:

... Och!, mogten wij eens regt dankbaar aan den Heere en uw persoon gemaakt worden voor de afwijzing der roeping naar een vergelegen land. En dat de Koning Zijner duurgekochte Kerk en Gemeente op Aarde mogt worden aangelopen als een waterstroom om arbeiders in dien grooten Oogst, welke het niet in de eerste plaats te doen is, om een fatsoenlijke stand, eer en aanzien, maar daar de eere Gods ten allen tijde bovendrijft.'

HOOFDSTUK 4

BEVERSLUIS EEN NIEUWE OEFENAAR

N. H. Beversluis werd geboren 1 februari 1850 te Nieuw-Beijerland. Hij was veldwachter en daarna schoolmeester geweest. Hij behoorde bij de gemeente die ds. D. Bakker dikwijls bediend had. In augustus 1891 hield meester Beversluis daar zijn eerste oefening, een preek over Joh. 10:28: *En Ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijn hand rukken.* Beversluis' eerste optreden blijft niet onopgemerkt. Meelevend vraagt ouderling Steenberg aan dominee Janse: 'Hoe maakt die meester het, die te Nieuw-Beijerland voorgegaan heeft? Hoort de dominé noch iets van dat alles?'

De gegevens over N. H. Beversluis voor een groot deel overgenomen uit: Klacht en Jubel, door de Jongste.

Algemene Vergadering te Krabbendijke 22 juni 1892.
Preses D. Janse, schriba A. A. van Lieburg

Op deze vergadering werd tevens een voorstel besproken inzake L. Boone.

Art. 10

Door enige leden der Gemeente Krabbendijke is aan de Kerkeraad daar ter plaatse voorgesteld dat zij den voorganger L. Boone tot Leeraar begeren. Door genoemde kerkeraad is dit voorstel voor de vergadering gebracht. Maar aangezien verscheidene gemeenten hem nog niet gehoord hebben is besloten deze zaak nog in te zien, zullende in die tussetijd van de volgende Algemene Vergadering L. Boone aangezocht zich beschikbaar te stellen om in de gemeenten waar hij nog niet geweest is op te treden, teneinde de volgende Vergadering zoo de Heer wil, tot een bepaalde resolutie te kunne kome.

Art. 13

Aangaande N. H. Beversluis wordt na gedane besprekingen de gemeenten, die hem nog niet gehoord hebben, voorgesteld en vrijheid gegeven, om hem in de vacantielijd te verzoeken om voor te gaan, daar het de gemeenten niet oirbaar achten, hem uit zijn tegenwoordige werkkring te onttrekken, alvorens de Heere hem Zelfs daarvan mocht believen los te maken.

Beversluis moest tenslotte breken met ook zijn werkkring. Op 6 september 1892 verzoekt hij zo spoedig mogelijk ontslag als hoofd der school. Per 1 november wordt dit hem eervol verleend

Het duurde niet lang, of een verzoek van een van de Zeeuwsche Ledeboeriaanse gemeenten kwam, om 's zondags een woord tot stichting te spreken. Daarop volgden verzoeken van verschillende kanten.

Provinciale Vergadering 12 April 1893 te Yerseke.

Aanwezig zijn 16 ouderlingen en 12 diakenen. De voorzitter ds. Janse opent de vergadering met het lezen van Psalm 85 en laar zingen Psalm 85:3. J. van Popering, ouderling te Bruinisse is scriba.

Art. 6

Is in behandeling gekomen van de Hoofdonderwijzer den Heer Beversluis, om hem op de Verg: te roepen en verklaring van hem eenigermate te erlangen in de zaak van het ontslag te nemen als Hoofdonderwijzer te Rijswijk. Waarop hij verschijnd, en in 't kort een genoegzame verklaring aflegd voor de vergadering, in welke verstande daartoe de Heere hem losgemaakt heeft van de bestaande Scholen; en daarbenevens een verslag geeft, hoedanig hij door 's Heeren Geest bewerkt werd en een aangebondenheid gevoelde met al de gemeenten die in het lichaam zijn opgenomen. Te meer omdat hij reeds van zijn jeugd af in deze Waarheid was onderwezen, en daartoe meer vrijmoedigheid in hem openbaarde om bij deze Waarheid te blijven en zich als een behulpzel geven wil aan de gemeenten.

Waarop rondvraag word gehouden aan de Br: die hem nog niet gehoord hebbe, of zij in dezen met hem vereenigd zijn, waarin zij toestemmend antwoorden; en die hem gehoord hebbe, gawe ook genoegzame inligting ter voldoening van de Broeders, waarna hem word toegewezen met goedkeuring der vergadering zijn woonplaats te neme te Middelburg, om als een behulpzel in de gemeenten op te treden.

Mede onder aansporing van Ds. Janse brengt de gemeente Middelburg een roepstem uit op Beversluis. De meester aanvaardt dit, teneinde officieel zijn oefenaarschap aan te vangen. De broeders der Zuid-Hollandse gemeenten nemen achteraf genoeg in bovengemeld provinciaal besluit.

Eind mei vestigt Beversluis zich voor 3 maanden even buiten Middelburg. Op 1 september 1893 trekt Beversluis met zijn gezin in de woning, gelegen aan de Noord(poort)singel 176 (later op nr. 136) in Middelburg. Waarschijnlijk eind 1894 wordt hij gekozen tot ouderling van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente. Spoedig erkent men de kwaliteiten van de voormalige hoofdonderwijzer. De kerkenraad draagt hem de zorg op voor het catechetisch onderwijs aan de talrijke jeugd. Tevens wordt hij belast met het scribaat. Vanaf de Algemene Vergadering der Ledeboerianen van 1895 wordt het vaste tweemans moderamen - praeses Janse en scriba Van Lieburg - uitgebreid met een 'ondervoorzitter': oefenaar N. H. Beversluis. In de correspondentie aan ds. Janse wordt dikwijls gevraagd de groeten over te brengen aan zijn ouderling.

Om de kerkelijke situatie te verduidelijken volgt hier een brief met een nieuwjaarswens van A. A. van Lieburg aan ds. Janse.

Dat de Heere u in dit nieuwe jaar uit- en inwendig nog sterken moge, om uwe zorgvolle taak te mogen vervullen, die u op de schouders is gelegd om in zoovele gemeenten den dienst des woords waar te nemen; dat uwe dienst nog gezegend moge zijn voor uwe ziele en tot opbouw van Sion en tot nederwerping van het rijk des Satans; en dat de Heere nog Zijne kerke genadig moge zijn om nog mannen te verwekken om te bouwen en te planten, en dat Hij onze oefenaars met Zijnen Geest mocht aangorden om ook in hun arbeidsveld te doen wat hunne hand vindt om te doen.

En dat Hij bovenal in de gemeenten mocht believen te geven den geest des gebeds, om den Heere des oogstes te bidden, dat Hij arbeiders mocht uitstooten in Zijnen wijngaard om nog werkzaam te mogen zijn; om de kleine vossen te vangen. die den wijngaard verderven; dat er nog jonge druifkens van geloof, liefde, ootmoedigheid, nederigheid, bescheidenheid, godzaligheid, ijver voor Gods eere en 's mensen zaligheid in den wijngaard mochten groeien, hoewel het is in benauwdheid der tijden; en dat het aan het zwijn in het woud niet moge gelukken om den tuin om Gods kerke te verderven; dat alle tweedracht en ergenissen genadiglijk in de geboorte gesmoord mogen worden; dat de ouderlingen en diakenen gunstiglijk geholpen mogen worden in hunne bediening, die zij

meestal zonder de hulp van een leeraar moeten bedienen; dat zij bewaard mogen worden voor ontrouw.

En waar zou ik eindigen, zoo ik iedere zaak wilde noemen waarin de hulpe des Heeren noodzakelijk is. Dus om mijn wensch te besluiten, dat de Koning voorspoediglijk mogt rijden op het woord der waarheid en dat Zijn arbeid mogt zijn in mogendheid en dat Hij Zijne verlagenen nog mogt vele maken, die ter dood gewond door de pijlen der wet Zijn pardon in mochten roepen voor hunne schuldige zielen, om door Hem, wiens naam is Held weder te worden opgericht, om toegevoegd te worden tot al dat gekochte volk, dat van eeuwigheid in de baarmoeder van Gods eeuwig heilsbesluit lag opgewonden.

Nog een kleine mededeling van een **Vergadering** gehouden te Krabbendijke den 20 Juni 1894

Voorzitter Ds. D. Janse

Tot schriba benoemd A. A. van Lieburg

Art 9.

De vergadering besluit dat iedere gemeente geen leeraar, of oefenaar die buiten haar kerkelijk verband staan behoort te laten optreden, ten zij dan met goedkeuring van de vergadering. Mocht het nu echter zijn dat er zich iets extraorinairs voordeed dat Leeraars of oefenaars van andere gezindheid bewerkingen mochten ontvangen tot deze zaak, of dat ook leden van de gemeente roeping mogten gevoelen om in het openbaar te spreken, zoo zal in de eerste plaats de plaatselijke kerkeraad, en in de tweede plaats de Classis bevoegd zijn, een proeve hieromtrent te nemen, of het tot stigting en opbouw der kerk zou kunnen zijn.

Eens per maand, wanneer ds. Janse elders Woord en Sacramenten bedient preekt Beversluis in zijn woonplaats. In zijn preken trok hij strakke lijnen naar de belijdenis trok en volgens ds. Kersten ook wel eens een wettische harde gang had. 'Maar bovenal mag gezegd, dat den arbeid verricht onder het volk van Middelburg niet ijdel geweest is in den Heere, maar zegen op dien arbeid is gezien; ook in latere jaren nog.'

N. H. Beversluis en L. Boone tot predikant beroepen

Het verlangen naar een tweede leraar en pogingen daartoe, vinden vanaf 1895 regelmatig plaats. Maar op een zeer trage manier.

25 september 1895, Classicale Vergadering te Benthuisen.

Art. 11

Er wordt tot overdenking gegeven, was het mogelijk, een leeraar uit de oefenaars te kiezen. Mocht de Heere licht en opening geven; opdat Hij Zelfs een arbeider in Zijnen wijngaard uitstoote.

Begin 1896, Classicale Vergadering te Waddinxveen.

A. A. van Lieburg is voorzitter en ouderling G. J. de Rooij scribe.

"Wat de aanstelling van een leeraar betreft, wordt voorgesteld één te kiezen om die voor te stellen op de groote vergadering, opdat, mocht het wezen, deze met toestemming van alle gemeenten worde aangenomen. Na vele besprekingen wordt besloten N. H. Beversluis voor te stellen."

Algemene Vergadering te Bruinisse, op 10 juni 1896.

Ds. Janse stelt dit punt aan de orde.

Art. 4.

Na behandeling wordt door stemming een antwoord ontlokt aan de vergadering over de volgende vragen:

1. Of er buiten onze gemeenten opening bestaat voor een leeraar voor onze gemeenten.
2. Om uit de oefenaars in de gemeenten één of twee te kiezen.

Op vraag 1 wordt - op twee stemmen na, met Neen geantwoord. Op vraag 2 is de uitslag der stemmen dat van de 40 leden er 16 hun stem Beversluis en 4 op Boone hebben uitgebracht, zoodat geen van beiden de meerderheid verkregen.

Algemene Vergadering te Middelburg, 2 juni 1897.

18 gemeenten zijn vertegenwoordigd, door 32 ouderlingen en 22 diakenen. Voorzitter Janse opent met het zingen van Ps. 85:3.

Art. 7

Broeder Beversluis leest enige citaten voor, op dit punt betrekking hebbende, uit de geschriften van onze vaders, waarna hij en br. Boone zich verwijderen.

De overige broeders deze zaak besprekende, zoo wordt er bevonden, dat niettegenstaande wegens de behoefte aan meer leeraars, de begeerte er wel is om de beide oefenaars Beversluis en Boone tot dit werk te bevorderen, er die aangebondenheid aan den troon der genade niet is, zooals wel wenschelijk zou zijn; hoewel enkele broeders niet zouden durven ontkennen, dat er dienaangaande iets bij hen aanwezig is.

De zaak verder besproken wordende, wordt door eenige broeders voorgesteld eene commissie te benoemen, teneinde de broeders Beversluis en Boone te onderzoeken naar hunne gaven en bekwaamheden en wat er verder voor het leeraarsambt noodig is; ten einde, zoo de uitslag conform den worde Gods mocht zijn, hen tot candidaten te stellen, hen dan verder aan de beslissing der gemeenten overlatende.

In stemming gebracht zijnde waren 32 stemmen voor het voorstel, 9 tegen en de overige blanco.

Art. 8

De broeders Beversluis en Boone weder binnengekomen zijnde, word bovenstaand artikel hen voorgelezen en wordt door Beversluis aangemerkt, dat, wat onderzoek naar gaven en bekwaamheden betreft, zulks overbodig mag genoemd worden; daar, hij en Boone reeds geruimen tijd als oefenaar voorgegaan hebbende, de broeders hiermede bekend zijn; hoewel hij en Boone zich wel aan een onderzoek door eene te benoemen commissie willen onderwerpen.

Art. 9

De commissie zal bestaan volgens den uitslag der gehouden stemming uit:

Zeeland, J. Corré, D. Dobbelaar, G. Tolman, C. Hoogerland, M. Remeijn, A. Buijs.

Zuid-Holland P. Molenaar, A. A. van Lieburg, J. van den Dool. Voor Overijselen Drente J. L. van Dalfsen. Terwijl voor ieder een 'assistent', [plaatsvervanger] wordt aangewezen.

Op 27 oktober 1897 te Krabbendijke, vergadert de commissie onder voorzitterschap van Ds. Janse. Deze laat zingen Ps. 33:6 en leest 1 Tim. 3.

Van Krabbendijke zijn aanwezig: ouderling B. Meeuwsen en J. Zeevaart.

"Nadat de voorzitter Ds. D. Janse eenige woorden gesproken had ter uiteenzetting van het doel der samenkomst, werden de beide oefenaars verzocht zich te verwijderen. Nadat zulks geschied was, werd door A. Buis een stukje aan den scriba ter voorlezing gegeven, inhoudende eenige texten uit Gods Woord; alsmede eenige uittreksels uit Brakel's 'redelijke godsdienst', betrekking hebbende op de bediening van het leeraarsambt. De broeders, de zaken omtrent Boone en Beversluis besprekende, de behoefte in aanmerking nemende aan meer leeraars, tevens verklarende hunne personen lief te hebben en hoog te achten, zouden wel begeeren, dat zij beiden leeraar mochten worden; maar wachten tot de zaak meerdere rijpheid mocht krijgen.

Nadat nu de vergaderde broeders onderling hunne gedachten gewisseld hadden, werd Boone binnengeroepen en hem gevraagd, of hij genegen is eenigzins op te geven hoedanig zijne inwendige werkzaamheden geweest waren, sedert de groote vergadering; waarop hij antwoordde, dat de zaken hem niet ledig gelaten hebben en dat hij niet gaarne in de ongunste Gods het aanvaarden zou; maar mocht het 's Heeren wil in deze zijn, dat hij dan onder beding van genade zich zou wenschen te onderwerpen.

De broeders, één voor één ondervraagd zijnde, betuigen dat zij voor hun gemoed verklaren kunnen zielsvereinigd te leggen met de zaken door Boone in zijne oefeningen ontwikkeld, en dat hetgene thans door hem is voorgesteld hunne volle toestemming heeft, en dat zij enkele wijzen van uitdrukkingen, welke soms door hem gebruikt worden, in liefde wenschen te dragen.

Daarna is Beversluis binnengeroepen en hem dezelfde vraag als aan Boone voorgelegd, waarop genoemde broeder kortelijk iets medegedeeld heeft aangaande zijne inwendige werkzaamheden omtrent het oefenwerk tot dusverre door hem verricht en verklaart in hoofdzaak, dat hij in de onderhavige zaak niet anders doen kan, als dezelve aan de leiding en besturing des Heeren over te geven; wat het Hem believen zal in deze zaak te werken, hoe ook de uitkomst moge wezen.

De commissieleden met dominé Jansen en twee broeders van Krabbendijke verklaarden daarop, dat zij zich met het door Beversluis besprokene van harte vereenigd gevoelden. Bovengenoemde zaken worden na afloop der gewone godsdienstoefening in iedere gemeente voorgelezen en mocht de Heere dezelve op het hart Zijns volks believen te binden; opdat dit alles tot opbouw Zijner kerk overeenkomstig Gods getuigenis en tot verheerlijking Zijns Naams moge uitloopen; en zoo het nu wezen mocht, dat er onder de leden der gemeenten behoefte en werkzaamheden tusschen den Heere en hunne ziel mochten zijn, om bedoelde personen tot leeraar te begeeren, zoo worden dezulken verzocht zich aan hunne wettige opzieners bekend te maken.

De zaak dus behandeld zijnde sluit B. Meeuwsen na het zingen van Psalm 22 het laatste vers met gebed.

Op de volgende Algemene Vergadering zal de commissie formeel verslag uitbrengen. Inmiddels groeit enige weerstand tegen de zaak, onder meer bij enkele ambtsdragers van Waddinxveen. Daar er geen volkomen overeenstemming is, 'wordt vooral op voorzichtigheid aangedrongen, opdat de gemeenten niet in ellende komen'.

Maar Terneuzen, nog niet zo lang aangesloten bij het kerkverband, loopt vooruit en beroept alvast Beversluis. Dit blijft zonder resultaat.

Algemene Vergadering te Sint Philipsland op 8 juni 1898.

Art. 6

Vorgelezen het verslag van de commissie te Krabbendijke waaruit blijkt, dat de commissie vollen vrede in het gemoed gevonden heeft na de bespreking met Boone en Beversluis en dat derhalve de conditie uit Art. 7 der vorige vergadering, luidende: 'zoo

de uitslag conform den Woorde Gods mocht zijn' vervuld zijnde beide personen tot candidaat voor het leeraarsambt zijn gesteld.

Art. 7

Voorgelezen een beroepsbrief van de gemeente Ter Neuzen aan Beversluis om hem als leeraar te hebben. Bezwaar werd door den Voorzitter ingebracht tegen de wijze van beroeping en dat daarbij geen consulent tegenwoordig was geweest. De vergadering wil echter daarom geen verhandeling in den weg leggen.

Voorts wordt iedere kerkenraad voorgesteld de leden hunner gemeenten saam te roepen teneinde de begeerte der gemeenten omtrent deze zaak te weten en wanneer dit geschied mocht zijn, zal ieder kerkenraad van den uitslag rapport doen aan den voorzitter der Vergadering.

Art. 8

Op den vierden woensdag van september [28^e] zal de vergadering samenkomen te Krabbendijke teneinde opnieuw deze zaak te bespreken.

Het valt op dat ds. Janse een opmerking maakt over de manier waarop Terneuzen heeft beroepen, maar niet op het feit zelf. Beversluis zal op een volgende vergadering verklaren waarom hij tegen een *gecombineerd* beroep is. Het is niet bekend op welke condities Terneuzen heeft beroepen. Als de condities zijn dat Beversluis 1 a 2 keer per maand een andere gemeente mag bedienen, is de conditie van een gecombineerd beroep al heel wat afgezwakt.

De mogelijkheid die de leden krijgen om zich uit te spreken in een gecombineerd beroep is eigenlijk vanzelfsprekend. Een predikant *beroepen* is het werk van de mansleden van een gemeente, *kandidaten stellen* doet een kerkenraad.

Het herhaald uitstel is teleurstellend. Oefenaar Beversluis schrijft 12 dagen later aan een hartsvriend in Giessendam: 'Wat den afloop der vergadering aangaat, die is zooals altijd: tot geene beslissing kunnende komen'. Hij voegt eraan toe: 'Och, mocht de Heere eens met ons vergaderen, om onze raadslagen te verbreken en Zijnen heiligen wil in en bij ons te openbaren'. *Ziende op het zalig afsterven van de vrouw van Ds. Janse kortgeleden*, voegt hij er aan toe: 'O, mijn vriend, dies prijs ik de dooden boven de levenden. Nogtans, Gods volgeschreven raad over ons zal uitgediend moeten worden'.

Intussen beroept de gemeente van Moerkapelle de 'meester', om hem als oefenaar in hun midden te hebben, een gecombineerd beroep met Benthuizen. De Zuid-Hollandse Classis gaat op 21 september 1898 hiermee akkoord.

Vergadering te Krabbendijke den 28^e September 1898.

Art. 5

Daarna wordt overgegaan tot de behandeling van de zaak Boone en Beversluis. Den opzieners word gevraagd naar den uitslag der stemming door de lidmaten.

Van de gemeente **Middelburg** zijn uitgebracht 112 stemmen; [dit moet 178 zijn] waarvan 94 op Beversluis, 81 op Boone, 1 blanco en 2 tegen hebben gestemd.

Van de gemeente **Krabbendijke** zijn uitgebracht 67 stemmen; waarvan 41 op Boone, 27 op Beversluis, 9 tegen en 11 blanco hebben gestemd.

De gemeente **Rilland** heeft niet gestemd; maar van de lessenaar afgegeven, dat zoo eenig lid wettig bezwaar mocht hebben tegen deze mannen, daarvan voor de

vergadering te Krabbendijke aan de kerkeraad kennis te geven. Niemand verschenen zijnde, kan geacht worden dat niemand bezwaar heeft.

Van **Yerseke** opgekomen 16 leden; waarvan 11 die de zaak wilden afwachten, tot de Heere meer doorslag in deze zaak mocht geven; vier die wenschten, dat de zaak spoedig werde afgedaan en één verklaarde het niet te weten.

Van **Bruinisse** zijn opgekomen 20 leden met de kerkeraad, tesamen 25 personen; waarvan 6 op beiden hebben gestemd, 11 op Beversluis alléén, 1 op Boone alléén, 5 blanco en 2 buiten stemming zijn gebleven.

Van de **Hoedekenskerke** zijn opgekomen 16 leden, waarvan Beversluis 15 en Boone 13 stemmen hebben gekregen; zoodat beiden zijn begeerd.

Door de gemeente **Borssele** is verklaard, dat de opgekomen mansleden eenparig hebben gezegd geen hezwaar in deze mannen te hebben; zoo zij eene roeping van den Heere hebben tot dat ambt; hetwelk zij begeeren dat door de vergadering zal worden onderzocht.

Van de gemeente St. Philipsland zijn opgekomen 125 leden, waarvan 81 stemmen zijn voor Beversluis en 87 voor Boone, zoodat beiden de besliste meerderheid hebben verkregen.

Van de gemeente **St. Annaland** zijn opgekomen met de kerkeraad tesamen 20 personen; waarvan 9 op beiden hebben gestemd, 9 op Boone alleen, 5 op Beversluis alleen, 2 blanco en 2 in afwachting.

Van de gemeente **Ter Neuzen** zijn opgekomen 38 [=68] leden; waarvan hebben verkregen Boone 35 en Beversluis 33 stemmen.

Van de gemeente **Waddingsveen** zijn met de kerkeraad tesamen opgekomen 10 leden. Het is daar tot geene stemming gekomen. De leden wilden het afwachten.

Op de vergadering van leden der gemeente **Nieuw Beierland**, op 23 september 1898, zijn tegenwoordig met de kerkeraad ingesloten: 45 personen. De uitslag is als volgt: 34 stemmen voor beiden, 10 stemmen voor L. Boone alleen en 1 stem voor Beversluis alleen, zoodat Boone 44 stemmen en Beversluis 35 stemmen verkregen hebbende, beiden met volstrekke meerderheid zijn begeerd. Na de sluiting der vergadering is nog bericht gekomen van 2 leden die beiden begeerden, zoodat Boone 46 en Beversluis 37 stemmen hebben verkregen.

Door **Benthuizen** wordt verklaard, dat de leden niet tegen de zaak zijn; maar het willen afwachten, meenende dat het de tijd nog niet is.

De vergadering der leden van **Moerkapelle** was vertegenwoordigd door 12 personen met inbegrip van de kerkeraad. Negen leden stemden voor Beversluis, 3 voor Boone; doch zoo zij beiden leeraar mochten worden, zouden allen met Beversluis en 10 met Boone genoeg nemen.

Van de gemeente **Oudewater** had geen enkel opgekomen lid bezwaar tegen één van beiden. Deze gemeente vraagt, of niet 3 of 4 gemeenten in combinatie een beroep op een van beiden mogen uitbrengen. Deze vraag zal later beantwoord worden.

De gemeente **IJsselstein** heeft een brief aan de vergadering gezonden, waarin zij verklaart de noodzakelijkheid in te zien, dat, zoo het den Heere behagen mocht, beiden leeraar mochten worden. Verder laat zij de zaak aan de leiding des Heeren en de voorzichtigheid der vergadering over.

In dezelfde geest heeft zich ook (de) ouderling van Dalfsen van **Genemuiden** uitgelaten. Broeder Hagen van **Zuidwolde** was niet tegenwoordig.

De beide broeders Beversluis en Boone verwijderden zich. De leden van de vergadering bespreken de zaak. Onder de broeders zijn twee stromingen waar te nemen. De een heeft meer oog voor de grote behoefte aan leraars en de gevorderde leeftijd van Ds. Janse, en derhalve zoo wenschen dat de zaak voortgang heeft; terwijl de andere scrupel

staat [bezwaard] voor de vraag, of het des Heeren tijd wel is, en of wij wel door kunnen gaan daar er zoo weinig innerlijke behoefte wordt geopenbaard.

Daar de gevoelens verschillend zijn en wij zodoende even ver blijven besluit de vergadering zelf nog eens over de zaak te stemmen, waaraan dadelijk gevolg wordt gegeven. De uitslag is, dat van de 32 broeders 13 op beiden, 6 op Beversluis alleen en 1 op Boone alleen hebben gestemd, zodat Beversluis 19 en Boone 14 stemmen verkreeg.

Door één der broeders was aan zijn stem de voorwaarde verbonden dat zij beiden gehouden zouden zijn, wanneer zij tot leeraar mochten geroepen worden, bij het aanvaarden van hun ambt, ook het onder ons gebruikelijke ambtsgewaad te aanvaarden. Met deze voorwaarde stemden al de overige broeders in.

Art. 9

Boone dus in minderheid gebleven zijnde, moet wachten, hetwelk hij verklaart gewillig te zullen doen; wachtende wat de Heere met hem doen zal.

Art. 10

Beversluis de volstrekte meerderheid verkregen hebbende is derhalve beroepbaar gesteld en den scriba opgedragen een beroepsbrief aan hem te zenden.

Art. 12

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten met het zingen van Psalm 19:5 en dankzegging door broeder Meeuwssen.

Oefenaar Beversluis is hoogst ontevreden over dit verloop: 'Zoo was dan nu zonneklaar gebleken, dat noch de commissie vroeger genoemd - welke toch haar mandaat van deze vergadering had - noch de wensch der gemeenten - eveneens door deze vergadering uitgelokt - eenige beslissing teweeg bracht, en daarom ook de benoeming van de commissie en de in beweging bringing van de gemeenten ene geheel overbodige, ja nuttelooze zaak is geweest, of het moest zijn om duidelijk aan te toonen, dat men een wezenlijke grondslag voor de zaak miste' zo besluit Beversluis.

Door een van de afgevaardigden werd bovendien de voorwaarde verbonden, dat predikanten gehouden zijn het onder ons gebruikelijke ambtsgewaad te aanvaarden. Dit 'uniform', als het compleet is, bestaat uit: bef, mantel of jas en driekanten steek, kuitbroek, zwarte kousen en gespschoenen. Een costuum wat toen al verouderde dracht van de deftige burgerij uit de 18e en 19e eeuw was. Dit ambtsgewaad was niet van toepassing op ds. Janse. We kunnen aannemen dat hij in het normale Walcherse boeredracht gekleed ging.

Later is ds. Boone dikwijls gelaakt omdat hij zo hopeloos ouderwets was om dit gewaad te dragen. We moeten er bij bedenken dat het een algemeen besluit was met algemene stemmen genomen door de Algemene Vergadering! Wel is waar dat de Schrift zoiets niet voorschrijft, maar wel veroordeelt als farizeese heiligheid.

Ook is het waar dat ds. Boone erg conservatief was in uitwendige zaken, maar veel evangelischer in de leer en bevinding dan zijn meeste tijdgenoten.

Scriba Van Lieburg wordt opdracht gegeven een beroepsbrief op te stellen aan kandidaat Beversluis. Vanaf half oktober gaat deze via ds. Janse de gemeenten rond, om voorzien te worden van de nodige handtekeningen. Pas tegen de kerstdagen van 1898 ontvangt Beversluis zijn beroep.

In inhoudt luidt:

Waarde broeder!

De vereenigde, nagelatene gereformeerde gemeenten van wijlen Ds. Ledeboer: Middelburg, Krabbendijke, Rilland, Yerseke, Bruinisse, Hoedekenskerke, Borssele, St. Philipsland, Sint Annaland, Ter Neuzen, Nieuwerkerk, IJsselstein, Waddingsveen, Nieuw Beierland, Benthuijzen, Moerkapelle, Oudewater, Genemuiden en Zuidwolde, door ons, ondergeteekenden, als opzieners vertegenwoordigd, hetzij in classicale of algemeene vergadering, hebben reeds onderscheidene keeren elkander gewezen op het feit dat er voor alle die gemeenten slechts een leeraar aanwezig is en dat deze leeraar reeds op gevorderden leeftijd gekomen is. Echter in aanmerking nemende, dat de beide oefenaars Boone en Beversluis reeds geruimen tijd onder hen hebben werkzaam geweest en het ons allen duidelijk is, dat de door hen verkondigde leer is naar den woorde Gods, is de vraag een en andermaal door ons besproken, om, zoo het den Heere behagen mocht, hen tot het leeraarsambt te bevorderen.

Op de laatste algemeene vergadering te St. Philipsland is deze zaak zooverre gevorderd, dat besloten werd dat iedere kerkeraad de mansleden op zou roepen; teneinde de geest der gemeenten hieromtrent te vernemen.

Uit de gehouden stemmingen is gebleken, dat de leden er meerendeels niet tegen waren, maar dewijl nothans enige gemeenten meenden, dat het de tijd er nog niet toe is en dus de zaak wilden afwachten en er derhalve zoo niet kon worden voortgegaan, is op de laatste vergadering te Krabbendijke besloten de zaak ook door ons door stemming te doen uitwijzen. Dit geschied zijnde, is de uitslag dat Boone, nog in de minderheid gebleven zijnde, nog wachten moet, maar dat van de 32 broeders 19 hunne stem op uw persoon hebbende uitgebracht, gij beroepbaar zijt gesteld voor alle de gemeenten, die daar persoonlijk of schriftelijk vertegenwoordigd waren; weshalve den scriba opgedragen is uit naam der vergadering te Krabbendijke 28 September 1898 UEd. te vragen, of gij genegen zijt de op UEd. uitgebrachte beroeping voor alle de u begeerende gemeenten te aanvaarden, en of gij gelooft dat deze beroeping tot dit heilig werk van den Heere is. Tevens is aan deze beroeping verbonden, dat gij, bij eventuele aanneming van dit beroep, ook beloven zult, dat gij na de plechtige bevestiging tot dit ambt, het onder ons gebruikelijke leeraarsgewaad zult dragen.

Aangenaam zou het ons zijn, zoo gij een paar maanden na datum der ontvangst van dit beroep, besloten mocht zijn deze roeping te volgen om het net des evangelies op last van den groeten Opperherder onder ons uit te werpen.

De gezegende Koning Zijner duurgekochte kerk geve u genade, om in deze gewichtige zaak wijsheid en licht en genegenheid om Zijnen wille te doen bij Hem te mogen zoeken. Hij bestrale u daartoe met Zijnen Heiligen Geest. Hij verleene u, is onze wensch. de gewilligheid om Hem te volgen waar Hij u roept; opdat gij in Zijne hand nog moogt dienen tot de verkondiging van Zijn dierbaar Woord en tot de bediening van de Heilige teekenen des verbonds.

Zoo het nu mogt zijn, dat op deze beroeping ook het besluit mogt volgen, om onder opzien tot den Heere den herderstaf op te nemen over de kudde waarover wij als opzieners zijn gesteld, zoo verzoeken wij u, zulks aan den Voorzitter der algemeene vergadering Ds. D. Janse schriftelijk mede te deelen, na welke mededeeling ZEW. zorgen zal, dat dit bericht door middel van den scriba wordt toegezonden.

De Heere geve ook ons genade, om in deze gewichtige zaak Zijn heilig aangezicht te zoeken en waar wij u alzoo roepen om onze leeraar te zijn, maar geve Hij ons genade om den Heere des oogstes te bidden, dat het Hem behagen moge u als arbeider uit te stooten in dat gedeelte van Zijnen wijngaard, waarover Hij ons, hoewel ongeschikt in onszelven, als opzieners en voorgangers heeft gezet.

Krachtens besluit der algemeene vergadering te Krabbendijke, op datum reeds genoemd.

Uwe broeders in de leere die naar de godzaligheid is

D. Janse Voorzitter

A. A. van Lieburg scriba

Als ouderling voor de gemeente Nieuw Beierland A Hitzert, Middelburg P. Ingelse cum Aagtekerke J. Corré, Krabbendijke (x), Rilland G. Bras, Yerseke (x), Bruinisse A. Hage Jac. van Popering Dz. Hoedekenskerke G. Tolman, Borssele C. Hoogerland, St. Philipsland M. Remijn, St. Annaland Adr. Buijs, Ter Neuzen C. de Koeier, Nieuwerkerk J. de Braal, IJsselstein A. W. Raadgever, Waddingsveen (x), Benthuisen I. van der Knijff J. van den Dool, Moerkapelle P. Molenaar, Oudewater P. van den Toorn, Genemuiden I. L. van Dalfsen. Zuidwolde K. Hagen.

(x) = handtekening ontbreekt.

Het aannemen van dit *gecombineerd beroep* blijkt voor Beversluis onmogelijk. De 17 roepende gemeenten worden teleurgesteld. Elke kerkenraad apart ontvangt van hem de zelfde bedank brief.

Middelburg, 14 maart 1899

Aan den Eerw. kerkeraad te

Eerwaarde broeders!

Zegen en vrede worde u geschonken en vermenigvuldigd uit de geopende fontein voor Davids huis, onzen Heere Jezus Christus.

De beroeping tot herder en leeraar door ulieden tot mij gebracht, zal ik niet kunnen noch mogen aannemen. Eerstens omdat de wijze waarop zij mij is toegekomen strijdt tegen het beginsel onzer gemeenschap door wijlen de nu zalige Ds. Ledeboer beleden en beleefd en dat naar Gods woord en naar de oude palen onzer vaders gemaakt overeenkomstig dat woord. Immers heeft Ds. Ledeboer zich nooit anders genoemd of betoond te zijn dan wettig geroepen leeraar van Benthuisen; vasthoudende aan het beroep op hem uitgebracht door de Hervormde gemeente van die plaats; hoewel die kerk toen zoo goed als nu verloochende het eenig koningschap van Christus. Nooit is hem, Ds. Ledeboer, noch van Benthuisen, noch van eene andere gemeente een ander of nieuw beroep geworden, maar heeft hij op alle andere plaatsen zijns arbeids, de kudde des Heeren aldaar aangemerkt als herderlooze schapen, en door zijn God gesterkt hen in hunne ellende bijgestaan. Ook met den nu zaligen Ds. van Dijke was het eveneens gesteld. Hoewel ik dit niet beslist weet, geloof ik toch, dat door geen enkele gemeente, laat staan in combinatie, een schriftelijk naar de orde onzer vaders gesteld beroep op Ds. van Dijke is uitgebracht. Wel staat het bij mij vast, dat Ds. van Dijke, laat het dan zijn door mondeling beroep van den toen bestaanden kerkeraad van St. Philipsland, door Ds. Ledeboer op wettige wijze als gereformeerd leeraar van St. Philipsland is bevestigd geworden en niet van andere gemeenten; evenwel, om evenals Ds. Ledeboer die andere hoopjes in de onderscheidene plaatsen als herderlooze schapen bij te staan en zooveel zulks kon naar den woerde Gods te weiden. Rijkelijk heeft de Heere dan ook het werk van deze twee dienstknechten willen zegenen.

Zoodanig te handelen is dan ook alleen proefhoedend naar Gods woord, dat ons klaar in alle eenvoudigheid leert, dat de Evangelisten, waaronder Titus en Timotheus van stad tot stad bisschoppen, dat is zoowel regeer- als leerouderlingen zouden aanstellen, die door handoplegging van de Apostelen, Evangelisten of bestaande Ouderlingschap plechtig elk voor en in hun gemeente van arbeid werden bevestigd. Hierom hebben onze vaders in de opvolgende Synoden, gehouden te Dordrecht 1578, te 's-Gravenhage 1586, te Middelburg in 1591 [moet 1581 zijn] en te Dordrecht in 1618 en 1619

vastgesteld: 'Niemand zal tot den dienst des woords geroepen worden zonder zich in eene zekere plaats te stellen'.

Derhalve, eerwaarde broeders, is de wijze uwer beroeping tegen Gods woord; tegen de leer onzer vaders en tegen uw eigen beleden beginsel, beslist uitgedrukt in de handelingen der ontslapen leeraars Ledeboer en van Dijke. Let toch eens wel op. De Apostelen, met extra-ordinaire gaven des H. Geestes toegerust, gaven bevel aan de gemeenten, dat elk voor zijne plaats ouderlingen zoude hebben; en zouden wij dan met gerusten gemoede een persoon voor zeventien gecombineerde gemeenten durven roepen, om het leerouderlingschap of predikambt te aanvaarden? Dit is, eerwaarde broeders, het gewichtigst punt van bezwaar van mij, om uwe roeping namelijk op deze wijze te aanvaarden.

In de tweede plaats heb ik het volgende bezwaar. Na samenspreking met onzen leeraar Ds. Janse, is mij gebleken, dat ZEW. deze zaken juist van den tegenovergestelden kant beschouwt dan ik, dewijl Ds. Janse de hechte fundatie van Zijn leeraarsambt vooral hierin zoekt, dat hij met eenparigheid van stemmen der gecombineerde gemeenten beroepen is. Mijns bedunkens is dit eene zeer zwakke, ja onvaste fundatie; want heden hosanna, morgen kruist hem; dat ZEW. goed weet.

Doch genoeg hiervan. Ds. Janse meent dan, dat dit de zekerste, veiligste en voor den Heere gewenschte weg zou zijn, indien ik de roeping aannam, dat dan de zaak opnieuw voor de groote vergadering moet komen, met de vraag: wat nu? want drie gemeenten hebben niet beroepen. Broeders!, hoe heb ik het met zulk een zaak? Zeventien gemeenten leggen een wettig door hen uitgebracht beroep op mijn ziel en bidden van den Heere mij licht, 'wijsheid en vrijmoedigheid te schenken, van in Zijnen Naam en in Zijne kracht den herderstaf over hen op te nemen. Wanneer nu de Heere vervult wat door gemeenten wordt afgebeden., dan zegt Ds. Janse, moet dat werk des Heeren nog weer geaprobeerd worden door de groote vergadering. Zoo broeders!, hoop ik niet te spelen met de kostelijke dingen des Heiligdoms en wil ze niet dienstbaar maken tot mijn einde en oogmerk. Indien de Heere u een open oog mag schenken voor de ontzettende gevaren, welke uit zulke handelingen zullen voortvloeien en waarschijnlijk om erin bedolven te worden, dan zult ge wel zielsovertuigd zijn, dat ik zoo een weg niet kan noch mag inslaan.

Tegelijk bericht ik u, dat ik voor het beroep naar de gemeente te 's-Hage heb bedankt.

Met heilbede ben ik uw broeder

N. H. Beversluis.

De brief is voor ds. Janse en de anderen een bittere pil geweest. Op de volgende vergadering zal blijken dat de broeders ingezien hebben dat Beversluis naar orde zoekt in het kerkelijk leven. Intussen groeit de onrust verder, wanneer vanaf de kansels bekend wordt gemaakt, dat kandidaat Beversluis bedankt heeft voor het collectief beroep van de 17 gemeenten, alsmede hoe hij daar verder tegenaan kijkt. Hier en daar ontstaan akties, soms vanuit de leden, om als gemeente zelfstandig een beroep uit te brengen op Beversluis. Van Lieburg weet het ook niet meer hoe het verder moet. In een persoonlijk schrijven schrijft hij aan ds. Janse: 'Daar heb ik geen kennis van kerkelijke usantiën genoeg van (...) hoedanig dergelijk beroep behoort ingericht te worden, zal het wettig zijn'.

Vergadering gehouden te Moercapelle den 17^e Juni 1899.

Gekozen tot voorzitter Ds. D. Janse, tot ondervoorzitter N. H. Beversluis, tot scriba A. A. van Lieburg

Art. 1

Voorlezing van de notulen der vergadering te St. Philipsland 8 Juni 1898 en te Krabbenijke 28 Sept. 1898.

Art. 2

[Vrij geciteerd] Naar aanleiding daarvan vraagt oefenaar Boone aan ondervoorzitter Beversluis, hoe deze thans staat onder de zaak van het beroepingswerk. De kandidaat heeft zich op deze vraag terdege voorbereid. Hij krijgt de gelegenheid een rede uit te spreken, die hij tevoren op schrift heeft gesteld. Het is een indrukwekkend en ordelijk stuk, waaruit kennis van zaken blijkt, gegrond op de Schrift.

Puntsgewijs komt het hierop neer:

- a. een door de Algemene Vergadering in te stellen toelatingscommissie voor predikanten
- b. het respecteren van de autonomie van de plaatselijke kerk, ook in het beroepingswerk.
- c. de erkenning van de plaatsgebondenheid van het herder en leraarsambt.
- d. de goedkeuring van de meerdere vergadering bij de aanvaarding van een beroep
- e. de regel, dat eerst na twee jaar dienstwerk in zijn gemeente een predikant opnieuw mag worden beroepen.
- f. het verplicht ambtelijk werk in vacante (classis-)gemeenten.
- g. een eventuele herindeling van de classis.

De notulen luiden:

"De vergadering heeft geen zwaarigheid gemaakt deze stelling van br. Beversluis goed te keuren."

"Verder oppert broeder Beversluis twijfel aangaande de (zijns inziens) (on)wettigheid van het leeraarsambt van wijlen A. O. Schaafsma; waarvan de wederlegging door de voorzitter hierna volgt. Verder verklaart hij dat hij, omdat Ds. Janse door Ds. A. O. Schaafsma bevestigd is, hij zwaarigheid maakt, om zich, bij eventuele daarin vrijgelaten beroeping door de een of andere gemeente, door Ds. Janse te doen bevestigen. Hij zou dan wenschen in de rechte lijn te blijven, welke zijn inziens te vinden zou zijn bij Ds. L. van der Velde te Rotterdam als zijnde deze bevestigd door Ds. P. Los, deze overbevestigd door Ds. van Dijke (na reeds vóór dien tijd in het ambt geweest zijnde) en Ds. van Dijke door Ds. Ledeboer."

[De notulen geven een verkorte weergave van een degelijk onderbouwd stuk ten opzichte van de bevestiging van een leraar. Beversluis besluit:

... En nu broeders, de overweging dezer zaken heeft mij ook bezwaard doen worden en doet mij gelooven, dat bevestiging in het leeraarsambt in den weg en de lijn, waarin het onder ons wordt bediend niet geraden is, maar ook in dezen, zoo mogelijk een stap terug getreden moet worden. In 't kort zal ik daarom het standpunt, waarop ik mij bevind nog verklaren: Met de onderscheidene vereenigde gemeenten geloof en belijd ik, dat we behooren tot dat deeltje van Gods Kerk, dat door Synodaal- en Staatsgeweld met Ds. Ledeboer uit de wettige erve onzer vaderen, van God uit louter genade, als een dierbaar kleinood aan Neêrlands Sion geschonken, is geworpen en dat als een vruchtgevolg van onzer vaderen en bovenal eigen snoode zonden van Godverlating. En om nu kort te zijn, geloof ik ook, dat door dat deeltje nooit of immer had mogen losgelaten worden, de wettige lijn van het leeraarschap van Ds. Ledeboer. Het geldt hier voor mij niet de vraag, of de gekozen lijn Schaafsma wettig is, wat de ordening als leraar betreft, maar voornamelijk dat door het kiezen dezer lijn in beginsel verloochend is, het uitgangspunt

van Ds. Ledeboer, om namelijk als een uitgeworpen hoop vasthoudende aan het puin onzer erve maar zonder enige verbindtenis aan de tegenwoordige machthebbers daarover, onder alle ellende in eigen kring te blijven zoolang hiertoe nog enige mogelijkheid bestaat.

En deze mogelijkheid was er toen onze geachte leeraar Ds. Janse moest bevestigd worden. De bevestiging van Z,EW. had kunnen geschieden door Ds. P. Los, die door Ds. van Dijke wettig als leeraar was geordend. De gemeenten en hare opzieners hadden toen ter tijd evenmin als thans te letten op minderen of meerdere persoonlijke genegenheid, of ook op vele handelingen, welke, wat den persoon van Ds. Los aangingen, misschien den toets van een nauw en rechtvaardig onderzoek niet konden doorstaan, dewijl van de andere zijde hoogstwaarschijnlijk ook wel zoodanige handelingen konden aangewezen worden, maar alleen op de wettigheid van het ambt; en die wettigheid kan niet, dan alleen door formeele schorsing, gevolgd door ontzetting door de Kerk vernietigd worden. Dit is met Ds. Los nooit geschied en daardoor was en bleef hij wettig en dienend leeraar.

Dit alles overwegende schijnt het mij van de opzieners, het zij zonder scherphheid gezegd, eene fout toe, dat zij zich door te veel persoonlijke en in den grond vleeschelijke beweegredenen hebben laten vervoeren en alzoo daardoor den wettigen en aangewezen weg zijn bezijden gegaan.

Nu kom ik tot uwe vergadering met een tweede voorstel; nl. Eerst of uwe vergadering met mij erkent, dat Ds. van der Velde van Rotterdam, die door Ds. Los is bevestigd in den zin door mij bedoeld, wettig ambtsdrager is in Gods Kerk.

Ten tweede. Of uwe vergadering van zins en willens is, eene mogelijke bevestiging door Ds. van der Velde voor onze gemeenschap te erkennen, dewijl toch door de bevestiging geen verbinding aan persoonlijke meeningen of handelingen van den bevestiger geschied, maar het alleen en blootelijk op de wettige ambtelijke bediening ziet.]

Art. 3

Nadat broeder Beversluis geëindigd had met spreken en met voorlezen, is door den voorzitter dadelijk het woord genomen ter wederlegging van en aanmerking op het gesprokene en gelezene, van welke breedvoerige bespreking en aanmerking ook met vele broederen en den broeder voorstellen, dit de korte inhoud was.

1. Dat de beide leeraars Ds. Ledeboer en Ds. Van Dijke ten allen tijde herder en leeraar gebleven zijn van al de hen toevertrouwde gemeenten en als zodanig beschouwd zijn tot hunnen dood toe; en dat Ds. Van Dijke in gedrukte voorreden in de eene zich teekent Ger: leeraar te St. Filipslaan en in de andere Ger: leeraar te Middelburg, waaruit dan ook volgt, dat de "vacante gemeenten" in onzen toestand vreemd klinken.
2. De overbevestiging van Ds. Los te Benthuisen (niet te Leiden in zijne woonplaats) omdat het voor al de noordelijke provinciën in Holland was en de uitdrukkingen later door ZEW Ds. Van Dijke gedaan en door vele broederen bevestigd als waarheid, geven te denken, ziende op de uitkomst van scheuren en breuken in 1877 te Middelburg en de daarop gevolgde bevestiging van Ds. V. d. d. Velde; en de breuk tusschen hen bij de bevestiging van Dieperinck Langereis en den afloop daarvan; ook de bevestiging van ds. Wijting te Goes en het einde daarvan; ook de opname van Ds. V. d. Velde in 7 van onze gemeenten; en de uitkomst in trouweloze verlaten nadat Ds. V. d. Velde zijn ouderling Maliepaard in Terneuzen bevestigd had met de bekende droevige gevolgen.
3. Is door den voorzitter besproken de scrupel van br. Beversluis over de bevestiging door ds. Janse bij eventuele aanneming van een beroep. Dit werd vreemd geacht, aangezien hij geen bezwaar of bedenking had, bij het laten doopen van drie zijner

kinderen en de bevestiging tot ouderling der Gereformeerde Gemeente te Middelburg.

4. Is door den voorzitter medegedeeld, de inhoud van een brief door Ds. Geesink naar Aagtekerke gezonden over ZEW bevestiging van Ds. A. O. Schaafsma te Kralingen, en dit door de broeder Corré en Bimmel bevestigd. De inhoudt luidt:

"Waarde Broeder! In antwoord op uw schrijven, haast ik mij u te schrijven, dat het ambt van Ds. Schaafsma wel degelijk door de Classis is erkend. ZEW is door mij te Kralingen niet met oplegging der handen bevestigd. Ook heeft ZEW geen examen gedaan, maar hield de Classis slechts eene broederlijke samenspreking met hem. Ik meen hiermee aan uw verlangen voldaan te hebben, en blijf met broedergroete
Uw dienstw.

Was getekend Dr. Geesink

Rotterdam, Juni 1888.

Nadat de broeders onderling veel over dit voorstel gesproken hebben, is besloten, dat de vergadering haar gevoelen door stemming zou uitspreken, hetwelk geschied zijnde de uitslag is dat, daar Ds. Janse en br. Beversluis buiten de stemming bleven, van de 34 overblijvende broeders 22 stemmen voor bevestiging door Ds. Janse, 6 voor eene door Ds. V. d. Velde, 5 hun briefjes blanco teruggaven en een stem van onwaarde, zodat de vergadering in het laatste voorstel van br. Beversluis geen genoegen heeft genomen.

Art. 5

De vergadering brengt in herinnering , dat zoowel br. Boone als br. Beversluis thans in de gemeenschap als leeraar beroepbaar zijn.

Art. 6

Door br. Beversluis wordt gevraagd aan br. Boone, hoe hij gezind is tegenover de twee door hem voorgesteld punten; waarop door br. Boone is geantwoord, dat hij het met het eerste punt eens is, mar dat hij wat het tweede betreft geen zwaarigheid zou zien zich door Ds. Janse te doen bevestigen.

Art. 9

De vergadering wordt gesloten met het zingen van Ps. 145:6 en dankzegging door br. Boone.

Ds. L. Boone opvolger van ds. Janse

Eerst enkele toelichtingen op bovenstaande notulen.

De vraag komt naar boven: Beversluis wilde ds. Janse wel als wettig leraar erkennen, waarom dan ook niet een toekomstige bevestiging door hem aanvaard? Beversluis erkende zijn eigen bevestiging tot ouderling door ds. Janse toch ook? Het gaat er bij Beversluis echter om dat de gemeenten terug zouden keren naar de Dordste Kerkorde., die was veronachtzaamd. Daarbij ging hij vanzelf te ver in zijn keuze voor bevestiging door 'de linie van Ledeboer'. De persoonlijke visie te laten regeren, wat hij in anderen veroordeelde, wordt nu voor hemzelf een struikelblok. Zonder praktisch had de Ledeboeriaanse leraar Janse, met 16 jaar praktijk, zeker Beversluis kunnen bevestigen.

Volgens Beversluis' zijn correcte weergave van deze vergadering, werd voorgesteld of Ds. van der Velde wettig ambtsdrager is? Door de voorzitter werd geantwoord, dat wel niemand der vergadering hierover door stemming zou willen beslissen In het verleden hebben de Ledeboerianen de wettigheid van het ambt van Ds. Van der Velde reeds

onderschreven. In 1886 heeft men hem -zonder herbevestiging- opgenomen in het kerkverband, nadat hij eerder door Ds. Los geordend was.

Tevens deelt Janse mede, dat hem een brief ter hand gesteld is van Dr. Gerhard H. J. W. J. Geesink. te Rotterdam, verzonden in de zomer van 1888 naar Aagtekerke. De ouderlingen Jacob Corré en Hubregt Bimmel, beamen dit. In haast heeft Geesink hierin bericht, dat Schaafsma, in dat jaar overgegaan naar de Nederduitsch Gereformeerde Kerken, wel degelijk door de Classis is erkend. 'Zew. is door mij te Kralingen niet met oplegging der handen bevestigd', dwz voor de eerste keer.

Wat moet het voor ds. Janse pijnlijk geweest zijn dat zijn bevestiging voor de zoveelste keer wordt verdacht. Beversluis bleef op zijn standpunt staan. Alle oude op hem uitgebrachte beroepen worden ingetrokken. Niet Beversluis, maar oefenaar Boone wordt de opvolger van ds. Janse.

Het is niet te verwonderen dat Boone in die grote verwarring moedeloos werd en heftig bestreden. Deze nood ging zo hoog dat hij ten slotte bestreden werd om zelfmoord te plegen. Eens werd hij te Zegveld bijzonder bemoedigd uit Psalm 71: 10, 11. Hij mocht geloven dat de Heere Zelf de weg daartoe zou banen. 5 maanden later bevestigde de Heere nogmaals de belofte aan Zijn knecht. Op een zaterdag in de kerk met de kerkenraad, kwam de Heere tot hem over met de woorden: "Gij zijt Mijn knecht". Met meerdere beloften bemoedigde hem de Heere zodat hij verzekerd werd van zijn roeping tot het leraarsambt. Terneuzen brengt een beroep uit op kandidaat Boone. Op 12 dec. 1899 vertrok hij naar die plaats. Op 13 dec. sprak hij met ds. Janse. Deze wees hem op het gewichtvolle van de bediening en al de bijkomende problemen. Maar nadat Boone hem zijn ganse hart had verklaard, zei ds. Janse: 'Dan ben ik uw knecht en zal ik je bevestigen'. De classis Middelburg stelde een onderzoek in bij Boone, die daarna op grond van Art 8 van de Dordtse Kerkorde werd toegelaten. Ds. Janse bevestigde hem op 26 december 1899 uit 1 Petrus 4:10,11.

"Een iegelijk, gelijk hij gave ontvangen heeft, alzoo bediene hij dezelve aan anderen", enz. Zie: Levensschets van Ds. L. Boone, door C. Ritmeester.

Maar ds. Janse raakt zijn lerend-ouderling kwijt. Aan het eind van het volgend jaar vertrekt oefenaar Beversluis naar Moerkapelle.

Vermeldenswaardig zijn nog de volgende feiten tijdens het ambtelijk leven van ds. Janse.

Op 31 augustus 1898 vindt de inhuldiging van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina plaats. In hun Algemene Vergadering van 8 juni 1898 hebben de Ledeboerianen besloten iedere kerkenraad vrij te laten in het houden van een bidstond voor de kroning. Desgevraagd treedt ds. Janse in Middelburg op. Ook de 'meester' houdt zijn 'feestrede', in de afdeling Aagtekerke.

Onder afwijzing van allerlei 'wereldsch vermaak' en 'modegodsdienst', roept Beversluis zijn talrijke luisteraars krachtig op, zich te 'scharen om den troon der genade en voor dien troon onze smeekingen te brengen en af te bedelen van Hem, Die daarop gezeten is: genade en bekeering, koninklijke macht en wijsheid om Jezus' wil voor onze jeugdige koningin, opdat zij ons in Godes vreeze mocht regeeren'. Na hierin te zijn voorgegaan, spreekt hij zijn referaat uit met als thema: 'Vreest God, eert de koning', 1 Petrus 2 : 17.

In 1898 besluit de kerkenraad het monument te verkopen aan het Provinciaal Bestuur van Zeeland voor de prijs van f 16.000,-. In de tuin verrijst een nieuw groot kerkgebouw onder architectuur van een gewezen timmerman, die daarvoor bestek en

tekeningen heeft vervaardigd, niemand minder dan oefenaar Beversluis. Via het oude koetshuis aan de Segeerstraat is het nieuwe kerkgebouw bereikbaar.

Voordat het werk van ds. Janse geëindigd is vindt er nog een wijziging plaats in de kerkelijke status van de gemeente. De kerkenraad besluit 5 april 1900 de gemeente te Aagtekerke een zelfstandige status toe te kennen. Dit op verzoek van enige leden van Aagtekerke.

Art. 2.

"Redenen welke tot dit besluit leidden zijn: Ten eersten: Dat al sinds jaren de openbare Godsdienst in die gemeente gehouden is; ja dat het ontstaan eener Gereformeerde Gemeente van Middelburg vandaar zijn oorsprong heeft gehad."

De kerkenraad te Middelburg bestaat dan uit de volgende personen:

Ds. D. Janse; ouderlingen: P. Ingelse, D. Dobbelaar, N. H. Beversluis, te Middelburg.

J. Goedbloed, Serooskerke; J. Poppe, Meliskerke.

Diakenen: P. Baaijens, J. A. Beckers, G. Dingemanse, M. Lantsheer, C. M. Mulder, A. Meijers te Middelburg.

A. Dingemanse te Vlissingen.

De kerkenraad te Aagtekerke bestaat uit:

Ouderlingen: Jacob Corré, voorzitter, Hubrecht Bimmel.

Diaken: Pieter de Lange, Jacob Wisse, oud diaken Jacob Minderhoud.

Corré en Bimmel bezochten al vanaf 1883 de Algemene Vergaderingen namens de gemeente Middelburg. Slechts 2 keer worden ze genoemd als afgevaardigden van de gemeente Aagtekerke, in 1889 en 1890.

Een aangename bijzonderheid uit de laatste jaren van ds. Janse is de instituering van een gemeente in zijn vroegere woonplaats Oostkapelle. In opdracht van de classis Middelburg werd op 9 februari 1900 de eerste kerkenraadsvergadering gehouden te Oostkapelle, met het doel om een gemeente te institueren. Op 7 maart 1900 vond deze plechtigheid plaats in een kerkdienst geleid door ds. Janse. Hij sprak over Psalm 84:10, "O God, ons Schild! Zie, en aanschouw het aangezicht Uwes Gezalfden." In deze dienst werd J. Dekker als ouderling bevestigd en J. de Visser als diaken. Het volgend jaar kwam ouderling Jan Goedbloed uit Serooskerke over, die tevoren zitting had in de kerkenraad van Middelburg. Goedbloed stierf augustus 1902.

Ds. Janse's werk loopt ten einde. De laatste keer bezoekt hij de Algemene Vergadering op 26 juni 1901. Ds. L. Boone is voorzitter, ds. Janse eindigt met gebed.

De volgende Algemene Vergadering is hij in de hemel bij *"de algemene vergadering en de gemeente der eerstgeborenen, die in de hemelen opgeschreven zijn, en bij God den Rechter over allen, en de geesten der volmaakte rechtvaardigen en bij den Middelaar des Nieuwen Testaments Jezus"*, Hebr. 12: 23-24a.

Tenslotte, vooruitlopend op de gebeurtenissen, voeg ik de notulen toe van de **Algemene Vergadering** 1 Juli 1903 te Middelburg.

Tot voorzitter gekozen ds. L. Boone en tot Scriba A. A. v. Lieburg

Art 2

Na vele besprekingen tusschen Ds Beversluis, Ds. Boone en de overige broeders is het summier en resultaat daarvan dat Ds. Beversluis met de voorgaande gemeente van Holland met name Rotterdam, Giessendam, Benthuizen en Moercappelle en Oudewater met Ds. Boone en de overige vergaderden zoodanig in de schuld zijn gezet dat zij in die schuld elkander de broederhand hebben gereikt en elkander plechtig beloofd de gedane

grieven te vergeten, alle persoonlijkeden van Harte te vergeven en gezamenlijk onder beding van Gods genade te werken aan het welzijn der gemeentes, gezonden Ps 3 vs. 4 [Psalm 3:4 in de berijming van Datheen luidt in 't slot:

*Want over Uw volk hier,
Stort Gij Heer'goedertier,
Zeer rijk'lijk Uw genade.]*

Art 8

De vergadering werd gesloten met het zingen van den 133 Psalm en dankzegging door P. Ingelse.

Psalm 133: 1 in de berijming van Datheen luidt:

*Ziet hoe fijn en lieflijk is 't allen stonden,
Dat broeders in eendrachtigheid bevonden,
't Samen wonen in vrede goed.*

Overlijden van ds. Janse, beschreven door ds. L. Boone

Ds. Janse werd begraven op woensdag 28 mei 1902 op de algemene begraafplaats van Middelburg, aan de Nieuwlandseweg. De kist werd begeleid door 12 ouderlingen uit de gemeenten. Op dezelfde manier werd ds. Van Dijke ook grafwaarts gedragen.

De tekst op zijn grafzerk luidt:

ZALIG ZIJN DE DOODEN DIE IN DEN HEERE STERVEN.
IN MEMORIAM
Ds. D. JANSE.
Geb: 4 novemb. 1828.
Overl: 24 mei. 1902.

Kort overzicht van de laatste weken van ds. David JANSE, meegedeeld in een brief aan zijn zoon Jan, geschreven door ds. Laurens Boone.

Eerwaarde zoon J. Janse!

Na het overlijden van uw onvergetelijke vader zijn door u 8 brieven gevonden, waarin door hem een *korte levenschets* is gegeven. Er is door ons besproken om dezelve door de druk gemeen te maken, ter nagedachtenis, voor u, voor uw vrouw en kinderen en de gemeenten, die uw vader gezien en gehoord hebben. Ik heb u beloofd een voorrede te schrijven opdat uw Eerwaarde vader nog lang in gedachtenis zou blijven. Hoewel ik zeggen moet dat de herinnering aan hem nog lang zal voortleven, bij allen die hem gekend en met hem hebben omgegaan.

Onder de eigenschappen, die (Paulus), de kruisgezant der heidenen, vereist in een voorganger der gemeente, telt hij ook deze: *dat hij geoefend moet zijn in het dragen van wederwaardigheden en tegenspoeden*. Hij beroept zich hiertoe op zijn eigen voorbeeld en stelt het voor als een sieraad van zijn bediening, wanneer hij in zijn 2^e zendbrief aan de gemeente van Corinthe, 6^e hoofdstuk, zich in dezer voege laat horen: "Wij als dienaars Gods, maken ons zelf in alles aangenaam, in vele verdraagzaamheid, in verdrukkingen, in noden en benauwdheden; als stervende en ziet wij leven; als getuchtigd en niet gedood; als droevig zijnde, doch altijd blijde, als arm, doch velen rijk makende; als niets hebbende en nochtans alles bezittende." Deze heilzame les gaf hij

ook aan zijn zoon Timotheüs. *Gij dan, mijn zoon, lijd verdrukkingen als een goed krijgsknecht van Jezus Christus; want iemand wordt niet gekroond, zo hij niet wettelijk gestreden heeft.*

En zeker, omdat het doorgaans het lot der rechtvaardigen is in deze wereld, dat zij tot tegenspoeden zijn gezet; zo kan het niet anders dan nuttig en voordelig zijn dat zij, die tot *voorgangers* van anderen zijn gezet, daarvan hun deel hebben en door dezelve geoefend worden. Eensdeels, opdat zij in het betamelijk dragen van dezelve, zich een voorbeeld zullen betonen van geloof, liefde, hoop en lijdzaamheid en van alle andere christelijke deugden, die gewoonlijk onder tegenspoeden zich het meeste openbaren. Anderdeels, opdat zij door de vertroosting van Gods, in dagen van tegenspoed aan hun zielen ondervonden, in staat zouden zijn, om anderen, die in dergelijke ongelegenheden verkeren te besturen en te vertroosten.

En daar heeft uw Eerwaarde vader, Ds. Janse ook iets van ondervonden, gedurende de loop van zijn leven. Totdat zijn lichaam, dat in de kerkdienst was afgesloofd op de leeftijd van 73 jaren en 6 maanden daar neer kwam te liggen, door een lichte aanval van beroerte, waardoor de Heere hem van zijn post kwam af te lossen.

Wat was hij overtuigd dat er in Christus een oneindige volheid van genade is! Ja, welk een volkomen Zaligmaker Hij is en tevens zo gewillig en bekwaam; en hoe de grote boosheid en gruwelijkheid van het hart niet kan opwegen tegen de almachtige kracht van Zijn arm. Onder de bediening der wet moesten de borstlap en de efod van de hogepriester samengebonden worden met hemelsblauwe snoertjes. Dit beeldde af dat de arm, genade en macht van Christus in het zaligen van zondaren onafscheidelijk zijn samengevoegd. Hij heeft niet gewacht naar des zondaars gewilligheid; maar heeft de zaligheid begonnen met hem een nieuwe natuur te geven. Vóór dat de zondaar daarnaar begon te higen en te verlangen, waren de gedachten daarvan Hem een vreugde en vermaking. En laat nu niemand denken dat Zijn hart nu veranderd is. O neen! Gelijk Hij voor hen gestorven is, alzo leeft Hij ook voor hen op de troon. O, hoe welkom is de arme zondaar niet aan Zijn genadig hart! Wat staan Zijn armen niet open! De arme zondaar kan Hem nergens beter mee behagen als dat hij tot Hem komt in de bediening, die alleen de genade Gods verheft, als de grond van Zijn zaligheid. O, het is of Hij de zondaar dus aanspreekt: „Gij zijt niet zo diep gezonken, dat een Almachtige arm u niet zou kunnen bereiken. Hij kan u zalig maken. Hij is Oneindig en Algenoegzaam om het te doen en Hij heeft lust aan goedertierenheid". Ziet gij uzelf een verloren zondaar te zijn? Ziet gij, dat Christus een volle, genadige Zaligmaker is? Een Zaligmaker Die God Zelf heeft bezorgd. Er is in Christus een oneindige bekwaamheid en vermogen om u te zaligen en van zonde, dood en hel te verlossen. Uit kracht van Zijn dood gebiedt Hij het leven. Die oceaan is vol genoeg. Het is voor de zee hetzelfde een groot vat of een schelp te vullen. De volheid van Christus is een onmetelijke volheid, die nooit uit te putten is. Hij is de Eeuwige Zoon van de Eeuwige Vader. Er is in Hem een volheid, die volkomen beantwoordt aan al de deugden Gods.

En nu is die Eerwaardige D. Janse daarboven bij Hem, nadat hij 19 jaar als leraar, als Zijn knecht en kind is gebruikt geworden om 22 gemeenten te bedienen. Nimmer heeft hij een reis ontzien. Altijd stond hij voor zijn dienst klaar. Hij was van een zacht en vriendelijk karakter en zeer goed voor de armen. Hij was altijd gereed om geld te geven; aan kinderen gaf hij gewoonlijk een dubbeltje en aan grote mensen kwartjes of guldens. Daarbij bezat hij een grote mate van kennis; zowel in de Heilige Schrift als in politieke zaken. Daarbij kon hij enkele vreemde talen lezen die hij alleen door zelfoefening had aangeleerd

Zo heeft hij al die jaren alléén de gemeenten bediend, maar op het laatste van zijn leven heeft hij enige hulp verkregen. Dit heeft hem echter op het laatst van zijn leven veel

strijd en bekommering veroorzaakt. Daar Beversluis en Boone beide kandidaat gesteld zijnde voor het leraarsambt, eerstgenoemde te kennen gaf dat hij, hoewel D. Janse voor wettig leraar erkennende, zich niet door hem kon laten bevestigen. Maar dat hij wenste dat zulks door ds. Van de Velde van Rotterdam zou geschieden; hoewel deze gemeente sedert 1895 van ons gescheiden was en hij dus buiten onze gemeenschap stond. De vergadering besloot echter met meerderheid van stemmen, dat zulks door ds. Janse behoorde gedaan te worden. Ten laatste is Beversluis uit Middelburg vertrokken naar Moerkapelle en werd daar al spoedig tot ouderling verkoren; waarna hij aan ds. Janse per brief vraagde om hem in deze dienst te bevestigen. Welke vraag hij echter na acht dagen weer terugriep. Daarna is hij tot leraar beroepen te Rotterdam, waartoe hij ook door ds. Van de Velde bevestigd is. In dien toestand heeft het hem veel bezwaard, dat Beversluis daaromtrent een boekje geschreven heeft.

Maar nu heeft de Heere God hem verlost van alle strijd; nadat hij voor de laatste keer heeft gepredikt op zijn geboorteplaats te Oostkapelle. Toen hij 's maansdags-namiddags thuis was gekomen en eventjes in zijn stoel gezeten had, werd hij zeer wit. Zijn dienstmaagd waste hem af en vraagde hem, wat hem deerde. Hij was toen zeer doof en had zijn bewustzijn verloren, door een lichte verlamming van beroerte over de linkerzijde; waarop men overging om de medicijnmeester te roepen. Zo heeft zijn ongesteldheid geduurd van de 12^e tot de 24^e mei en altijd zei hij, dat het einde er aan verbonden zou zijn. Hij was er verzekerd van dat hij zou sterven. Velen uit de stad kwamen hem bezoeken en ook velen waren er die dagelijks lieten vragen hoe het met hem was. Hij sprak en bad zeer veel met zijn zoon en kleinkinderen en liet dikwijls de 71ste Psalm en ook andere Psalmen lezen. Wij konden merken dat hij enigszins doof was. Echter sprak hij iedereen aan en vermaande ze. Hij zei ook: *Toen David de raad Gods had uitgediend is hij ontslapen.* Toen ik bij hem kwam zei hij, nadat hij met mij gebeden en gesproken had: "Nu, waarde broeder, ik zal sterven en daar staat een zware zaak voor u klaar! Ik beveel u Gode met ziel en lichaam toe". O, dat ogenblik vergeet ik nimmer! Zo heeft hij na Pinksteren veel gesproken, daar er veel volk bij hem kwam kijken, die hij aansprak en vermaande. Hij zei ook, hoe de Heere hem voorkwam: "Ziet op de oversten Leidsman des geloofs," enz. Daarop sprak hij zeer veel tot zijn schoondochter, kleinkinderen en ook met de dienstmeid, die 16 jaar bij hem gediend heeft. Zo bleef zijn hoop en vertrouwen op de Heere zijn God, Psalm 71, "O, God, Gij hebt mij geleerd van mijn jeugd aan." En ofschoon de medicijnmeester al zei dat er nog geen gevaar was van sterven, hij zei maar dat zijn tijd nabij was. Hij gaf bevel aan zijn huis, ook omtrent zijn stoffelijke nalatenschap daar zijn enige zoon en kind volkomen erfgenaam van was en de dienstmaagd kreeg voor elk jaar dat zij bij hem gediend heeft 25 gulden. Ik ben er toen gebleven, behalve een klein poosje, dat ik weggeweest ben; maar des avonds ben ik weer bij hem gekomen en ook 's zaterdags. Hoewel hij toen geen spraak meer deed, want hij had toen een slaapberoerte gekregen. Het laatste wat hij met zijn volle bewustzijn zei, nadat hij mij vermaand had, was:

"In Jezus ben ik heilig;

In Jezus ben ik veilig ;

In Jezus ben ik onraakbaar;

Heden is mijn zaak klaar".

Daarna zei hij nog iets dat echter niet goed verstaanbaar was; waarop hij zijn hoofd in het kussen boog. Maar vrijdags is hij ingeslapen en ik was 's zaterdags bij hem, hoewel hij bewusteloos was en is 's avonds 8 uur ontslapen, in de vaste hoop voor ons dat hij nu eeuwig leeft. *Want let op de vrome en ziet naar de oprechte, want het einde van die man zal vrede zijn!* Zo is hij, als een getrouw dienaar des Heeren, afgelost van zijn post en heengegaan naar de eeuwige gelukzaligheid die hem bereid is voor de grondlegging der wereld.

Ik ben toen, 's zondags de 25ste mei in de gemeente Middelburg opgetreden om een lijkpredikatie te houden naar aanleiding van Openbaringen 14:13; met veel weemoed in het hart over het overlijden van hun leraar.

Wij hebben toen met de familie, besloten hem op Woensdag de 28ste mei ter aarde te bestellen. Toen liepen daar de rouwklagers door de straten, tot veler droefheid over hem, die een nederig en oprecht man was. Zo werd ook tevens in al de 22 gemeenten het treurige bericht ontvangen met tranen en weeklacht des harten, wijl er heden ten dage, een grote in Israël gevallen was. De laatste eer die hem werd aangedaan, was een plechtige doch eenvoudige begrafenis. De stoet bestond uit een lijkkoets, met aan iedere zijde zes ouderlingen, uit de verschillende gemeenten, door welke hij ook grafwaarts gedragen werd. De lijkkoets werd gevolgd door vijf koetsen voor de familie en de ouden van dagen. Daarna volgden nog vele ouderlingen en diakenen. Vervolgens was de straat vol toeschouwers. Bij de groeve gekomen zijnde stond er een menigte volk op het kerkhof te wachten. Toen nu het stoffelijk overschot in de groeve neer gelaten was, is door mij een aanspraak gehouden. Eerst over de overledene, daarna tot de zoon en eindelijk tot de gemeente Middelburg en de vertegenwoordigers van de andere gemeenten. Want hier lag nu die trouw dienstknecht neer; maar zijn ziel leeft eeuwig boven.

Toen werd nog het woord gevoerd door G. H. Kersten, ouderling te Meliskerke, die meer allen in het algemeen aansprak omtrent het éne nodige, dat gekend moet worden. Daarna werd naar het sterfhuis teruggekeerd en zijn wij daar bij elkander gebleven, tot de ure van scheiden daar was.

Zo zien wij dus, dat wij hier geen blijvende stad hebben maar een toekomstige moeten zoeken. Hierbij moeten wij in herinnering brengen, dat een begenadigde ziel zich niet alleen in zijn werken ootmoedig en arm van geest behoort te gedragen, maar *geheel en al* kleine gevoelens van zichzelf moet hebben. Het is een kenmerk van de ware religie, dat die leidt tot verheerlijking van God en tot de uiterste vernedering van het schepsel. Dit moet in de begenadigde gevonden worden en dat zelfs in die mate van armoede des geestes, dat die *meent iets te zijn*, niets is.

Moet dit zo zijn voor ieder Christen, hoeveel te meer voor een *predikant*; want daar zijn vijf soorten van predikanten:

1. Vleselijke, wereldsgezinden, genegen tot wellusten en tot het verkrijgen van rijkdommen.
2. Ijdele, opgeblazen pralers die in het prediken als toneelspelers handelen en in hun bijzondere omgang inzonderheid zich bepalen tot de groten en aanzienlijken. Meer ceremoniemeesters, dan rechte zielenherders.
3. Mensen-behagers, die in het behandelen van zielen en in het prediken, die dingen zeggen of zwijgen, waarmee zij allerlei soorten van toehoorders mogen behagen; tenminste niet mishagen.
4. Burgerlijk onberispelijken; die dit werk bedienen met zedigheid; met lering en eerbaar voorbeeld; die ijverig preken; maar nochtans haters zijn van de ware godzaligheid en eindelijk ten
5. Dappere, sterke, standvastige en gelovige ijveraars voor godzaligheid en goede kerkenorde; die met genade en geest begaafd zijnde, ook door de geest wandelen. En deze eigenschappen mocht onze Eerwaarde ds. Janse door genade bezitten.

Mocht dit geschrevene nu tot zegen zijn en ook deze brieven, die nu volgen, waarin hij nog spreekt nadat hij gestorven is. De Heere geve er Zijn zegen over tot troost en lering van Zijn volk. L. BOONE. V. D. M.

GRAFSCHRIFT.

*Hier slaapt D. JANSE, die gedurig wilde spreken
Van Zijn Immanuël; wiens boezem was bewrocht
Met Jezus liefde groot; gelijk dat is gebleken,
En nu geniet hij reeds het heil, waarnaar hij zocht.*

*Zijn vlees rust hier, schoon reeds zijn ziele is ontheven
Van d' aard en al haar leed, haar kommer en haar smart
Om bij het Godes Lam in eeuw'ge vreugd' te leven;
Nu rust hij veilig uit aan 't Goddelijk Vaderhart.*

*Als Christus eigendom mocht hij dat heil beërven,
Dat God hem had beschikt; Hij schonk hem Zijnen Zoon
Die 's Heiligen Geestes werk wou voor zijn ziel verwerven
En in zijn hart schonk blijk van 't God'lijk gunstbetoon.*

*Het wáár geloof in God blonk uit in al zijn handel;
Zijn hoop verliet hem niet in 't laatste ogenblik;
De Rechter was verzoend en 't einde van zijn wandel
Was vreê aan alle kant, geen bange vrees of schrik.*

*God schonk hem kennis van zijn diepe zielsellende,
Maar ook, hoe door Zijn Zoon zijn ziele was verlost;
Zodat hij 't dankend hart gestadig wilde wenden
Tot Hem, voor Wie de prijs des bloeds, eens had gekost.*

*Mijn ziel! wat vind ik hier geluk.
Ik hoor mijn Jezus toe, geen druk
Kan mij doen nederzinken.
'k Verzaak 't al buiten Hem in mijn*, *mezelf
Eerst wil ik recht neerslachtig zijn,
Dàn uit de troostbron drinken.
Ik dorst naar God en anders geen,
Hij is ontwaakt; en voorts, ik meen
Gewilliglijk te danken.
Ik zal niet altijd met beklag
In rouw gaan omdat hij nu mag
Met troost, mijn hart versterken.*

L. Boone.

Gedicht van A. A. van Lieburg

Enige dichtregelen op het overlijden van onze geliefde leraar Ds. D. JANSE in de ouderdom van 73 jaren door A. A. van Lieburg te Nieuw Beierland, 4 september 1902. Van Lieburg, geboren 1850, was ongeveer 18 jaar scriba van de algemene vergaderingen van de Ledeboeriaanse gemeenten, vanaf 1889 tot 1907. Hij heeft nauw met ds. Janse samengewerkt.

*Zo is dan Janse uit onze ogen,
Hier uit dit Mesech heen getogen
Naar 't rijk van vrede en zaligheid.
Om, met al de verlostes zielen,
Voor eeuwig, voor het Lam te knielen,
Om 't heil voor hem door Hem bereid.*

2

*Nu zullen hem geen vuile zonden
Het heilig harte meer doorwonden.
Nu draagt hij 't fijne lijnwaadskleed.
Daar, in die hemelse landouwn,
Zal hem geen Satan meer benauwn.
Daar is het uit met al zijn leed.*

3

*Daar zal geen tegenspoed hem kwellen.
Geen vijand tegen hem zich stellen.
Daar is hij boven alle pijn.
Daar is hij voor alle onweer veilig.
Daar zingt hij 't driemaal heilig, heilig,
Met Cherubijn en Serafijn.*

4

*Daar is het uit met al zijn sloven.
Daar is hij al dat werk te boven,
Dat hem hier was ten taak gezet.
Daar heeft God hem nu van ontheven,
En doet hem eeuwig bij Zich leven;
Door Jezus kruis-rantsoen gered.*

5

*Bij is gegaan, die Sionswachter.
En wij, wij blijven hier nog achter
In deze aardse woestenij.
Die leraar is ons nu omtogen,
Met snelle wiekslag weggevlogen
Van de aard' met al haar slavernij.*

6

*Och! mochten wij nu need'rig treuren;
Och! mochten wij nu 't harte scheuren;
Daar onze leraar is gegaan.
Maar tevens, met een need'rig hopen
Tot Sions grote Koning lopen,
Dat Hij ons mocht ter zijde staan.*

7

*Dat Hij ons kracht en licht moog' geven,
Om diep afhankelijk te leven,
Met afzien van onze eigen kracht.*

*Dat Hij ons in Zijn wegen leide,
 Dat Hij Zelf de gemeenten weide!
 Dat 't àl van Hem mocht zijn verwacht.*

8

*Och, Heere Jezus! dat onz' ogen
 Eens tot U werden heengetogen.
 Vorst, Koning, Man en Bruidegom!
 Och, dat wij 't al in U maar zagen,
 Om 't maar alleen met U te wagen,
 Wat of ons dan ook overkom!*

9

*Gij kunt het toch alleen volvoeren.
 En wij niet anders dan beroeren,
 En afbreuk doen aan Uwe kerk.
 Och, breng ons onder, wees Gij boven.
 En wilt ons van ons zèlf ontroven.
 Breek af het onze - maar sterk Uw werk!*

10

*Och, wilt Uzelf tot ons wenden!
 Wilt Gij ons herders, leraars zenden,
 Bestraalt met Uwen lieven Geest.
 Gij, Die Uw volk steeds voorgedaan heeft,
 Zijt toch, zolang Uw kerk gestaan heeft,
 Altijd haar Toeverlaat geweest!*

11

*Gedenk niet aan ons afhoereren,
 Maar wilt U nog eens tot ons keren.
 Gedenk niet aan onze zware schuld;
 Schoon wij door onze gruweldaden,
 Niettegenstaande Uw genaden,
 Steeds tergden Uw misbruikt geduld.*

12

*Och, breng, door Uw genadelering
 Nog arme zondaars tot bekering,
 Ten spijt van 't zwarte Satansrijk!
 Och, mocht Gij, grote Wonderkoning,
 Nog stellen hier Uw troon en woning
 Tot roem van Uw genadeblijk!*

13

*Is dan onz' leraar ons ontnomen,
 Als Gij dan Zelf bij ons woudt komen;
 Dan was 't verlies al ruim vergoed;
 Dan zouden wij ons nog verblijden;
 En, door Uw hand ons laten leiden;
 En smaken vrede in 't gemoed.*

14

*Eens zullen al de ware vromen
 In de volkomen vreugde komen.
 Dan is de kerk volmaakt in Hem.
 Als het Heelal in 't niet zal zinken,
 Al 't volk in liefde zal verdrinken
 In het vernieuwd Jeruzalem.*

GEDEELTELIJKE STAMBOOM VAN DAVID JANSE

Ds. Janse schrijft in zijn 1e brief dat de gevluchte voorvader uit Frankrijk één zoon had: Jan Hendriksz., die 11 kinderen kreeg.

Uit de familiepapieren van Janse neem ik het volgende over:

De gevluchte voorvader is **Hendrik Cornelisse**. (In het Frans: Henri Corneille). Hij woonde te Souburg, was getrouwd met Antheuneken Claes. In Souburg werden 6 kinderen gedoopt, tussen 1699-1711. O.a. Claas 1699, Cornelis 1701, Dirk 1706, **Joannes 1711**.

Na het overlijden van Antheuneken hertrouwd Hendrik met weduwe Soetje Cornelis, krijgt 1 zoon Laurens en 1 dochter Cornelia. Alleen bij Cornelia wordt de achternam van haar vader gebruikt: Hendrik Remstee uit Souburg. Hendrik had dus meer dan één zoon. (Op één moest geen accenten staan: hij had een zoon Jan).

Joannes of Jan trouwt met Neeltje van Winkel. Kinderen: Hendrik geb. 1734, Pieterrella, Jacob en Antheunis.

Na het overlijden van Neeltje **hertrouwt Jan met Jerina Labruijère**. Geb. Ritthem 20-9-1719, d. v. Isaac de la Bruiere en Cornelia Davidsdr. Wolsen. Het echtpaar kreeg 14 kinderen. Van de 18 kinderen bleven er 11 in leven die allen getrouwd zijn.

Eén ervan is Cornelis, geb./ged. West-Souburg 17/23-7-1754; overl. Koudekerke 27-4-1827. Tr. 1e 6-10-1782 te West-Souburg met Tannetje Bakker.

Tr. 2e 30-9-1785 te Oost-Souburg met Margrietha Braams. Het echtpaar kreeg 8 kinderen, o.a. de oudste Jan, geb. 16-9-1786 Oost-Souburg.

Jan tr. 1e 15-4-1809 (ondertr.) te Koudekerke met Joanna Barendsen.

Tr. 2^e 28-4-1813 met Jannetje Huijsman, d.v. Krijn Huysman en Johanna Wouterman. (m. i. Houterman)

Het echtpaar ging wonen op Groot-Middenhof, waar ze 15 kinderen krijgen.

De oudste dochter Margarietha geb. 22-6-1815 tr. met Maarten Wisse, een zoon van Job Wisse en Leuntje Huijsman. Zij woonden op het hof Grijpskerke, ten noorden van Biggekerke. Job en Leuntje waren bij de eersten die zich afscheiden van de Herv. Kerk onder de bediening van ds. Budding. Job heeft geruime tijd in de gevangenis doorgebracht vanwege de godsdienstsamenkomsten in zijn grote landbouwschuur.

B-I-a **Cornelis Janse**. Cornelis was gehuwd met Margrietha Braams. Uit dit huwelijk:

1 Jan Corneliszoon Janse, geboren te Souburg rond 1787, volgt onder B-II-a.

B-I-aa 2 David Jansen(n) geb. ong. 1798, was gehuwd 28-6-1820 met Maatje de Kam, 1796.

B-I-b Krijn Huijsman. Krijn was gehuwd met Johanna Houtermans. Uit dit huwelijk:

1 Maarten Huijsman, particulier, geboren te Grijpskerke rond 1792, overleden aldaar op 28 mei 1843, ongeveer 51 jaar oud.

2 Jannetje Huijsman, geboren te Grijpskerke rond 1796, overleden te Souburg op 2 januari 1866, ongeveer 70 jaar oud. Jannetje was gehuwd met Jan Corneliszoon Janse, geboren te Souburg rond 1787, volgt onder B-II-a.

3 Antheunis Huijsman, landman, geboren te Grijpskerke rond 1802, overleden aldaar op 26 december 1878, ongeveer 76 jaar oud.

B-I-c Pieter de Kam. Pieter was gehuwd met Cornelia Janse, smidsche. Uit dit huwelijk:

1 Jasper de Kam, geboren te Oostkapelle op 25 december 1786, volgt onder B-II-b.

B-I-d Jan Roose, landbouwer. Jan was gehuwd met Anna Roose. Uit dit huwelijk:

1 Adriana Roose, geboren te Oostkapelle op 21 december 1793. Adriana is getrouwd te Oostkapelle op 2 juli 1817, op 23 jarige leeftijd met Jasper de Kam, geboren te Oostkapelle op 25 december 1786, volgt onder B-II-b.

B-I-e David Coppoolse, landman. David was gehuwd met Maria Cornelisse Marinusse, landvrouw. Uit dit huwelijk:

1 Jan Coppoolse, geboren te Grijskerke in het jaar 1808, volgt onder B-II-c.

B-I-f Pieter Polderman. Pieter was gehuwd met Martina Cornelisse. Uit dit huwelijk:

1 Maria Polderman, geboren te Brigdamme in het jaar 1798, volgt onder B-II-d.

B-I-g Jacobus Brouwer. Jacobus was gehuwd met Prina Louwerse. Uit dit huwelijk:

1 Stoffel Brouwer, geboren te Sint Laurens in het jaar 1800, overleden aldaar op 23 juni 1840, 40 jaar oud. Stoffel is getrouwd te Sint Laurens op 20 januari 1819, op 19 jarige leeftijd met Maria Polderman, geboren te Brigdamme in het jaar 1798, volgt onder B-II-d.

B-II-a **Jan Corneliszoon Janse**, landbouwer, geboren te Souburg rond 1787, overleden te Oostkapelle op 11 januari 1862, ongeveer 75 jaar oud, zoon van Cornelis Janse (B-I-a) en Margrietha Braams. Jan was gehuwd met Jannetje Huijsman, geboren te Grijskerke rond 1796, overleden te Souburg op 2 januari 1866, ongeveer 70 jaar oud, dochter van Krijn Huijsman (B-1-b) en Johanna Houtermans. Uit dit huwelijk werden 15 kinderen geboren, waarvan een gedeelte volgt.

4. Johanna Janse, geboren te Oostkapelle op 24 april 1819, overleden aldaar op 12 juli 1880, 61 jaar oud. Johanna is getrouwd te Oostkapelle op 22 februari 1845, op 25 jarige leeftijd met Pieter Brouwer (23 jaar oud), landbouwer, geboren te Sint Laurens op 18 februari 1822, overleden te Oostkapelle op 19 maart 1902, 80 jaar oud, zoon van Stoffel Brouwer en Maria Polderman (B-II-d). Pieter is later getrouwd te Oostkapelle op 24 september 1884, op 62 jarige leeftijd met Apolonia Lous (34 jaar oud), geboren te Westkapelle op 29 april 1850, dochter van Jakob Lous (B-11-i) en Adriana Lous.

5. Catharina Janse, geboren te Oostkapelle op 4 augustus 1820, overleden aldaar op 17 januari 1891, 70 jaar oud. Catharina is getrouwd te Oostkapelle op 6 februari 1847, op 26 jarige leeftijd met Jan de Kam (27 jaar oud), smid en smitsknecht, geboren te Oostkapelle op 17 december 1819, overleden aldaar op 11 maart 1888, 68 jaar oud, zoon van Jasper de Kam (B-11-b) en Adriana Roose.

9. Leintje Jansdochter Janse, geboren te Oostkapelle in het jaar 1823, overleden aldaar op 29 mei 1827, 4 jaar oud.

10. **David Janse**, geboren te Oostkapelle op 4 november 1828, volgt onder B-III-a.

11. Jannetje Janse, geboren te Oostkapelle op 12 mei 1830, overleden aldaar op 17 mei 1892, 62 jaar oud. Jannetje is getrouwd te Oostkapelle op 26 maart 1853, op 22 jarige leeftijd met Pieter Maljaars (25 jaar oud), landbouwer, geboren te Oostkapelle op 1 maart 1828, overleden aldaar op 23 april 1906, 78 jaar oud, zoon van Abraham Maljaars (B-II-f) en Maria de Visser.

12. Gillis Janse, landbouwer, geboren te Oostkapelle rond 1832, overleden aldaar op 16 augustus 1869, ongeveer 37 jaar oud.

13. Antheunis Janse, geboren te Oostkapelle rond 1833. Antheunis is getrouwd te Oostkapelle op 8 maart 1865, op ongeveer 32 jarige leeftijd met Catharina Maljaars (ongeveer 31 jaar oud), geboren te Oostkapelle rond 1834, overleden aldaar op 4 juni 1893, ongeveer 59 jaar oud, dochter van Abraham Maljaars (B-II-f) en Maria de Visser.

14. Jacomina Janse, geboren te Oostkapelle rond 1835, overleden aldaar op 1 juli 1904, ongeveer 69 jaar oud. Jacomina is getrouwd te Oostkapelle op 29 oktober 1862, op ongeveer 27 jarige leeftijd met Gillis de Visser (ongeveer 33 jaar oud), geboren te Aagtekerke rond 1829, overleden te Oostkapelle op 12 augustus 1887, ongeveer 58 jaar oud, zoon van Pieter de Visser (B-II-h) en Cornelia Geschiere.

15. Jan Janse, landbouwer, geboren te Oostkapelle op 8 februari 1836. Jan is getrouwd te Grijskerke op 3 mei 1871, op 35 jarige- leeftijd met Jannetje Coppoolse (26 jaar oud), geboren te Grijskerke op 21 juli 1844, overleden te Oostkapelle op 4 november 1931, 87 jaar oud, dochter van Jan Coppoolse (B-II-c) en Jacomina Huijsman.

B-II-b Jasper de Kam, geboren te Oostkapelle op 25 december 1786, overleden aldaar op 20 mei 1823, 36 jaar oud, zoon van Pieter de Kam (B-1-c) en Cornelia Janse. Jasper is getrouwd te Oostkapelle op 2 juli 1817, op 30 jarige leeftijd met Adriana Roose (23 jaar oud), geboren te Oostkapelle op 21 december 1793, dochter van Jan Roose (B-I-d) en Anna Roose. Uit dit huwelijk:

1 Jan de Kam, smid en smitsknecht, geboren te Oostkapelle op 17 december 1819, overleden aldaar op 11 maart 1888, 68 jaar oud. Jan is getrouwd te Oostkapelle op 6 februari 1847, op 27 jarige leeftijd met Catharina Janse (26 jaar oud), geboren te Oostkapelle op 4 augustus 1820, overleden aldaar op 17 januari 1891, 70 jaar oud, dochter van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Husman.

B-II-c Jan Coppoolse, geboren te Grijskerke in het jaar 1808, overleden aldaar op 19 april 1865, 57 jaar oud, zoon van David Coppoolse (B-I-e) en Maria Cornelisse Marinusse. Jan is getrouwd te Grijskerke op 23 april 1830, op 22 jarige leeftijd met Jacomina Huijsman (22 jaar oud), geboren te Grijskerke in het jaar 1808. Uit dit huwelijk:

1 Jannetje Coppoolse, geboren te Grijskerke op 21 juli 1844, overleden te Oostkapelle op 4 november 1931, 87 jaar oud. Jannetje is getrouwd te Grijskerke op 3 mei 1871, op 26-jarige leeftijd met Jan Janse (35 jaar oud), landbouwer, geboren te Oostkapelle op 8 februari 1836, zoon van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huijsman.

B-II-d Maria Polderman, geboren te Brigdamme in het jaar 1798, dochter van Pieter Polderman (B-I-f) en Martina Cornelisse. Maria is getrouwd te Sint Laurens op 20 januari 1819, op 21 jarige leeftijd met Stoffel Brouwer (19 jaar oud), geboren te Sint Laurens in het jaar 1800, overleden aldaar op 23 juni 1840, 40 jaar oud, zoon van Jacobus Brouwer (B-I-g) en Prina Louwerse. Uit dit huwelijk:

1 Pieter Brouwer, landbouwer, geboren te Sint Laurens op 18 februari 1822, overleden te Oostkapelle op 19 maart 1902, 80 jaar oud. Pieter is getrouwd te Oostkapelle op 22 februari 1845, op 2,3 jarige leeftijd (1) met Johanna Janse (25 jaar oud), geboren te Oostkapelle op 24 april 1819, overleden aldaar op 12 juli 1880, 61 jaar oud, dochter van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huijsman. Pieter is getrouwd te Oostkapelle op 24 september 1884, op 62 jarige leeftijd (2) met Apolonia Lous (34 jaar oud), geboren te Westkapelle op 29 april 1850, dochter van Jakob Lous (B-II-i) en Adriana Lous.

B-II-e Marinus Marinissen, landbouwer. Marinus was gehuwd met Tannetje Minderhout. Uit dit huwelijk:

1 **Johanna Marinissen**, geboren te Sint Laurens op 30 maart 1828. Johanna is getrouwd te Sint Laurens op 23 april 1856, op 28 jarige leeftijd met **David Janse**, geboren te Oostkapelle op 4 november 1828, volgt onder B-III-a.

B-II-f Abraham Maljaars, landbouwer. Abraham was gehuwd met Maria de Visser. Uit dit huwelijk:

1 Pieter Maljaars, landbouwer, geboren te Oostkapelle op 1 maart 1828, overleden aldaar op 23 april 1906, 78 jaar oud. Pieter is getrouwd te Oostkapelle op 26 maart 1853, op 25-jarige leeftijd met Jannetje Janse (22 jaar oud), geboren te Oostkapelle op 12 mei 1830, overleden aldaar op 17 mei 1892, 62 jaar oud, dochter van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huijsman.

2 Abraham Maljaars, geboren te Oostkapelle rond 1829. Abraham was gehuwd met Catharina in 't Anker, geboren te Middelburg rond 1831, dochter van Andries in 't Anker (B-II-g) en Leuntje Spruijt

3 Catharina Maljaars, geboren te Oostkapelle rond 1834, overleden aldaar op 4 juni 1893, ongeveer 59 jaar oud. Catharina is getrouwd te Oostkapelle op 8 maart 1865, op ongeveer 31 jarige leeftijd met Antheunis Janse (ongeveer 32 jaar oud), geboren te Oostkapelle rond 1833, zoon van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huisman.

B-II-g Andries in 't Anker. Andries was gehuwd met Leuntje Spruijt. Uit dit huwelijk:

1 Catharina in 't Anker, geboren te Middelburg rond 1831. Catharina was gehuwd met Abraham Maljaars, geboren te Oostkapelle rond 1829, zoon van Abraham Maljaars (B-II-f) en Maria de Visser.

B-II-h Pieter de Visser. Pieter was gehuwd met Cornelia Geschiere. Uit dit huwelijk:

1 Gillis de Visser, geboren te Aagtekerke rond 1829, overleden te Oostkapelle op 12 augustus 1887, ongeveer 58 jaar oud. Gillis is getrouwd te Oostkapelle op 29 oktober 1862, op ongeveer 33 jarige leeftijd met Jacomina Janse (ongeveer 27 jaar oud), geboren te Oostkapelle rond 1835, overleden aldaar op 1 juli 1904, ongeveer 69 jaar oud, dochter van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huisman.

(Een van de kinderen van Gilles en Jacomina was Cornelia de Visser, later wonend te Leg-af)

B-II-i Jakob Lous. Jakob was gehuwd met Adriana Lous. Uit dit huwelijk:

1 Apolonia Lous, geboren te Westkapelle op 29 april 1850. Apolonia is getrouwd te Oostkapelle op 24 september 1884, op 34 jarige leeftijd met Pieter Brouwer (62 jaar oud), landbouwer, geboren te Sint Laurens op 18 februari 1822, overleden te Oostkapelle op 19 maart 1902, 80 jaar oud, zoon van Stoffel Brouwer en Maria Polderman (B-II-d).

Pieter is eerder getrouwd te Oostkapelle op 22 februari 1845, op 23 jarige leeftijd met Johanna Janse (25 jaar oud), geboren te Oostkapelle op 24 april 1819, overleden aldaar op 12 juli 1880, 61 jaar oud, dochter van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huijsman.

B-III-a. **David Janse, predikant**, geboren te Oostkapelle op 4 november 1828, zoon van Jan Corneliszoon Janse (B-II-a) en Jannetje Huijsman. David is getrouwd te Sint Laurens op 23 april 1856, op 27 jarige leeftijd met Johanna Marinissen (28 jaar

oud), geboren te Sint Laurens op 30 maart 1828, dochter van Marinus Marinissen (B-II-e) en Tannetje Minderhout.

Uit dit huwelijk:

- 1 Doodgeboren dochter, geboren te Oostkapelle op 25 februari 1857.
- 2 Doodgeboren zoon, geboren te Oostkapelle op 3 februari 1858.
- 3 Doodgeboren zoon, geboren te Oostkapelle op 26 maart 1859.
- 4 Doodgeboren dochter, geboren te Oostkapelle op 15 april 1860.
- 5 Doodgeboren zoon, geboren te Oostkapelle op 15 juni 1861.
- 6 Doodgeboren zoon, geboren te Oostkapelle op 25 maart 1863.
- 7 Jan Janse, geboren te Oostkapelle op 4 maart 1864.

Jan is getrouwd te Middelburg op 20 oktober 1886, op 22 jarige leeftijd met Neeltje Pouwer (24 jaar oud), geboren te Vrouwenpolder op 20 december 1861, (C-1-a) dochter van Pieter, Pouwer (B-III-b) en Elisabeth de Nood.

- 8 Doodgeboren dochter, geboren te Oostkapelle op 25 december 1865.
- 9 Doodgeboren dochter, geboren te Oostkapelle op 22 maart 1867.

B-III-b Pieter Pouwer. Pieter was gehuwd met Elisabeth de Nood. Uit dit huwelijk:

1 Neeltje Pouwer, geboren te Vrouwenpolder op 20 december 1861. Neeltje is getrouwd te Middelburg op 20 oktober 1886, op 24 jarige leeftijd met Jan Janse (22 jaar oud), geboren te Oostkapelle op 4 maart 1864, zoon van David Janse (B-III-a) en Johanna Marinissen.

C-I-a Jan Janse is getrouwd te Middelburg op 20 oktober 1886, op 22 jarige leeftijd met Neeltje Pouwer (24 jaar oud). Kinderen uit dit huwelijk:

1. Johanna, tr. met Marines Louwerse
2. Pieter, tr. met Pieternella Wisse
3. David, geb. 29-9-1890 en overl. 20-2-1962, tr. met Cornelia Poppe (D-1-a)
4. Elizabeth, ongetr.
5. Cornelia, tr. met Abr. Bogaard
6. Jan, tr. met Martina Cornelisse

D-1-a David, geb. te 29-9-1890 en overl. 20-2-1962, tr. te Middelburg 24-4-1918 met Cornelia Poppe, geb. Grijpskerke 6-8-1893, d. v. Willem Poppe en Wilhelmina Reijnierse; overl. 13-12-1966. Uit dit huwelijk:

1. Jan, geb. te Middelburg, 7-12-1920, tr. met Adriana Martha Walhout, geb. te Borssele 30-6-1925; overl. te Middelburg, 6-2-1994 (F-1-a)
2. Willem, geb. 22-5-1922, tr. 31-10-1957 met Wilhelmina Verhage, geb. 30-8-1934
3. Cornelia Wilhelmina, geb. 5 -5-1926, tr. 19-3-1952 met Abraham Sturm, geb. 26-3-1925.
4. David, geb. 15-11-1927, tr. 12-4-1956 met Frederika Cornelisse, geb. 24-2-1936
5. Johannes, geb. 12-11-1930, ongehuwd
6. Wilhelmina Cornelia, geb. 23-8-1934, tr. 31-10-1957 met Willeboord van Maldegem, geb. 15-7-1930.

F-1-a Jan, geb. 7-12-1920, tr. 4-5-1949 met Adriana Martha Walhout, geb. 30-6-1925; overl. te Middelburg, 6-2-1994. Uit dit huwelijk:

1. David, geb. te Middelburg 19-8-1950, tr. te Middelburg, 13-10-1971 met Adriana Janse, geb. 17-9-1953
2. Johanna Cornelia, geb. te Middelburg 10-9-1952, tr. te Middelburg 10-10-1973 met Jan Louwerse, geb. 28-10-1950

3. Cornelia Johanna, geb. te Middelburg, 3-3-1958, tr. 9-3-1979 met Jacobus de Landmeter, geb. 7-3-1956
4. Jacob Jan, geb. te Middelburg 5-6-1966, tr. 1-7-1988 met Elizabeth Sara Kaljouw, geb. 12-11-1965.

Dit overzicht is voor 't grootste gedeelte gemaakt door: Anneke Lievense-Mateboer, Middelburg. Tel. 0118-634539.

Geraadpleegde literatuur en bronnen

- D. Bakker: Gods grote barmhartigheid verheerlijkt aan een overtreder van al Zijn geboden (Sint-Philipsland, 1984).
- Bel e.a.: De Vereniging van 1907. De vereniging van de Ledeboeriaanse gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis (Houten, 1994).
- A. Bel e.a.: Predikanten en oefenaars. 1-5, Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis (Houten, 1988).
- Ds. W. H. Blaak: Verzamelde geschriften (Veenendaal, 1979).
- Ds. L. Boone: Verzamelde geschriften (Veenendaal, 1977).
- F. L. Bos: Kruisdominees. Figuren uit de Gereformeerde kerk onder 't kruis (Kampen, 1953.).
- J. van Brakel: Ds. L. G. C. Ledeboer, zijn leven en kerkstrijd (Utrecht, 1960).
- G. de Braal: Gedachtenis, of het einde eens rechtvaardigen ("s-Gravenhage 1864).
- P. van de Breevaart: De breuk beleefd (Sint-Philipsland, 1984).
- P. Davidse: Die trouwe houdt, 1891-1991 100 jaar Gereformeerde Gemeente Meliskerke (Meliskerke 1991).
- P. Davidse: Het beschermend Schild. 100 jaar Gereformeerde Gemeente Oostkapelle (Geref. Gemeente Oostkapelle, 2000)
- C. Dekker: Huibert Jacobus Budding 1810-1870 en zijn gemeenten in Zeeland (Goes/Middelburg, 1986).
- P. van Dijke: Het veelbewogen leven en de rijk gezegende arbeid van den nu zaligen Heer P. aan Dijke. in leven Gereformeerd leeraar te St. Philipsland. Inleidend woord van D. Wijting (Ede, 1969).
- H. Florijn: Ds. Daniël Bakker, zijn leven, opvolgers, gemeenten, brieven (Zwijndrecht, 1985).
- H. Florijn: Gedenkt der vorige dagen. Overzicht van de geschiedenis der Oud Gereformeerde Gemeente in Ned. te St. Philipsland (Sint-Philipsland, 1984). Gemeente Archief en Zeeuws Archief Middelburg.
- Ds. M. Golverdingen: Ds. G. H. Kersten. Facetten van zijn leven en werk (Houten 1993).
- M. J. Goud en P. Sinke: Vergeet Zijn grote daden niet. Schetsen uit het kerkelijk leven en de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Krabbendijke (Krabbendijke, 1994).
- J. H. Gunning: Ds. H. J. Budding, leven en arbeid (Rhenen, 1909). Handelingen en verslagen van de Algemene Synoden van de Christelijk Afscheidene Gereformeerde Kerk (1836-1869) (Utrecht, 1984).
- H. A. Hofman: Ledeboerianen en Kruisgezinden. Een kerkhistorische studie over het ontstaan van de Gereformeerde Gemeenten (1834-1927) (Utrecht, 1977).
- H. A. Hofman e.a.: 'k Zal gedenken. Portret van 75 jaar Gereformeerde Gemeenten (Woerden, 1981).
- I. Hubregtse: Leven en sterven van ds. L. Hubregtse (Yerseke, 1968).
- L. Ingelse: Merkwaardige bekeringsgeschiedenis. (Rotterdam z.j.).
- P. Ingelse: Zestal eenvoudige oefeningen van P. Ingelse, in leven leerend ouderling bij de Geref Gem. van wijlen Ds. Ledeboer (Middelburg, z.j.).
- D. Janse: Verzameling Brieven aan/van Ds. D. Janse (onuitgegeven originelen berustend bij dhr. J. Janse te Middelburg).
- D. Janse: Ter gedachtenis van Ds. David Janse, predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Middelburg, bevattende 8 brieven omtrent zijn levensgeschiedenis (Middelburg, 1902).

C. de Jongste: Klacht en Jubel, 1. Facetten uit de 'kleine kerkhistorie' rondom Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis (Zwijndrecht, 1983).

Ds. G. H. Kersten e.a. Gedachtenisredenen uitgesproken bij de herdenking van de 25-jarige vereniging der Gereformeerde Gemeenten in Nederland op 10 oktober 1932 te Rotterdam.

Ds. G. H. Kersten. Bedroefden om der bijeenkomsten wil (Utrecht, 1985).

H. Natzijl: Verzamelde Geschriften van en over ds. L. G. C. Ledeboer (Utrecht, 1977-1980.)

Notulen aan de Algemene kerkelijke Vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder het Kruis (1844-1869) (Utrecht, 1982).

Notulen Algemene Vergaderingen Ledeboeriaanse Gemeenten (1883-1907) berustend in het archief van de Geref. Gem. Middelburg.

D. de Rijke: De anti-togabeweging te Middelburg voor ruim een halve eeuw. (Middelburg, 1913).

M. Ruben: De weg welke de Heere gehouden heeft met de persoon van Marinus Ruben in leven leraar en bedienaar des Goddelijken Woords in de verstrooide gemeente Jezu Christi (...) (Rijssen, 1984).

A. J. Smits: Levensbeschrijving en brieven van L. J. Potappel, ouderling van de Oud Gereformeerde Gemeente te Stavenisse (Houten. 1985).

H. M. Stoppelenburg: De Gereformeerde Gemeente van Goes ('s-Gravenhage 1951).

H. M. Stoppelenburg: Kerkhistorische kroniek.

H. M. Stoppelenburg: Uit de dagen van ouds (Aagtekerke, 1976).

J. Vader: Eenige brieven van den Eerwaarden Heer Jan Vader (Veenendaal, 1977).

J. M. Vermeulen: Toen hij 't ambt ontvangen zou. Leven en werk van ds. P. van Dijke (1812-1883) Zwijndrecht, 1984).

J. M. Vermeulen: In de lijn van Ledeboer, 1940-1948. (Krimpen a/d IJssel, 1990)

Dr. J. Wesseling: De Afscheiding van 1834 in Zeeland, deel 1 en 11 (Barneveld 1987 en 1989).

J. Westerbeke: De Bruidegom komt! 150 jaar Gereformeerde Gemeente in Nederland te Bruinisse. (Middelburg, 1998).

J. Westerbeke: In de voorhoven des Heeren. Uit het leven van Jacob van de Velde. (Middelburg, 1994).

Ds. W. de Wit: Het gedenken van de daden des Heeren. Predikatie over Psalm 77:12 uitgesproken bij de herdenking van het 50-jarig bestaan der Gereformeerde Gemeente te Oostkapelle.

10 brochures in de serie: *kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw.*

1. DOOR GOD GEROEPEN.
Uit het leven van ds. David Janse en facetten uit de historie van de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
Nagelaten in zijn brieven en in kerkelijke notulen.
2. BIJ DE MENSEN VERACHT MAAR BIJ GOD UITVERKOREN.
Uit het leven van Jan Vader, oefenaar te Meliskerke.
3. IK HEB GELOOFD; DAAROM HEB IK GESPROKEN.
Levensbeschrijving van Zacharias Verhage, Molenaar te Meliskerke;
Door hemzelf beschreven. *VOLGT T. Z. T.*
4. DE BEKERING VAN WILLEM PLEIJTE
te Zoutelande en een eenvoudige oefening.
Met historische gegevens Gereformeerde Gemeente Zoutelande.
De bekering en sterven van Florus de Wolf en anderen.
5. DOOR LIJDEN GEHEILIGD.
Levensschets van oefenaar Pieter Ingelse; twee oefeningen;
drie brieven van zijn vrouw en drie brieven van zijn schoondochter.
6. EEN NIEUW VADERLAND GEKREGEN.
Bijzonderheden uit het leven en de bekering van Adriaan Dingemans,
diaken in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
7. GENADE EN EER ONTVANGEN.
Geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeente te St. Jan ten Heere.
Met levensschets van ouderling Pieter de Voogd, Jacob Corré, Hubrecht Bimmel
en brieven van Maatje en Christina Bimmel.
8. DOOR GOD GELIEFD.
Verhaal uit het leven van Cornelia de Visser-Moens te Aagtekerke,
door haarzelf beschreven.
En korte mededelingen uit haar vriendenkring.
9. DOOR DE TROUWE VERBONDSGOD GELEID.
Mededelingen uit het leven en brieven van Cornelia de Visser-de Visser
te Middelburg.
10. DOOR DE HEERE AFGEZONDERD.
Korte levensschets van: Catharina Barbera Roose-Bollinger; Sara Louisa
Hollebrands; Evangelist Jac. Ball, ds. A. Janse, ds. L. Hubregtse, ds. Chr. Van de
Woestijne, ds. M. van de Ketterij.
Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze.